

Mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa?

Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat vuonna 2022

Anna Grahn
Anna Kuusela
Lauri Mäkinen
Outi Sarpila
Susanna Mukkila



Raportti 1/2023

Anna Grahn, Anna Kuusela, Lauri Mäkinen, Outi Sarpila & Susanna Mukkila

Mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa?

Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat
vuonna 2022

© Kirjoittaja(t) ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

ISBN 978-952-408-011-8 (verkkojulkaisu)

ISSN 1798-0089 (verkkojulkaisu)

<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-011-8>

Lukijalle

Vuonna 2020 Turun yliopistossa käynnistettiin viitebudjettihanke, jonka tavoitteena oli tuottaa uudet, ajanmukaiset viitebudjettilaskelmat sekä kehittää viitebudjettimenetelmää Suomessa. Tässä raportissa esiteltävät ihmisarvoisen elämän viitebudjetit vastaavat kysymyksiin: mitä kulutushyödykkeitä ihmisarvoiseen elämään lukeutuu 2020-luvun Suomessa ja kuinka paljon ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa vuonna 2022? Tämän raportin julkaisun jälkeen tehtävät säännölliset hintapäivitykset mahdollistavat ihmisarvoisen elämän vaatimien taloudellisten resurssien muutoksien ajantasaisen seuraamisen.

Viitebudjetit ovat viitteellisiä esimerkkilaskelmia, jotka hinnoiteltuna kertovat, kuinka paljon rahaa tarvitaan ihmisarvoiseen elämään. Viitebudjetit koostuvat niistä tavaroista ja palveluista, joiden on katsottu olevan välttämättömiä yhteiskunnallisen osallistumisen kannalta. Kokonaisuutena viitebudjetit kuvastavat niitä taloudellisia minimiresursseja, joita tarvitaan ihmisarvoisen elämän saavuttamiseen. Tämä raportti kuvaa Turun yliopistossa laadituissa viitebudjeteissa käytettyjä teoreettisia oletuksia, menetelmiä sekä itse laskelmissa tehtyjä taustaoletuksia esimerkiksi eri hyödykkeiden lukumääriä ja elinikä koskien. Tavoitteena on antaa kattava kuva viitebudjettien laadintaprosessista.

Ihmisarvoiseen elämään kuuluvien aktiviteettien, tavaroiden ja palveluiden määrittämisessä olemme hyödyntäneet aikaisempia yleiseurooppalaisia ja suomalaisia viitebudjetteja, asiantuntijatietoa sekä kuulleet kansalaisten näkemyksiä. Asiantuntijatiedolla tarkoitetaan esimerkiksi aikaisempaan tutkimukseen perustuvaa tietoa, viranomaisten ohjeistuksia ja suosituksia. Väestötason kyselyjen ja fokusryhmäkeskustelujen avulla olemme kartoittaneet kansalaisten näkemyksiä siitä, mitä hyödykkeitä ihmisarvoiseen elämään tarvitaan. Raportissa esittelemme euromääräiset viitebudjettilaskelmat 12 erilaiselle kotitaloudelle. Nämä esimerkkiperheet, eli niin kutsutut hypoteettiset kotitaloudet, edustavat eri elämänvaiheissa olevia kotitalouksia. Laskelmat on laadittu eri ikäisille aikuisille ja lapsille. Asumismenojen kohdalla olemme huomioineet erilaiset asumismenot eri alueilla.

Viitebudjetteja on ollut laatimassa joukko tutkijoita Turun yliopiston (TY) ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) INVEST-tutkimuslippulaivasta ja Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitokselta. Anna Grahn ja Anna Kuusela ovat vastanneet tämän raportin koostamisesta. Grahn ja Kuusela olivat vastuussa myös muun muassa hankkeessa toteutetuista fokusryhmäkeskusteluista ja niiden analysoinnista, ja olivat mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa kahta väestötason kyselyä. Anna Grahn vastasi lopullisista viitebudjettilaskelmista. Lauri Mäkinen ja Outi Sarpila ovat puolestaan olleet suunnittelemassa ja toteuttamassa Turun yliopiston viitebudjettihanketta alusta alkaen. Vuonna 2020 alkaneen hankkeen aikana he ovat vastanneet koko hankkeen menetelmäkehikon suunnittelusta, osallistuneet hankkeessa kerättyjen väestökyselyiden suunnitteluun ja toteutukseen sekä hankkeen tulosten raportointiin kaikissa vaiheissa. Tämän raportin kirjoittajista Susanna Mikkilä on puolestaan toiminut THL:n yhteyshenkilönä hankkeen aikana sekä osallistunut tämän loppuraportin kirjoittamiseen. Hankkeen alussa viitebudjetteja olivat laatimassa myös Justus Jokela, Boris Bakkum ja Janne Salminen (TY, INVEST). Heidän kädenjälkensä näkyy ennen kaikkea viitebudjettien ruokaa koskevassa osiossa, joista on julkaistu oma itsenäinen raporttinsa. Lisäksi Kirsti Sippel on tehnyt taustatyötä terveys- ja hygienia tuotteiden alustavien hyödykelistojen ja kirjallisuuskatsauksen koostamisessa (TY, INVEST). Antti Kähäri on puolestaan estimoinut tähän raporttiin asumiseen liittyviä menoja Tilastokeskuksen aineistojen pohjalta (TY, INVEST). Lisäksi Katri Aaltonen on auttanut raportin kirjoittajia terveysmenoja koskevissa asioissa (TY, INVEST). Jussi Tervola on puolestaan estimoinut tässä raportissa esitettyjen terveysmenojen pohjalla olevat lääkäri- ja terveyskeskuskäynnit (THL, INVEST). Haluammekin lämpimästi kiittää kaikkia viitebudjettien laadintaan tavalla tai toisella osallistuneita asiantuntijoita, kansalaisia ja tutkijoita. Lisäksi kiitämme INVEST-tutkimuslippulaivaa hankkeen rahoittamisesta sekä Pasi Moisioita ja Jani Erolaa saamastamme tuesta hankkeen aikana.

Turussa 23.12.2022

Anna Grahn, Anna Kuusela, Lauri Mäkinen, Outi Sarpila & Susanna Mikkilä

Tiivistelmä

Grahn Anna, Kuusela Anna, Mäkinen Lauri, Sarpila Outi & Mukkila Susanna. Mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa? Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat vuonna 2022. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 1/2023. 82 sivua. Helsinki 2023. ISBN 978-952-408-011-8 (verkkojulkaisu)

Tämä raportti on Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen INVEST-tutkimuslippulaivan sekä Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen yhteisen viitebudjettihankkeen loppuraportti. Raportissa esittelemme viitebudjettimenetelmään perustuvat kuvaukset siitä, mitä kulutushyödykkeitä kuuluu ihmisarvoiseen elämään ja mikä on ihmisarvoisen elämän hintalappu. Ihmisarvoisen elämän viitebudjetit muodostuvat hyödykekoreista ja niihin lukeutuvista hyödykkeistä, joiden on katsottu olevan välttämättömiä ihmisarvoisen elämän kannalta 2020-luvun Suomessa. Hyödykekoreja on kahdeksan: ruoka, vaatetus, tietoliikenne, kodin tavarat ja laitteet, terveys ja henkilökohtainen hygienia, harrastukset ja vapaa-aika, asuminen sekä liikkuminen. Hyödykekorien tavarat ja palvelut olemme hinnoitelleet vuoden 2022 lopun hinnoin. Ihmisarvoisen elämän viitebudjettilaskelmat esitämme kaikkiaan 12 esimerkkikotitaloudelle.

Raportissa esiteltävien viitebudjettilaskemien laatimiseksi olemme koonneet yhteen kutakin hyödykekoraa koskevaa aikaisempaa tutkimuskirjallisuutta kuten tieteellisiä artikkeleita ja raportteja, viranomaisten ja muiden asiantuntijoiden suosituksia sekä käyneet läpi aikaisempaa kansallista ja kansainvälistä viitebudjettitutkimusta. Olennaisena osana hanketta olemme myös kuulleet kansalaisten mielipiteitä ihmisarvoisen elämän mahdollistavien hyödykkeiden valinnassa. Hankkeen yhteydessä toteutimme kaikkiaan kolme väestötantaan perustuvaa temaattista kyselyä. Lisäksi järjestimme hankkeen loppuvaiheessa fokusryhmäkeskusteluja, joissa kansalaiset pääsivät vielä kertomaan näkemyksiään viitebudjettien kokonaissisällöistä.

Viitebudjettilaskelmien laatiminen on tärkeää, koska laskelmia käytetään esimerkiksi köyhyyden mittaamisessa, akateemisessa köyhyystutkimisessa, perusturvan riittävyyden arvioinnissa sekä talous- ja velkaneuvonnassa. On kuitenkin tärkeää huomioida, että tässä raportissa esiteltävät viitebudjettilaskelmat perustuvat vuoden 2022 lopun hintoihin, ja jo julkaisuhetkellä tiedetään hintojen nousevan edelleen nopeasti. Poikkeuksellisen inflaation vuoksi laskelmat vaativatkin jatkossa ajantasaisempia hintapäivityksiä kuin mihin Suomessa on totuttu.

Avainsanat: viitebudjetit, hyödykekorit, viitebudjettilaskelmat, ihmisarvoinen elämä

Sammandrag

Grahn Anna, Kuusela Anna, Mäkinen Lauri, Sarpila Outi & Mukkila Susanna. Mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa? Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat vuonna 2022 [Vad kostar ett värdigt liv i Finland? Beräkningar baserade på referensbudgetmetoden 2022]. Institutet för hälsa och välfärd (THL). Rapport 1/2023. 82 sidor. Helsingfors 2023. ISBN 978-952-408-011-8 (nätpublikation)

Denna rapport är slutrapport för det gemensamma referensbudgetprojektet inom forskningsflaggskeppet INVEST vid Åbo universitet, Institutet för hälsa och välfärd och institutionen för samhällsvetenskaper vid Åbo universitet. I rapporten presenterar vi beskrivningar baserade på den referensbudgetmetoden av vilka konsumtionsvaror som ingår i ett värdigt liv och vad prislappen för ett värdigt liv är. Referensbudgeterna för ett värdigt liv består av varukorgar. De varor som ingår i dessa varukorgar har identifierats som nödvändiga för ett värdigt liv i Finland på 2020-talet. Det finns totalt åtta varukorgar: mat, kläder, telekommunikation, hushållsvaror och utrustning, hälsa och personlig hygien, fritid och rekreation, boende och rörlighet. Vi har prissatt varorna och tjänsterna i varukorgarna till priser vid slutet av 2022. Vi presenterar referensbudgetberäkningar för ett värdigt liv för totalt 12 exempelhushåll.

För att utveckla de beräkningar av referensbudgeten som presenteras i rapporten har vi sammanställt tidigare forskningslitteratur om varje varukorg, inklusive vetenskapliga artiklar och rapporter, rekommendationer från myndigheter och andra experter, samt granskat tidigare nationell and internationell forskning om referensbudgeter. Som en väsentlig del av projektet har vi också rådfrågat medborgarnas åsikter om utvalet av varor som möjliggör ett värdigt liv. Totalt genomförde vi tre tematiska undersökningar baserade på befolkningsurval. Dessutom höll vi fokusgruppdiskussioner i slutet av projektet för att ge medborgarna möjlighet att ge sina synpunkter på referensbudgeternas övergripande innehåll.

Beräkningar av referensbudgeter är viktiga eftersom de används för att mäta fattigdom, för akademisk forskning om fattigdom, för att bedöma om den grundläggande välfärden är tillräcklig samt för finansiell rådgivning och skuldrådgivning. Det är dock viktigt att notera att de beräkningar av referensbudgeter som presenteras i denna rapport bygger på priser i slutet av 2022, och vid tidpunkten för offentliggörandet är det redan känt att priserna kommer att fortsätta att stiga snabbt. På grund av den exceptionella inflationen kräver kalkylerna därför ännu snabbare prisuppdateringar än vad som är brukligt i Finland.

Nyckelord: referensbudgeter, varukorgar, beräkningar av referensbudgeter, värdigt liv

Abstract

Grahn Anna, Kuusela Anna, Mäkinen Lauri, Sarpila Outi & Mukkila Susanna. Mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa? Viitebudjettimenetelmään perustuvat laskelmat vuonna 2022 [How much does a life in dignity cost in Finland? Calculations based on the reference budget method in 2022]. Finnish institute for health and welfare (THL). Report 1/2023. 82 pages. Helsinki, Finland 2023. ISBN 978-952-408-011-8 (online publication)

This report is the final report of the joint reference budget project of the INVEST Research Flagship Centre of the University of Turku, the National Institute of Health and Welfare and the Department of Social Research of the University of Turku. In the report, we present the results of the reference budget method concerning what kind of commodities and how much income is needed to ensure a life in dignity. The reference budgets for a life in dignity are composed of baskets of commodities and the commodities included in these baskets have been identified essential for a life in dignity in Finland in the 2020s. There are a total of eight commodity baskets: food, clothing, telecommunications, household goods and equipment, health and personal hygiene, leisure and recreation, housing and mobility. We have priced goods and services in the commodity baskets in November 2022. We present reference budget calculations for a life in dignity for 12 hypothetical households.

To construct reference budgets, we have brought together previous research literature on each commodity basket, including scientific articles and reports, recommendations from authorities and other experts, and reviewed previous national and international reference budgets. As an essential part of the project, we have also consulted citizens' opinions on the choice of commodities that ensure a life in dignity. In total, we conducted three thematic surveys based on population samples. In addition, we held focus group discussions at the end of the project, allowing citizens to express their views on the overall content of the reference budgets.

Reference budgets are essential because they are used in areas such as poverty measurement, academic poverty research, assessing the adequacy of basic security, and financial and debt counselling. However, it is important to note that the reference budget calculations presented in this report are based on prices at the end of 2022, and at the time of publication it is already known that prices will continue to rise rapidly. Due to exceptional inflation, the calculations will require more timely price updates than has been usual in the Finnish reference budget context.

Keywords: reference budgets, commodity baskets, reference budget calculations, life in dignity

Sisällys

Lukijalle.....	3
Tiivistelmä.....	4
Sammandrag.....	5
Abstract.....	6
Sisällys.....	7
1 Viitebudjettien laadintaperusteet	8
1.1 Viitebudjettitutkimuksen yleisperiaatteet.....	8
1.2 Oletukset viitebudjettien laatimisen taustalla	10
1.3 Tiedonkeruun menetelmät	11
1.3.1 Asiantuntijatieto ja tutkimus viitebudjettien taustalla	12
1.3.2 Väestötason kyselytutkimukset.....	13
1.3.3 Kansalaisten fokusryhmäkeskustelut.....	16
1.4 Hyödykkeiden ryhmittely.....	17
1.5 Hyödykkeiden hinnoittelun pääperiaatteet	18
2 Hyödykkeet.....	20
2.1 Ruoka	20
2.2 Vaatetus	22
2.3 Tietoliikenne	25
2.4 Kodin tavarat ja laitteet.....	27
2.5 Terveys ja henkilökohtainen hygienia	29
2.6 Harrastukset ja vapaa-aika.....	33
2.7 Asuminen	38
2.8 Liikkuminen	42
3 Ihmisarvoisen elämän viitebudjettilaskelmat.....	47
3.1 Viitebudjetit eri kotitalouksille	47
3.2 Lasten kustannukset.....	50
3.3 Vertailu Kuluttajatutkimuskeskuksen viitebudjetteihin	51
4 Lopuksi	52
Lähteet	54
Liitteet	59

1 Viitebudjettien laadintaperusteet

Perustuslain 19 § mukaan jokaisella on oikeus ihmisarvoiseen elämään. Ihmisarvoinen elämä on määritelmänä monitahoinen ja se, mitä siihen katsotaan sisältyvän, on aika- ja paikkasidonnaista. Ihmisarvoiseen elämään kuuluvia tavaroita, palveluita ja aktiviteetteja voidaan kuitenkin pyrkiä määrittämään viitebudjettien avulla. Viitebudjetit ovat viitteellisiä esimerkkilaskelmia, jotka hinnoiteltuna kertovat, kuinka paljon rahaa tarvitaan tietyn elintason saavuttamiseen tietyssä maantieteellisessä ja kulttuurisessa kontekstissa (esim. Helsingissä) ja tietynä ajankohtana (esim. vuonna 2022). Laskelmat esitetään erilaisten esimerkkikotitalouksien avulla. Vaikka viitebudjetit on käytännössä mahdollista laatia mihin tahansa elintasoon, olemme tässä hankkeessa päätyneet määrittelemään nimenomaan ihmisarvoisen elämän hintalappua. Kokonaisuutena esittelemme viitebudjetit siis antavat kuvan niistä taloudellisista minimiresursseista, jotka tarvitaan ihmisarvoisen elämän saavuttamiseen Suomessa 2020-luvulla vuoden 2022 lopun hinnoin. Näin ollen tässä raportissa esiteltäviä viitebudjetteja on mahdollista käyttää esimerkiksi köyhyyden mittaamisessa, perusturvan riittävyyden arvioinnissa sekä talous- ja velkaneuvonnassa.

Suomessa viitebudjetteja on aiemmin laadittu Kuluttajatutkimuskeskuksessa (KTK). Tässä raportissa esiteltävät ihmisarvoisen elämän viitebudjetit jatkavat tätä perinnettä, mutta rakentamiseen on käytetty osin eri menetelmiä kuin aikaisemmissa Suomessa julkaistuissa viitebudjeteissa. Päätaavoite on kuitenkin sama: molemmat kuvaavat yhteiskunnalliseen osallistumiseen tarvittavaa elintaso.

Tämän raportin tarkoituksena on paitsi esitellä Turun yliopistossa laaditut ihmisarvoisen elämän viitebudjettilaskelmat, myös kuvata mahdollisimman kattavasti sitä, miten näihin laskelmiin on päädytty. Tämä lisää tutkimuksen avoimuutta sekä parantaa mahdollisuuksia verrata muita viitebudjetteja tai tulevaisuuden viitebudjetteja tämän raportin laskelmiin. Aluksi esittelemme viitebudjettitutkimuksen eurooppalaisia yleisperiaatteita sekä budjettien taustalla vaikuttavia oletuksia, joita budjettien laatiminen edellyttää. Tämän jälkeen kuvaamme viitebudjettien rakentamisen prosessia toteuttamassamme viitebudjettihankkeessa sekä erilaisten tietopohjien roolia tässä prosessissa (asiantuntijatieto ja tieteellinen tieto; suosikukset ja ohjeistukset; kansalaisten näkemykset). Sen jälkeen siirrymme kuvaamaan itse hyödykekorien sisältöjä sekä itse laskelmissa tehtyjä taustaoletuksia esimerkiksi hyödykkeiden lukumääriä ja elinikä koskien. Lopuksi esittelemme euromääräiset viitebudjetit eri esimerkkitalouksille ja päätämme raportin viitebudjettien nykyisyyttä ja tulevaisuutta koskevaan pohdintaan.

1.1 Viitebudjettitutkimuksen yleisperiaatteet¹

Viitebudjettien tarkoituksena on vastata kysymykseen “kuinka paljon on riittävästi?”. Vaikka tätä voidaankin pitää viitebudjettitutkimuksen keskeisenä kysymyksenä, on sitä Dubnoffin (1985) mukaan syytä täydentää seuraavilla kysymyksillä: 1) “riittävästi mihin?”, 2) “riittävästi kenelle?” ja 3) “riittävästi kenen mukaan?”. Täydentävät kysymykset ovat keskeisiä viitebudjettien rakentamiseen liittyviä kysymyksiä. “Riittävästi mihin” viittaa elintasoon, jota viitebudjettien on tarkoitus edustaa. Tässä hankkeessa laadittavat viitebudjetit rakennetaan kuvaamaan tasoa, joka mahdollistaa ihmisarvoisen elämän Suomessa 2020-luvun alkupuolella. Ihmisarvoisella elämällä tarkoitetaan mahdollisuutta yhteiskunnalliseen osallistumiseen, ei pelkästään selviytymistä tai hengissä pysymistä. Yhteiskunnalliselle osallistumiselle ei kuitenkaan ole selkeää yhtenäistä määritelmää (Fudge Schormans 2014). Eurooppalaisissa viitebudjettihankkeissa yhteiskunnallisella osallistumisella on tarkoitettu ihmisten kykyä riittävällä tasolla ottaa haltuun erilaiset roolit, joihin jokaisella tietyn yhteiskunnan jäsenellä tulisi olla mahdollisuus (Goedemé ym. 2015). Tämän määritelmän mukaan sosiaalisten roolien haltuunottaminen edellyttää, että niihin liittyvät tarpeet tyydyttyvät ja, että rooleihin liittyvät odotukset täyttyvät niiden yhteiskunnassa vallitsevien instituutioiden mukaisesti. Voidaan esimerkiksi ajatella, että vanhemman rooliin sisältyy odotus huolehtia lastensa materiaalisista ja ei-materiaalisista tarpeista, kuten vaatteista sekä ravinnosta ja antaa rakkautta sekä huolenpitoa. Tässä viitebudjettihankkeessa olemme

¹ Tämä alaluku on kirjoitettu viitebudjettihankkeen ruokakoriraporttia (Bakkum ym. 2022) mukailleen.

noudattaneet edellä mainittua yhteiskunnallisen osallistumisen määritelmää ja tarkastelleet yhteiskunnallista osallistumista pitäen mielessämme ihmisten eri roolit, kuten lapsen, puolison, vanhemman, työntekijän, yrittäjän, opiskelijan ja kansalaisen roolit (Bakkum ym. 2022).

Viitebudjettien rakentamista ohjaa keskeisesti Amartya Senin (1983) ajatus toimintavalmiuksista. Senin näkemyksen mukaan elintaso tulisi tarkastella saadun hyödyn tai hyvinvoinnin (utility) sijaan toimintavalmiuksina (capabilities). Toimintavalmiuksilla Sen tarkoittaa ihmisen kykyä toteuttaa erilaisia asioita, kuten terveyden ylläpitämistä ja nälän näkemiseltä välttymistä. Senin mukaan on keskeisestä erottaa toimintavalmiudet toiminnoista (functionings). Toimintavalmiudet viittaavat kaikkiin tarjolla oleviin mahdollisuuksiin, kun taas toiminnot liittyvät toteutuneisiin toimintavalmiuksiin. Näiden eroa Sen kuvailee paastoamisen ja nälän näkemisen eroilla. Molemmat näistä ovat toimintoja, jonka seurauksena ihminen kärsii nälästä. Ero näiden välillä on kuitenkin selvä: paastoava ihminen syö vapaaehtoisesti vähemmän, kun taas nälästä kärsivällä ei tätä valinnan mahdollisuutta ole. Toisin sanoen, paastoavalla ihmisellä on siis toimintavalmius syödä, kun taas nälkää näkevällä ei tätä toimintavalmiutta ole. Tämä tarkoittaa, että elintaso määrittäessä ei siis tulisi keskittyä toimintoihin, vaan toimintavalmiuksiin. Viitebudjettitutkimukseen sovellettuna toimintavalmiuksiin keskittyminen tarkoittaisi keskittymistä siihen, mitä ihmisten pitäisi voida olla tai mitä heillä pitäisi olla, jotta he voivat osallistua yhteiskunnan toimintaan, sen sijaan että tarkasteltaisiin sitä, mitä ihmisillä todellisuudessa on. Toimintavalmiusteoriassaan Sen (2005) nostaa esiin myös sen, että ihmisten kyvyt saavuttaa tiettyjä toimintoja voivat erota toisistaan, vaikka heillä olisikin käytettävissään samanlaiset taloudelliset resurssit. Elintaso määrittäessä onkin tärkeää, että huomioidaan sekä yksilöllinen että yhteiskunnallinen tilanne. Henkilökohtaiset ja yhteiskunnalliset tekijät vaikuttavat tarvittavien taloudellisten resurssien määrään.

Yhteiseurooppalaisissa viitebudjettihankkeissa on elintason operationalisoinnissa hyödynnetty Len Doyalin ja Ian Goughin tarveteoriaa (1991), sillä Sen itse ei laatinut listaa toimintavalmiuksista. Doyalin ja Goughin tarveteoriassa tarpeet nähdään universaaleina, eli niiden tulisi tyydyttyä ajasta ja paikasta riippumatta. Tarpeiden universalisuus ei kuitenkaan tarkoita, että tarpeet pitäisi tyydyttää aina samalla tavalla, vaan tarpeen tyydytykseen tarvittavat tavarat ja palvelut vaihtelevat eri aikojen ja maiden välillä. Doyalin ja Goughin mukaan yhteiskunnallinen osallistuminen tarvitsee toteutuakseen kahden universaalien tarpeen - terveyden ja autonomian - tyydyttymisen. Jotta nämä perustarpeet voivat tyydyttyä Doyal ja Gough katsovat, että kymmenen niin sanotun välittävän tarpeen tulisi tyydyttyä. Viitebudjettien rakentamista varten on välittävien tarpeiden listaa kuitenkin hieman muokattu (European Commission 2014). Jotta yhteiskunnallinen osallistuminen olisi mahdollista, tulisi välittävien tarpeiden täytyä vähimmäistasolla. Välittäviä tarpeita on nimetty kaikkiaan 11, joista osa on suuremmin terveyteen ja osa selkeämmin autonomiaan liittyviä. Terveyttä ylläpitäviä välittäviä tarpeita on viisi: ravitsemus, vaatetus, henkilökohtainen hygienia, saavutettava terveydenhuolto ja asuminen. Voidakseen ylläpitää terveyttään ihmiset tarvitsevat tasapainoisen ruokavalion. Ravitsemuksella on keskeinen rooli terveyden ylläpitäjänä ja sairauksien vähentäjänä. Ruoan lisäksi ihmiset tarvitsevat sopivan vaatetuksen. Vaatetuksen avulla ihmisten on puolestaan mahdollista suojautua säästä vastaan, ja se tarjoaa myös mahdollisuuden identiteetin ilmaisuun. Riittävä henkilökohtainen hygienia ja saavutettava terveydenhuolto ovat niin ikään olennaisia tekijöitä yhteiskunnallisessa osallisuudessa. (European Commission 2014.) TerveYTEEN liittyy myös asuminen. Asumisen osalta kriteereiksi Doyal ja Gough (1991) nostavat, kuinka asunnon tulisi: 1) tarjota suojaa ja turvaa luonnonvoimilta ja taudinkantajilta, 2) olla terveyttä edistävä ja 3) olla riittävän suuri, jotta välittävien tarpeiden tyydyttäminen on mahdollista. Näihin kuuluvat muun muassa ruoan laitto, peseytyminen, sosiaalisten suhteiden ylläpito sekä lepo ja vapaa-aika.

Selkeämmin autonomiaan liittyviä välittäviä tarpeita on kuusi: turvallinen lapsuus, sosiaaliset suhteet, elinikäinen oppiminen, lepo ja vapaa-aika, turvallisuus ja liikkuminen. Nämä tarpeet ovat myös enemmän sidonnaisia olemassa olevaan kulttuuriin (Goedemé ym. 2018). Turvallinen lapsuus on tärkeää, jotta lapset voivat toimia autonomisina aikuisina. Tämän ohella jokaisen ihmisen pitää voida ylläpitää sosiaalisia suhteita. Elinikäinen oppiminen sen sijaan on tärkeää muuttuvassa yhteiskunnassa. Lepo ja vapaa-aika ovat tärkeitä välittäviä tarpeita, jotka mahdollistavat yhteiskunnallisen osallistumisen. Turvallisuus on tärkeää, jotta ihmisen autonomia voidaan säilyttää. Liikkuminen paikasta toiseen taas on välttämätöntä yhteiskunnallisen osallisuuden ja roolien täyttämiseksi. (European Commission 2014; Goedemé ym. 2015.) Niin liikkumisessa kuin muissakin välittävissä tarpeissa henkilökohtainen elämäntilanne sekä yhteiskunnallinen infrastruktuuri

vaikuttavat liikkumistarpeisiin. Henkilökohtainen elämäntilanne vaikuttaa niin työsuhteen kuin terveyden osalta. Elämäntilanne vaikuttaa myös liikkumisen mahdollisuuksiin, kuten myös yhteiskunta voi vaikuttaa siihen infrastruktuurillaan – kuten joukkoliikenteellä.

Alussa mainittua “Riittävästi mihin” -kysymystä voidaan siis tarkastella välittävien tarpeiden kautta. “Riittävästi kenelle?” viittaa sen sijaan siihen, kenelle viitebudjetit on laadittu (vrt. Dubnoff 1985). Koska kulutustarpeet vaihtelevat esimerkiksi iän, sukupuolen, elämäntilanteen ja asuinpaikan mukaan, ei ole mahdollista laatia yhtä ihmisarvoisen elämän edellytykset täyttävää viitebudjettia, jota voitaisiin soveltaa kaikkiin yksilöihin. Näin ollen viitebudjetit käytännössä laaditaan aina hypoteettisille kotitalouksille (European Commission 2014). Hypoteettiset kotitaloudet ovat kuvitteellisia kotitalouksia, jotka koostuvat eri-ikäisistä lapsista ja aikuisista. Jotta laskelmat olisivat mahdollisimman tarkkoja, hypoteettisista kotitalouksista on tehtävä oletuksia esimerkiksi kotitalouden jäsenten terveydentilasta. Tässä raportissa esiteltävät ihmisarvoisen elämän viitebudjetit on laadittu kahdelletoista hypoteettiselle kotitaloudelle, joiden rakenne ja taustaoletukset on kuvattu tarkemmin luvussa 1.2.

Viitebudjettien rakentamisen tavoitteena on mahdollisimman korkea validiteetti, eli viitebudjetin tulisi kuvata tavoitteena olevaa elintasoja. Validiteetti voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen validiteettiin. Sisäisesti validin viitebudjetin tulisi pystyä tarkasti kuvaamaan minimiresurssit, jotka hypoteettinen kotitalous tarvitsee saavuttaakseen viitebudjettien tason eli voidakseen elää ihmisarvoista elämää 2020-luvun Suomessa. Tämän lisäksi, elintason saavuttamisen tulisi olla mahdollista myös niille todellisille kotitalouksille, jotka jakavat samat ominaisuudet kuin hypoteettiset kotitaloudet. Jotta viitebudjetit olisivat ulkoisesti valideja, tulisi hypoteettiset kotitaloudet valita niin, että niiden perusteella voidaan tulokset yleistää koko suomalaiseen väestöön esimerkiksi niin sanottuja kulutusyksikköpainoja hyödyntäen (European Commission 2014).

Viitebudjettien laadinnassa on keskeistä myös se, kuka määrittelee viitebudjettien sisällön eli mikä on “Riittävästi kenen mukaan” (Dubnoff 1985). Yhteiseurooppalaisissa viitebudjettihankkeissa on korostettu asiantuntijatiedon roolia viitebudjettien tason ja hyödykkeiden määrittelyssä. Samanaikaisesti viitebudjeteille pyritään takaamaan mahdollisimman laaja yhteiskunnallinen hyväksyntä kansalaisten keskuudessa. Viitebudjettien tasoa ja niihin sisältyviä hyödykkeitä ei siis sanella, vaan tutkijoiden tehtävänä on rakentaa viitebudjetit vuorovaikutuksessa ympäröivän yhteiskunnan kanssa. Viitebudjettien laaja hyväksyntä on olennaista erityisesti viitebudjettien validiteetin näkökulmasta: on ensiarvoisen tärkeää, että viitebudjeteilla onnistutaan kuvaamaan sitä, mitä niiden on tarkoituskin kuvata. (European Commission 2014.)

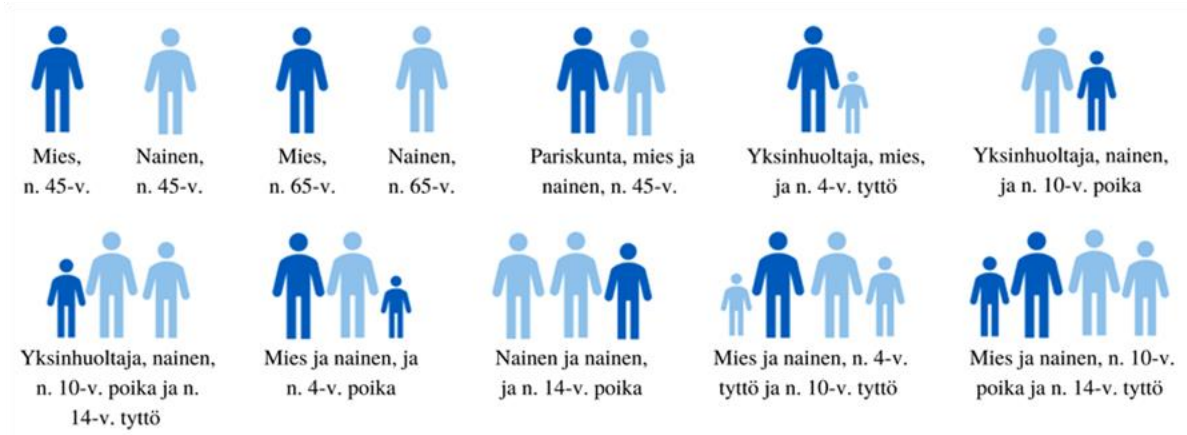
Tämän viitebudjettihankkeen tarkoituksena on laskea, mitä ihmisarvoinen elämä maksaa 2020-luvulla Suomessa. Seuraavissa luvuissa kuvaamme, minkälaisia oletuksia viitebudjettien laatimisen taustalla on ollut, mitä hyödykkeitä siihen on sisällytetty ja mitä tietopohjia on korien laadinnassa käytetty.

1.2 Oletukset viitebudjettien laatimisen taustalla

Viitebudjettitutkimuksessa on tärkeää määritellä, kenelle viitebudjettilaskelmat on tarkoitettu, sillä tarvittavat hyödykkeet ja palvelut riippuvat merkittävästi kotitalouden rakenteesta ja elämäntilanteesta. Yleistettävyyden vuoksi viitebudjetit laaditaan hypoteettisille kotitalouksille eikä todellisille kotitalouksille. Tässä hankkeessa olemme laatineet viitebudjetit 12 erilaiselle hypoteettiselle kotitaloudelle, jotka on esitetty kuviossa 1. Nämä hypoteettiset kotitaloudet edustavat suhteellisen hyvin suomalaisia kotitalouksia. Tilastokeskuksen mukaan kotitaloudet luokitellaan lapsettomiin tai lasten kanssa asuviin avio- ja avopareihin, rekisteröityihin mies- ja naispareihin sekä yhden vanhemman perheisiin. Lapsiperheiksi luokitellaan ne perheet, joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Vuonna 2020 Suomessa perheistä oli lapsiperheitä 38 prosenttia ja näistä 18 prosenttia oli perheitä, joissa on alle 7-vuotiaita lapsia. Kahden lapsen perheet ovat tyypillisiä Suomessa. Lapsiperheistä 77 prosenttia oli kahden vanhemman perheitä (aviopari, avopari tai rekisteröity parisuhde) sekä yksinhuoltajaperheitä oli 23 prosenttia. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021.)

Tämän hankkeen kotitalouksissa yksin asuvien talouksia on neljä: kaksi yksin asuvaa miestä, noin 45 ja 65 vuotta, sekä kaksi yksin asuvaa naista, noin 45 ja 65 vuotta. Yksi kotitalous koostuu pariskunnasta, noin 45-vuotiaasta miehestä ja naisesta, myös hypoteettisten lapsiperheiden vanhempien oletettu ikä on noin 45 vuotta. Yksinhuoltajaperheitä viitebudjetissa on kolme: mies ja 4-vuotias tyttö, nainen ja 10-vuotias poika, sekä nainen ja 14-vuotias tyttö ja 10-vuotias poika. Kahden vanhemman perheitä on sisällytetty budjettiin

neljä: mies ja nainen sekä 4-vuotias poika, naispari ja 14-vuotias poika, mies ja nainen sekä 10-vuotias tyttö ja 4-vuotias tyttö, sekä viimeisenä mies ja nainen sekä 14-vuotias tyttö ja 10-vuotias poika.



Kuvio 1. Viitebudjettien hypoteettiset kotitaloudet.

Viitebudjettien laadinnassa olemme tehneet tiettyjä taustaoletuksia, jotka koskevat hypoteettisten kotitalouksien jäseniä. Tässä loppuraportissa esiteltävät viitebudjetit perustuvat seuraaviin oletuksiin:

- Kotitalouden jäsenillä ei ole allergioita tai sairauksia, jotka vaatisivat esimerkiksi erityisruokavaliota tai säännöllistä lääkehoitoa.
- Kotitalouden jäsenet osaavat toimia omaa terveyttään, autonomiaa ja osallistumismahdollisuuksiaan ylläpitävästi.
- Kotitalouden jäsenet osaavat käyttää tavanomaisia hyödykkeitä oikein ja kestävästi.
- Kotitalouden jäsenet toimivat viranomaisten suositusten ja ohjeistusten mukaisesti.

Terveysoletus on tärkeä viitebudjettien laadinnassa, sillä esimerkiksi terveydenhuollon kustannukset vaihtelevat paljon riippuen siitä, minkälainen terveydentila ihmisellä on. Jotta voisimme laskea viitteelliset kustannukset kotitalouksille, oletamme niiden jäsenten olevan perusterveitä. Lisäksi oletamme, että kotitalouden jäsenet osaavat toimia rationaalisesti eli he osaavat esimerkiksi valmistaa terveellistä ruokaa taloudellisesti ja ovat kykeneväisiä vertailemaan hintoja tuotteiden ja palveluiden välillä.

1.3 Tiedonkeruun menetelmät

Olemme käyttäneet viitebudjettien laadinnassa niin kutsuttua asiantuntijavetoista lähestymistapaa (expert-led approach) viitebudjettien rakentamisessa (Deeming 2017). Viitebudjettitutkimuksen etenemistä havainnollistaa kuvio 2, missä esitämme käyttämämme eri tietopohjat. Hyödykekorien laatimisessa hyödynsimme aikaisempaa tutkimustietoa: alan tutkimuskirjallisuutta, kansallisia suosituksia ja ohjeistuksia sekä konsulttoimme eri alojen asiantuntijoita. Lisäksi viitebudjettien laadinnan lähtökohtana olivat aikaisemmat viitebudjetit (Goedemé ym. 2015; Lehtinen ja Aalto 2018). Euroopan komission rahoittamassa ImPROvE -hankkeessa (Poverty reduction in Europe: social policy and innovation) laadittiin vertailukelpoiset viitebudjetit seitsemässä eri maassa sijaitseviin kaupunkeihin, joihin lukeutuivat Antwerpen, Ateena, Barcelona, Budapest, Helsinki, Luxemburg ja Milano (Goedemé ym. 2015). Vertailukelpoisuuden edellytyksenä oli, että viitebudjetit kuvasivat samaa elintasoa kaikissa maissa ja viitebudjettien rakentamiseen käytettiin samoja menetelmiä. Viitebudjettien sisällön vaihtelu maiden välillä rajattiin kulttuurisiin, ilmastollisiin, institutionaalisiin sekä hintoihin liittyviin tekijöihin. Keräsimme asiantuntijatiedon ja aikaisemman tutkimuksen lisäksi tietoa myös kansalaisilta väestötason kyselytutkimusten ja fokusryhmäkeskusteluiden muodossa. Tässä loppuraportin viitebudjettilaskelmissa on sovellettu aikaisemmissa yhteiseurooppalaisissa viitebudjettihankkeissa laadittua metodologiaa, jota on kuitenkin nykyisessä hankkeessa kehitetty muun muassa kansalaisten konsultoinnin osalta. Turun yliopiston ohella Suomessa on laadittu viitebudjetteja Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskuksessa (KTK) (Lehtinen ym. 2010; Lehtinen ja Aalto 2018). Kuluttajatutkimuskeskuksen kohtuullisen

minimin budjettien tarkoitus on määrittää arjessa tarvittavat tavarat ja palvelut. Tällä tarkoitetaan kulutustasoa, jolla tulee toimeen, voi osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan sekä ylläpitää terveyttään (Lehtinen ja Aalto 2018).

Tietopohjien hierarkiassa on eroja eri organisaatioiden laatimien viitebudjettien välillä. Kuluttajatutkimuskeskuksen viitebudjetteja nimitetään konsensuaalisiksi, sillä ne perustuvat fokusryhmien konsensuskseen viitebudjettien sisällöstä. KTK:n viitebudjeteissa kansalaisten näkemykset saivat suurimman painoarvon, kun taas Turun yliopiston viitebudjeteissa hyödynnetty tietopohja on laajempi. Viitebudjetissamme tämä kansalaisilta kerätyn tiedon ja asiantuntijatiedon välinen suhde kuitenkin vaihtelee sen mukaan, missä määrin asiantuntijatietoa on saatavilla ja sitä on mielekästä hyödyntää viitebudjettien rakentamiseen. (Bakkum ym. 2022.)



Kuvio 2. Prosessikaavio viitebudjettihankkeen etenemisestä.

1.3.1 Asiantuntijatieto ja tutkimus viitebudjettien taustalla

Käyttämämme asiantuntijavetoinen lähestymistapa (Deeming 2017) ohjasi viitebudjettien laadintaa siten, että prosessin alussa lähdimme liikkeelle aikaisemman tutkimuksen ja suositusten mukaisesti. Jokaista hyödykekoraa varten laadittiin kattava kirjallisuuskatsaus, jossa tutustuttiin aiheen suomalaiseen ja kansainväliseen tutkimuskirjallisuuteen. Kirjallisuuskatsaukset olivat ratkaisevassa asemassa alustavien hyödykelistojen laatimisessa. Laaja taustatyö on nähtävissä loppuraportin hyödykekorien kuvauksissa. Kirjallisuuskatsausta ohjasi kysymys siitä, mitä jokaisella ihmisellä pitäisi olla ihmisarvoisen elämän toteutumiseksi eikä niinkään se, millaisia kulutustottumuksia yksilöllä jo on. Nopeasti huomasimme, että tutkimustietoa eri väestöryhmien kulutuskäytännöistä on paljon, mutta tutkimustietoa siitä, minkälainen kulutus pitäisi olla jokaiselle yksilölle mahdollista, on huomattavasti vähemmän. Toisaalta viitebudjettien rakentamisessa on tasapainoiltava toteutuneen, eli todellisen, kulutuksen ja ideaalikulutuksen välillä. Tällaisia tutkimuksellisia aukkoja

pyrimme hahmottamaan aikaisempaa kirjallisuutta läpikäydessämme ja kirjasimme pitkin matkaa ylös sellaisia kysymyksiä, joihin aikaisempi tutkimuskirjallisuus ei antanut vastauksia.

Myös aikaisemmat viitebudjetit, erityisesti KTK:n (Lehtinen ja Aalto 2018) ja kansainvälisessä ImPRovE-hankkeessa laaditut (Goedemé ym. 2015) viitebudjetit olivat merkittävässä roolissa alustavien hyödykelistojen laadinnassa. Aikaisemmat viitebudjetit myös ohjasivat hyödykekorien tuotteiden elinikien ja määrien alustavaa määrittelyä, sillä näistä ei kaikista hyödykkeistä ollut minkäänlaista tutkimustietoa saatavilla (esim. kuinka kauan tiskiharja kestää käytössä).

Yhdessä tutkimuskirjallisuuden ja aikaisempien Euroopassa ja Suomessa koostettujen viitebudjettien pohjalta koostimme kustakin korista alustavat hyödykelistat, joihin pyysimme kommentteja myös kunkin alan asiantuntijoilta. Hankkeessa järjestettiin myös kaksi paneelia eri hyödykekorien tuotteiden läpikäymiseen. Paneelit käsittelivät vaatteita ja henkilökohtaista hygieniaa. Ruokakorin esimerkkiruokalistan koostamisessa pyydettiin laillistetun ravitsemusterapeutin arvio ruokakorin terveellisyydestä ennen kansalaisten konsultointia. Liitteeseen 3 on listattu hankkeessa konsultoidut asiantuntijat.

Asiantuntijatiedon kohdalla on tärkeä ottaa huomioon, että asiantuntijatiedon erottaminen asiantuntijan mielipiteistä ja henkilökohtaisista näkemyksistä on haastavaa. Esimerkiksi vaatealan asiantuntijoiden tarjoamaa tietoa tarkastellessa pyrimme selvittämään, perustuuko tieto esimerkiksi tutkittuun tietoon, suomalaisten kulutuskäyttäytymiseen, totuttuihin käytänteisiin tai asiantuntijan omiin kokemuksiin. Tätä haastetta pyrittiin vähentämään muistuttamalla konsultoituja asiantuntijoita perustamaan näkemyksensä asiantuntijatietoon ja pyrkimään siirtämään henkilökohtaiset asenteensa ja oletuksensa sivuun.

Vaatepaneeli

Ennen kyselyä alustavat vaatelistat esiteltiin kahden tutkimusryhmän jäsenen ohjaamassa asiantuntijapaneeleissa, johon osallistui viisi asiantuntijaa. Asiantuntijoita pyydettiin pohtimaan ja vertaamaan vaatelistoja suhteessa ihmisarvoisen elämän edellytyksiin. Panelistit keskustelivat vaatekorien sisällöstä ja esittivät niihin muutoksia ja lisäyksiä. Keskustelua herätti muun muassa, miten nuorten näkemykset voidaan huomioida, naisten ja miesten erot vaatteiden hankkijoina ja käyttäjinä, kulutustrendit sekä vaatteiden laadun arvioimisen vaikeus. Paneelikeskustelun pohjalta tutkimusryhmä päätti kohdentaa vaatteita koskevan kyselytutkimuksen myös 15–17-vuotiaille, eikä vain 18-vuotiaille ja sitä vanhemmille, kuten alun perin oli tarkoitus. Asiantuntijoiden esittämät muutokset eivät olleet merkittäviä ja koskettivat pääasiassa vaatemäärien muutoksia, esimerkiksi sukkiin määrien muutoksia, joidenkin vaatekappaleiden vaihtamista toisiin sekä toisten vaatekappaleiden lisäämistä listalle. Tutkimusryhmä pyysi asiantuntijoita ottamaan kantaa myös siihen, tulisiko sukupuolitetuista vaatelistoista luopua viitebudjettien laadinnassa, sillä vaatetuksen sukupuolittamisen voidaan nähdä ylläpitävän binääristä sukupuolikäsitystä ja sukupuolinormeja (Vänskä 2019). Asiantuntijat kuitenkin kokivat, että vaatelistat tulisi rakentaa erikseen naisille ja miehille (sekä tytöille ja pojille), sillä he näkivät, että vaatekulutus on Suomessa edelleen pitkälti sukupuolittunutta.

Hygieniapaneeli

Tutkimusryhmämme kutsumana alan asiantuntijoita osallistui paneeliin arvioimaan hygieniakoriin sisällytettyjä tavaroita. Kuten vaatekoria koskevassa paneelissa, myös tämän paneelin asiantuntijoita pyydettiin perustamaan näkemyksensä asiantuntijatietoon eikä henkilökohtaisiin näkemyksiin. Heitä myös muistutettiin vertaamaan hygienialistoja suhteessa ihmisarvoisen elämän edellytyksiin. Hygieniapaneelin ehdottamat muutokset eivät olleet merkittäviä, ja koskivat lähinnä tuotteiden vuosittaista kappalemäärää kotitalouksien jäsenien välillä.

1.3.2 Väestötason kyselytutkimukset

Runsaan kaksivuotisen viitebudjettihankkeen aikana toteutimme kolme väestötason kyselytutkimusta, joiden tarkoituksena oli kuulla suomalaisten mielipiteitä ihmisarvoisen elämän mahdollistavasta kulutuksesta mahdollisimman kattavasti. Kyselytutkimukset laadittiin myös validiteettisyistä, koska on tärkeää, että laadituilla viitebudjeteilla kuvataan sitä, mitä niiden on tarkoituskin kuvata (Bakkum ym. 2022; Goedemé ym. 2015). Lisäksi kyselyt toteuttamalla pyrittiin varmistamaan hyödykekorien mahdollisimman laaja hyväksyntä

kansalaisten keskuudessa. Kyselytutkimusten avulla voidaan kartoittaa isojen joukkojen näkemyksiä, kokemuksia ja asenteita. Kyselytutkimuksilla on aina jokin kohdejoukko, jonka näkemyksiä ja kokemuksia halutaan selvittää. Tässä tapauksessa kohdejoukko on 15–75-vuotiaat ja 18–75-vuotiaat suomalaiset.

Kyselytutkimuksia voidaan toteuttaa muun muassa paperisina, verkossa tai puhelimitse. Kyselyissä käytetyt visuaaliset elementit, vallitseva pandemiatilanne sekä kustannussyyt vaikuttivat siihen, että päädyimme kaikissa kolmessa kyselytutkimuksessa tarjoamaan pelkästään verkkovastausvaihtoehtoa. Verkkokyselyihin vastaaminen on usein helppoa, nopeaa ja vaivatonta. Verkkokyselypohjat ovat myös helposti muunneltavia ja niissä voidaan hyödyntää erilaisia teknologisia työkaluja. (Evans ja Mathur 2005, 2018.) Esimerkiksi vaatekyselyssä vastaajat pystyivät verkkosovelluksessa valitsemaan, minkä esimerkkihenkilön vaatelistoja he arvioivat ja verkkosovellus automaattisesti näytti vain tämän henkilön vaatelistan. Tämä ei olisi ollut mahdollista perinteisellä postikyselyllä. Vaikka verkkokyselyihin on aina liittynyt alipeittoa niiden suhteen, joilla ei ole pääsyä internetiin tai taitoja sen käyttämiseen (Evans ja Mathur 2005, 2018), on alipeitto nyky-Suomessa vähäistä, sillä lähes kaikki suomalaiset käyttävät internetiä. Esimerkiksi vuonna 2020 kaikista suomalaisista yli 92 prosenttia ja alle 65-vuotiaista lähes sata prosenttia oli käyttänyt internetiä viimeisen kolmen kuukauden aikana (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021c). Verkkokyselyt ovat myös hyvä tapa kerätä väestöä edustavaa tietoa kustannustehokkaasti, kun kyselyn otos poimitaan väestötietojärjestelmästä ja lähestytään otokseen valikoituneita kirjeitse.

Kyselyjen tarkemmat tiedot löytyvät taulukosta 1. Ensimmäisenä toteutettiin ruokakoria koskeva kysely, jota koskeva raportti julkaistiin keväällä 2022 (Bakkum ym. 2022). Toinen kyselytutkimus käsitteli vaatekoria ja kolmas vapaa-aikaa, sosiaalisia suhteita, viestintää ja henkilökohtaista hygieniaa.

Jokaista kolmea kyselyä varten Digi- ja väestövirasto poimi 10 000:n Manner-Suomessa asuvan suomenkielisen otoksen. Otokseen valikoituneille lähetettiin postitse kutsukirje, joka sisälsi pyynnön vastata kysymyksiin, jotka koskivat hyödykekorien sisältöä. Jokainen kutsukirje sisälsi henkilökohtaisen vastauskoodin. Ruokakyselyn otos koski 18–75-vuotiaita, kahden muun kyselytutkimuksen otos 15–75-vuotiaita. Kyselyt laadittiin Webropol-kyselytyökalulla. Kaikkiin kyselyihin vastaajille tarjottiin mahdollisuus osallistua arvontaan, jossa arvottiin 10 kappaletta 100 euron arvoisia lahjakortteja S- tai K-ryhmän liikkeisiin voittajan oman valinnan mukaan. Palkinnoilla pyritään yleisesti lisäämään otokseen valikoituneiden vastausinnostusta. Kyseessä on yliopistojen ja tutkimuslaitosten tiedonkeruun osaksi vakiintunut tapa.

On kuitenkin tavallista, että eri väestöryhmien vastausinnostuus kaikesta huolimatta vaihtelee. Kyselyaineistojen vastaajien sukupuoli-, ikä- ja koulutusjakaumat eivät siis koskaan täysin vastaa väestön sukupuoli-, ikä- ja koulutusjakaumaa. Näin ollen kaikkiin aineistoihin on laskettu jokaiselle vastaajalle painokerroin, jota käyttämällä voidaan korjata vastauskadosta aiheutuvaa aineiston vinoutta. Toisin sanoen painokerroin käyttöä korjaa kyselyyn vastanneiden näkemykset vastaamaan paremmin todellisen väestörakenteen mukaista näkemystä viitebudjettien sisällöstä. Kertoimien laskennassa on huomioitu 15–75-vuotiaan (vaatekysely ja vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kysely) ja 18–75-vuotiaan (ruokakysely) väestön ikä-, sukupuoli- ja koulutusjakauma.

Kyselyiden tavoitteena oli selvittää suomalaisten näkemyksiä ja asenteita ihmisarvoisen elämän kannalta välttämättömästä kulutuksesta. Olennaista oli siis se, millaiset hyödykkeet ja palvelut vastaajat kokivat jokaisen suomalaisen kannalta välttämättömiksi, eikä niinkään se, millaiset hyödykkeet ja palvelut he kokivat itselleen välttämättömiksi. Kyselyillä selvitettiin kuitenkin myös jonkin verran vastaajien omia kulutustottumuksia ja elämäntapoja, mikäli normatiivisen näkökulman sisällyttäminen kysymyksiin arvioitiin liian vaikeaksi toteuttaa (esim. kuinka arvokkaihin lahjoihin jokaisella pitäisi olla mahdollisuus vs. kuinka arvokkaita lahjoja vastaajat keskimäärin itse antavat).

Kaikissa kolmessa kyselyssä esitimme vastaajille erilaisia hyödykelistoja hyödykekoreittain. Pyysimme vastaajia arvioimaan hyödykkeiden välttämättömyyttä. Päätimme sisällyttää hyödykkeen viitebudjettiin, mikäli vähintään 80 prosenttia vastaajista piti sitä välttämättömänä tai tarpeellisena. 80 prosentin raja perustui tutkijaryhmään päätökseen. Raja valikoitui, jotta kyse ei olisi pelkästä enemmistön päätöksestä, vaan tätä korkeammasta rajasta. Korkeamman rajan voi ajatella kuvaavan tiukempaa kriteeriä sille, mitkä hyödykkeet valitsimme mukaan osaksi lopullisia hyödykelistoja.

Taulukko 1. Turun yliopiston viitebudjettihankkeen laatimat kyselytutkimukset.

Kyselyjen tiedot	Ruokakoritutkimus	Vaatekoritutkimus	Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kysely
Otos	10 000	10 000	10 000
Ikäryhmä	18–75-vuotiaat	15–75-vuotiaat	15–75-vuotiaat
Kutsukirjeet	03/2021–04/2021	09/2021–10/2021	12/2021–01/2022
Vastaus-prosentti	25	21	24
Kyselyn tarkoitus	Ruokakorin sisältö, ruoan valmistus ja sen hankinta	Vaatekorin sisältö, vaatteiden ja asusteiden hankinta	Henkilökohtainen hygienia, laittautuminen, sosiaaliset suhteet, vapaa-aika ja viestintä

Ruokakorikyselytutkimus

Ruokakorin rakentamiseksi laadimme viikon mittaisen esimerkkiruokalistan, joka perustui uusimpiin kansallisiin ravitsemussuosituksiin (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014). Ruokalista on nähtävillä liitteessä 2. Lisäksi ruokalistalla olevien annosten taustalla hyödynsimme tutkimustuloksia suomalaisten ruokailutottumuksista ja -kulttuurista. Laadimme ruokakorikyselyn alkukeväästä 2021 kuullaksemme suomalaisen väestön näkemyksiä ihmisarvoisen elämän mahdollistavasta ruokakorin sisällöstä sekä ruoan valmistuksesta ja hankinnasta. Kyselyn otos ja vastausprosentti ovat esitetty taulukossa 1. Tarkemman selostuksen itse ruokalistan rakentamisesta sekä ruokakorikyselyn keruuprosessista ja keskeisistä kyselyn tuloksista voi lukea keväällä 2022 ilmestyneestä ruokakoriraportistamme (Bakkum ym. 2022).

Vaatekorikyselytutkimus

Vaatekorin rakentamiseksi tutkimusryhmä laati jokaiselle esimerkkihenkilölle vaatelistat, jotka perustuivat entisiin viitebudjetteihin (Goedemé ym. 2015; Lehtinen ja Aalto 2018) ja asiantuntijatietoon. Kyselytutkimus toteutettiin syksyllä 2021. Ensimmäinen kutsukirje lähetettiin syyskuussa ja kyselyyn vastaamattomille lähetettiin muistutuskirje lokakuussa. Vaatekyselyn lopullinen vastausmäärä oli 2 059 ja vastausprosentti 21 (taulukko 1).

Vaatekyselyssä vastaajat valitsivat ensin esimerkkihenkilön, jonka vaatelistoja he halusivat arvioida. Kyselyssä pyysimme, että vastaajat arvioisivat ensisijaisesti lasten vaatetarpeita, jos vastaajien kotitalouksiin kuului sillä hetkellä suunnilleen esimerkkihenkilöiden ikäisiä lapsia. Koska lapset eivät itse voineet vastata kyselyyn, näin varmistimme, että myös lasten tarpeet tulivat arvioiduksi. Vastaajat arvioivat, täyttivätkö listat heidän mielestään ihmisarvoisen elämän edellytykset Suomessa 2020-luvulla. Vaatekertojen lisäksi vaatekoriin sisällytettiin alun perin erinäisiä vaatehuoltoon liittyviä tarvikkeita. Myös näitä listoja varten yhdistettiin vaatehuoltoon liittyviä listoja aikaisemmista viitebudjeteista (Goedemé ym. 2015; Lehtinen ja Aalto 2018).

Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kyselytutkimus

Kolmannessa kyselyssä tarkastelimme suomalaisten näkemyksiä henkilökohtaisesta hygieniasta, laittautumisesta, vapaa-ajasta, sosiaalisista suhteista ja viestinnästä. Kyselyllä halusimme selvittää, minkälaisia näkemyksiä 15–75-vuotiailla suomalaisilla on sellaisista ihmisarvoisen elämän mahdollistavista hyödykkeistä ja palveluista, jotka eivät liittyneet ruoka- tai vaatekorikokonaisuuksiin. Sosiaalisia suhteita kuvaavassa kysymyspatteristossa halusimme selvittää muun muassa vastaajien näkemyksiä kodin ulkopuolella muiden ihmisten kanssa tapahtuvasta vapaa-ajan vietosta, esimerkiksi kahvilassa käymisestä. Esitimme myös väittämiä lomamatkoista, harrastuksista ja kulttuurielämyksistä.

Aivan kuten vaatekorikyselyssä, myös tätä kyselyä varten laadimme jokaiselle hypoteettisen kotitalouden jäsenelle omat hyödykelistat. Listat koskivat henkilökohtaista hygieniaa ja viestintävälineitä. Kyselytutkimus toteutettiin loppuvuodesta 2021. Kutsukirje lähetettiin joulukuussa ja vastaamattomille henkilöille lähetettiin muistutuskirje tammikuussa. Kyselyn lopullinen vastausmäärä oli 2 340 ja vastausprosentti 24 (taulukko 1).

Kuten vaatekyselyssä, pyysimme myös tässä kyselyssä, että vastaajat arvioisivat ensisijaisesti lasten hyödyketarpeita, jos vastaajien kotitalouksiin kuului sillä hetkellä suunnilleen esimerkkihenkilöiden ikäisiä lapsia. Koska lapset eivät itse voineet vastata kyselyyn, näin varmistimme, että myös lasten tarpeet tulivat arvioiduksi.

1.3.3 Kansalaisten fokusryhmäkeskustelut

Fokusryhmäkeskustelu on suosittu laadullisen aineiston keruumenetelmä, jossa tietoa kerätään keskustelijoiden vuorovaikutuksen kautta (Morgan 1996). Fokusryhmäkeskusteluissa tuotettu tieto kertoo niin sen osallistujien näkemyksistä, asenteista ja ajatuksista, kuin myös laajemmin koko keskusteluryhmän jaetuista normeista (Kitzinger 1994). Keskustelut ovat rakennettu tiettyjen teemojen ympärille ja keskustelun vetäjä, tässä tapauksessa tutkimusryhmän jäsen, johtaa keskustelua (Morgan 1996). Yksinkertaistetusti fokusryhmät ovat mukaan valittujen yksilöiden organisoituja ryhmäkeskusteluja, joiden tarkoituksena on tuottaa tietoa heidän näkemyksistään ja kokemuksistaan erilaisiin aiheisiin liittyen (Gibbs 1997).

Koska fokusryhmäkeskustelut tuottavat tietoa siitä, miten keskustelijoiden ideat ja näkemykset muotoutuvat ryhmässä, fokusryhmäkeskustelut ovat toimiva menetelmä täyttämään esimerkiksi kyselytutkimuksen jättämiä aukkoja (Kitzinger 1994). Viitebudjettitutkimusryhmä oli kiinnostunut tarkentamaan tutkimuskyselyiden tulosten taustoja, joihin fokusryhmäkeskustelut olivatkin oiva tapa vastata. Etsimme näkemyksiä ja selityksiä esimerkiksi sille, miksi suuri osa vastaajista koki naisten tarvitsevan ihmisarvoisen elämän turvaksi ripsivärin, mutta ei muita meikkejä, tai koettiinko kyselyssä tarpeelliseksi määritelty kannettava tietokone tarpeelliseksi jokaiselle kotitalouden jäsenelle tai vain ylipäättään kotitaloudelle. Fokusryhmäkeskustelijoiden välinen interaktio, kuten ryhmäläisten erimielisyydet tai niiden pohjalta syntyneet argumentit tuottavat syvempää tietoa siitä, miksi he ovat sitä mieltä kuin ovat ja miten he perustelevat näkemyksiään (Kitzinger 1994).

Fokusryhmäkeskustelun vetäjän rooli on erittäin merkittävä osa fokusryhmäkeskusteluja (Gibbs 1997; Morgan 1996). Tapauksessamme vetäjät (kaksi tutkijaa) vaikuttivatkin huomattavasti erityisesti tilaisuuksien kulkuun. Kävimme läpi koko alustavan hyödykelistamme ja sen läpikäynti kohtuullisessa ajassa (maksimissaan kolme tuntia) vaati suhteellisen määrätietoista keskustelun johtamista, jotta kaikki tarvittava ehdittiin käydä läpi keskusteluun varatussa ajassa ja jotta kaikilla ryhmän jäsenillä oli mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä. Vetäjät eivät vain ohjanneet keskustelua vaan kirjoittivat tärkeimpiä asioita muistiin ja tiivistivät keskustelun pääkohtia osallistujille. Osallistujat pystyivätkin näin vielä tarkentamaan näkemyksiään kommentoimalla tiivistelmiä. Fokusryhmäkeskusteluiden johtaminen vaatiikin vetäjiltä monia sosiaalisia taitoja esimerkiksi ryhmän vetämiseen, kuuntelemiseen ja hyväksyvään asenteeseen liittyen (Gibbs 1997).

Aikaisemmissa Kuluttajatutkimuskeskuksen laatimissa viitebudjeteissa (Lehtinen ym. 2010; Lehtinen ja Aalto 2018) on hyödynnetty fokusryhmäkeskusteluja asiantuntijatiedon ohella. Näissä budjeteissa lopullinen päätös viitebudjettien sisällöstä oli fokusryhmillä. Tämänkaltaista viitebudjettimenetelmää nimitetäänkin konsensuaaliksi, sillä se perustuu fokusryhmien konsensukseen viitebudjettien sisällöstä (Bradshaw 2020). Myös muiden maiden viitebudjeteissa on hyödynnetty runsaasti fokusryhmäkeskusteluja viime vuosikymmenten aikana.

Viitebudjettitutkimuksemme fokusryhmäkeskustelut pidettiin kesällä 2022. Fokusryhmäkeskusteluiden suunnitteluun ja pitämiseen vaikutti vuonna 2020 alkanut koronapandemia. Keskusteluja pilotoitiin Turun yliopistolla keväällä ja pilottiryhmään osallistui yhteensä kuusi keskustelijaa. Pilotoinnin avulla saatiin tietoa muun muassa keskusteluihin tarvittavasta ajasta. Varsinaisiin fokusryhmäkeskusteluihin rekrytoitiin vastaajia tutkimusryhmän aiemmin laatimista kyselytutkimuksista. Otimme yhteyttä niihin vastaajiin, jotka olivat aiemmin ilmoittaneet olevansa halukkaita osallistumaan jatkotutkimuksiin.

Vastaajille lähetettiin pienimuotoinen taustatietokysely, jonka tarkoituksena oli koota keskusteluryhmät. Taustatietoja kysyttiin, jotta saimme eri väestöryhmien näkemyksiä mahdollisimman kattavasti kuulluksi ja jotta pystyimme koostamaan vastaavassa elämäntilanteessa olevia ryhmiä keskustelutilanteen lähtökohtia helpottaaksemme. Lomakkeessa ilmoitimme, että etsimme keskusteluryhmiin ensisijaisesti perusterveitä ihmisiä. Koska viitebudjetin esimerkkihenkilöiden oletetaan olevan perusterveitä, myös fokusryhmien osanottajilta toivottiin samaa. Tarkoituksena oli välttää keskustelua siitä, miten esimerkiksi erilaiset krooniset sairaudet, vammat tai vaikkapa raskaus vaikuttavat viitebudjetin eri hyödykkeisiin. Toisaalta ihmiset

ymmärtävät perusterve-käsityksen eri tavalla, kuten fokusryhmissä pohdittiin muun muassa silmälaseihin, särkylääkkeisiin ja useisiin muihin terveyshyödykkeisiin liittyen.

Varsinaisia fokusryhmiä koostettiin yhteensä kuusi kappaletta, joista puolet pidettiin etänä Zoom-alustalla. Etänä pidettyihin ryhmiin oli mahdollista saada keskustelijoita eri puolelta Suomea, ja ne pidettiin samalla viikoilla ja samankaltaisilla kokoonpanoilla kuin kasvokkain olevat ryhmät. Kolme kasvokkain olevaa ryhmää pidettiin isommissa kaupungeissa kesäkuussa: kaksi ryhmää Helsingissä ja yksi Turussa. Helsingissä olevat ryhmät olivat lapsiperheryhmä ja yli 65-vuotiaiden ryhmä. Turun ryhmä koostui lapsettomista yksin asuvista ja pariskunnista. Lapsiperhe- sekä yksin asuva ja pariskuntaryhmiin kutsuttiin pääasiassa 30-vuotiaita ja sitä vanhempia osallistujia. Raja määriteltiin, koska hypoteettisten kotitalouksien aikuisten esimerkkihenkilöiden ikä on määritelty noin 45-vuotiaiksi. Tiedot ryhmistä osallistujamäärineen on esitetty taulukossa 2.

Keskusteluryhmissä käytiin kaikki tutkimusryhmän koostamat hyödykekorit läpi. Lapsiperheryhmät kävivät läpi myös lasten hyödykkeitä ja palveluita koskevia asioita. Ryhmäkeskusteluiden osallistujat ottivat osaa keskusteluihin hyvin. Keskusteluihin osallistujat saivat 50 euron arvoisen palkkion S- tai K-ryhmän kauppoihin oman valinnan mukaan. Fokusryhmäkeskustelut äänitettiin ja ääninauhat litteroitiin tekstitiedostoiksi. Tekstitiedostot anonymisoitiin osallistujien nimien ja muiden tunnistettavien henkilötietojen osalta. Aineisto-otteita on hyödynnetty raportin eri hyödykekoreja käsittelevissä kappaleissa. Aineisto-otteita on siistitty raporttia varten täytesanoja (esim. ”niinku”, ”esim” ja toistot) tai kontekstin kannalta turhia kohtia poistamalla kuitenkin siten, että otteiden sisältö ei ole muuttunut. Otteiden perässä on suluissa fokusryhmäkeskustelun kohdejoukko (yli 65-vuotiaat, lapsiperheet, yksin asuvat ja pariskunnat).

Taulukko 2. Turun yliopiston viitebudjettihankeen järjestämät fokusryhmäkeskustelut.

	Kohdejoukko	Osallistujamäärä	Aika ja paikka
Ryhmä 1	Yli 65-vuotiaat	9	13.6.2022 Helsinki
Ryhmä 2	Lapsiperheet	9	13.6.2022 Helsinki
Ryhmä 3	Yksin asuvat ja pariskunnat	9	14.6.2022 Turku
Ryhmä 4	Yli 65-vuotiaat	8	15.6.2022 Zoom
Ryhmä 5	Lapsiperheet	5	15.6.2022 Zoom
Ryhmä 6	Yksin asuvat ja pariskunnat	10	16.6.2022 Zoom

1.4 Hyödykekorien ryhmittely

Viitebudjetin hyödykekorit ovat esitely kuviossa 3. Koreja on yhteensä kahdeksan kappaletta: henkilökohtainen hygienia, terveydenhuolto, ruoka, asuminen, liikkuminen, vapaa-aika ja harrastukset, vaatteet ja tietoliikenne. Hyödykekorien ryhmittely noudattelee pääperiaatteiltaan samaa luokittelua kuin Tilastokeskuksen yksilöllisen kulutuksen käyttötarkoituksen mukainen COICOP-luokitus (Classification of Individual Consumption According to Purpose). Tähän ratkaisuun on päädytty siitä syystä, että COICOP-luokat toimivat myös Tilastokeskuksen kuluttajahintaindeksin pohjana. Näin ollen viitebudjettien hintapäivitykset on jatkossa yksinkertaista toteuttaa ja ratkaisu mahdollistaa hintojen muutosten ajantasaisen seuraamisen.

Hankkeen alussa viitebudjettien rakentamista varten hyödykekorit jaoteltiin tarvelähtöisesti 11 eri tarvekoriin. Näitä olivat henkilökohtainen hygienia, terveys, ruoka, asuminen, turvallinen lapsuus, sosiaaliset suhteet, liikkuminen, lepo ja vapaa-aika, vaatteet, turvallisuus sekä elinikäinen oppiminen. Korien sisältö määriteltiin Doyalin ja Goughin tarveteoriaa (1991) mukaillen (ks. luku 1.1. ”Viitebudjettitutkimuksen yleisperiaatteet”). Yhteiskunnallisen osallisuuden ja elintason operationalisointi oli helpompi hahmottaa tarveteoriaan perustuvien hyödykekorien muodossa. Vastaavia luokituksia on käytetty eri Euroopan maissa laadittujen viitebudjettien pohjalla (ks. esim. Goedemé ym. 2015).

Tässä raportissa esiteltävät viitebudjettien hyödykekorit ovat siis koostettu toisin, kuin hankkeen alussa, ja hyödykkeitä on siirretty korista toiseen. Esimerkiksi alkuperäisessä luokittelussa useat teknologiset laitteet

kuten kännykkä ja kannettava tietokone määriteltiin sosiaalisten suhteiden koriin, ruoanvalmistamiseen ja säilytykseen liittyvät kodinkoneet ruokakoriin, pyykinpesuun liittyvät koneet ja tavarat vaatekoriin ja jotkut huonekalut, kuten sänky, levon ja vapaa-ajan koriin.



Kuvio 3. Viitebudjettitutkimuksessa laaditut hyödykekorit.

1.5 Hyödykekorien hinnoittelun pääperiaatteet

Viitebudjettien rakentamisen lähtökohdaksi on jokaisen korin hyödykelista ja hyödykkeiden ja palveluiden käyttäjät ja näiden hinnoittelu. Näiden avulla pystymme kuvaamaan hypoteettisten kotitalouksien kuukausikustannuksia eri hyödykekoreissa sekä koko viitebudjetissa. Tässä viitebudjettihankkeessa kaikkien korien hyödykkeiden ja palveluiden hinnat on kerätty lokakuussa 2022 päivittäistavarakauppojen internet-sivuilta. Päivittäistavarakauppojen valikoimaa on perusteltua käyttää viitebudjettilaskelmissa sekä niiden maantieteellisen saavutettavuuden että valikoiman laajuuden vuoksi (Goedemé ym. 2015; Lehtinen ja Aalto 2018). Hintoja poimittiin pääasiassa Prisman internet-sivustolta, sekä muiden liikkeiden, kuten Gigantin, Powerin, Tokmannin, Jyskin ja Sotkan sivustoilta. Prismaa, Tokmannia, Jyskiä ja Sotkaa käytettiin keittiötarvikkeiden ja kodin tavaroiden hintojen keräämisessä. Gigantin ja Powerin internet-sivuja hyödynnettiin elektroniikkalaitteiden sekä kodinkoneiden hinnoittelussa. Prisma valikoitui pääasialliseksi kaupaksi, sillä se on isoista ketjuliikkeistä parhaiten saavutettavissa eri puolilla Suomea, esimerkiksi laajan tarjonnan (mm. ruoka ja kodin tarvikkeet) vuoksi, sekä Prisma on myös todettu useissa sanomalehtien hintavertailuissa edulliseksi (esim. Kallionpää 2022; Tammilehto 2022).

Muita edellä mainittuja liikkeitä käytettiin viitebudjetissa niissä tapauksissa kuin kyseistä tuotetta ei löytynyt tai tuotteita löytyi huomattavan vähän Prisman valikoimasta. Muissa viitebudjeteissa kodin tavaroita on hinnoiteltu muun muassa IKEAn hintoja käyttämällä. Esimerkiksi brittiläisessä viitebudjetissa joissain huonekaluissa on käytetty IKEAn hintoja, mutta vain niissä tapauksissa, kun hypoteettisella kotitaloudella on ollut auto käytössä, sillä IKEAt ovat usein Britanniassa sijoitettu suhteellisen kauas asuinalueilta (Davis, Hirsch, ja Padley 2018:17). Julkisen liikenteen osalta käytimme eri kuntien internet-sivuja lähteenä. Asumisen laskentaperiaatteet ovat kuvattu tarkemmin luvussa 2.7 ”Asuminen”.

Lähes kaikkien korien kohdalla pyrimme valitsemaan edullisimman tuotteen tai palvelun. Tästä periaatteesta kuitenkin poikettiin esimerkiksi vaatteiden ja osaksi myös ruoan kohdalla. Vaatteissa valittiin toiseksi edullisin hinta kustakin vaatekategorian. Tämä mahdollistaa kotitalouksille valinnanvapauden vaatteiden hankinnassa. Lisäksi vaatekorin hinnoittelussa otettiin huomioon ihoa vasten olevien vaatteiden (kuten t-paidoissa, aluspaidoissa ja alusvaatteissa) mahdollinen Öko Tex -standardimerkintä, joka muun muassa rajoittaa haitallisten kemikaalien käyttöä vaatteissa. Ruoan osalta hedelmien, vihannesten, juuston sekä liha- ja

kalatuotteiden hinnoissa käytettiin painotettua keskiarvoa, ja tuotteiden valinnan jälkeen kallein 10 prosentin osuus tuotteista otettiin pois. Tämän tarkoituksena oli määrittää kotitalouksille toisaalta minimiruokakustannukset ja toisaalta antaa liikkumavaraa erihintaisten tuotteiden valinnassa². Ruokakorin hinnat kerättiin kolmesta eri Prismasta (Seinäjoen, Helsingin Malmin ja Rovaniemen), ja hinnoista laskettiin tuotteille keskiarvo. Näin myös alueellinen vaihtelu hinnoissa tulee huomioiduksi. Ruokakorin hintoihin vaikutti osaltaan hintojen kerääminen tiettyyn aikaan vuodesta, sillä ajankohta vaikuttaa voimakkaasti kausiluonteisten tuotteiden hintaan Suomessa.

Hinnoittelussa otettiin huomioon tavaroiden ja palveluiden käyttöikä. Käyttöiät arvioitiin asiantuntijatiendon, aiheeseen liittyvien tutkimusten sekä aikaisempien viitebudjettien perusteella. Käyttöikä vaikuttaa myös hypoteettisten kotitalouksien jäsenien lukumäärä. Hyödykkeet hinnoiteltiin käyttöiän avulla siten, että hinta laskettiin kuukausitasolle jakamalla hyödykkeen hinta tavarankäyttäjällä kuukausissa.

Terveyspalvelujen hinnoittelussa käytimme rekisteritietoja. Reseptilääkkeiden mediaanilääkemenot saimme ikäryhmittäin Kelan tilastotietopalvelun Sairausvakuutuksesta korvattavat lääketoimitukset -aineistosta: aikuisille 40–50-vuotiaille sekä 50–60-vuotiaille, lapsille 0–6-vuotiaille, 7–12-vuotiaille, sekä 13–17-vuotiaille. Lääkärikäyntien mediaanimaksut on laskettu terveydenhuollon Hoitoilmoitusrekisterin tietojen pohjalta ja perustuvat vuoden 2017 tietoihin. Nämä laskettiin myös ikäryhmittäin terveyskeskus-, erikoissairaanhoito- sekä hammaslääkärikäyntien osalta.

Hintojen keruu ajoittui ajankohtaan, jolloin inflaatio on ollut hyvin voimakasta. Hintojen nousun vaikutusta viitebudjettilaskelmiin ja viitebudjettitutkimuksen tulevaisuuteen pohdimme tarkemmin raportin lopuluvussa.

² Painotetun keskiarvon laskukaava: $5/7*(x \text{ halvimpien tuotteiden keskihinta}) + 2/7*(\text{muiden tuotteiden keskihinta})$. X= 7 hedelmille, x = 14 vihannesten osalta ja x = 5 lihan, kalan ja juuston osalta.

2 Hyödykekorit

2.1 Ruoka

Ruoalla on fysiologisten tarpeiden ja terveyden edistämisen lisäksi myös muita tehtäviä eli funktioita. Olemme pyrkineet ottamaan huomioon tämän, kun olemme laatineet ihmisarvoisen elämän mahdollistavan ruokakorin. Näiden tehtävien huomioonottamisessa olemme mukailleet eurooppalaista 26 maata kattanutta EUPP-viitebudjettihanketta, jossa tuotiin esille, että ruoalla on muitakin kuin pelkästään ravitsemuksellisia tehtäviä (European Commission 2014). Näitä ovat: gastronominen, emotionaalinen, uskonnollinen, sosiaalinen, vapaa-aikaan liittyvä, vieraanvaraisuuden, koulutuksellinen ja kommunikatiivinen funktio. Gastronomisella funktiolla tarkoitetaan maukasta ruokaa eli sitä, että ruoasta tulisi voida nauttia maun vuoksi. Emotionaalisella funktiolla tarkoitetaan palkitsemista tai rentoutumiseen liittyvää tehtävää. Uskonnollisella funktiolla tarkoitetaan ruoan roolia uskonnollisissa tavoissa tai säännöissä. Sosiaalinen funktio puolestaan liittyy perheen ja ystävien kanssa ruokailuun. Tämän funktion mukaan ruoalla on yhteisyyttä ylläpitävä tehtävä. Tiiviisti tähän liittyy ruoan vieraanvaraisuuden funktio, eli ruoan tai juomien tarjoilu vieraille. Vapaa-ajan funktio liittyy muun muassa ulkona syömisen mahdollisuuteen. Kommunikatiivinen ruoan funktio voi olla muun muassa lahjan antamista tai ruoan tuomista tuliaisena. Koulutuksellisella funktiolla tarkoitetaan ruokaan ja ruokailuun liittyvien tapojen välittämistä lapsille. Tämä tarkoittaa esimerkiksi ruoanlaittamista lasten kanssa, uusien ruokien ja makujen esittelyä lapsille sekä esimerkiksi ravintolassa käyntiä. (Bakkum ym. 2022; European Commission 2014.) Myös ravitsemuksellisen näkökulman ylittävät ruoan funktiot on huomioitava ruokabudjetissa. Näitä tehtäviä olemme pyrkineet ilmentämään muun muassa vierasvarabudjetilla sekä erilaisiin sosiaalisiin kanssakäymisiin liittyvillä ruokailuhetkillä kuten ulkona käymisillä.

Tässä raportissa esiteltävistä viitebudjeteista ruokabudjettiin on sisällytetty ainoastaan ruokatavarat, eli verrattuna toukokuussa julkaistuun ruokakoriraporttiin (Bakkum ym. 2022) budjetista on jätetty pois keittiötarvikkeet (mm. keittiön huonekalut ja ruoanlaittoastiat sekä keittiön siivoukseen liittyvät tavarat) ja kertakäyttöiset kodin tavarat (mm. ruoan valmistukseen liittyvät kertakäyttöiset tavarat). Tästä syystä lopullinen ruokabudjetti ei ole täysin vertailukelpoinen keväällä julkaistun ruokakorin kanssa. Lopulliseen ruokakoriin on sisällytetty tasapainoisen ruoan lisäksi erilaisia ruoan funktioita, jotka liittyvät sosiaalisen kanssakäymiseen, vapaa-aikaan ja turvalliseen lapsuuteen. Ruokakustannuksia ei siis löydy muista tämän viitebudjetin hyödykekoreista. Ruokakorikyselyssä esiteltyjen keittiötarvikkeiden välttämättömyydet ovat nähtävillä aiemmin julkaistusta ruokakoriraportista.

Fokusryhmäkeskusteluissa kävimme läpi ruokakoria sekä vapaa-aikaan liittyviä ruoka-asioita. Alun perin ruokakorin juhla-aterian hinta oli kaksi kertaa normaalin aterian verran. Juhla-ateriasta ja sen hinnasta käytiin paljon keskustelua muun muassa sen osalta, että se pitäisi erota kunnolla arjen syömisestä. Fokusryhmäkeskusteluihin perustuen korotimme juhla-aterian hintaa kolminkertaiseksi normaaliateriaan verrattuna.

Jos on pariskunta, niin se kun on kaksiteen syömistä. Kun se on aina jokapäiväistä ja arkista. Vaikea miettiä, mutta sitten kun jouluateria on esimerkiksi ollut, ja sitten tulee lapsia ja lapsenlapsia tai sitten pääsiäisenä, kun on kokoonnuttu ja siihen on panostettu enemmän niin semmoisena mieltäsin ton. Se on juhlatyyliä. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Tää juhlabudjetti. Sanoitte, että se on kaksinkertainen siihen normiaterian hintaan, mutta monesti just juhlien, joulun ja muun tällaisten yhteydessä ihmiset ottaa sen alkoholin, jonkun vähän kalliimman viinipullon tai muuten, että sitten se kaksinkertainen tuntuu aika pieneltä, jos siihen kuuluu juhla juomat ja kaikki. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Ruokakorikyselyssä vastaajat olivat sitä mieltä (59 % täysin samaa mieltä), että herkuttelu silloin tällöin kuuluu osaksi ihmisarvoista elämää. Fokusryhmäkeskustelijat olivat samaa mieltä. Viitebudjettiin lisättiin kyselyn tulosten ja fokusryhmäkeskusteluiden perusteella mahdollisuuksia herkutteluun esimerkiksi pienen herkkubudjetin ja alkoholiittomien saunajuomien muodossa.

Kyllähän tässä yksinkertaisesti loistaa poissaolollaan kaikki just tämmöiset ylellisyystuotteet, esimerkiksi joku hyvä liha tai joku tämmöinen tai. Siis että varmaan jotkut saattaisi tehdä vaikka just viikonloppuna jotain tän tyyppistä ruokaa. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Kyllä kahvin kanssa muutaman kerran viikossa niin ihan mielellään syö itse leivottua pullaa, että ei se ole ollenkaan huono ajatus. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Vieraiden kestitsemisestä puhuttiin paljon fokusryhmäkeskusteluissa. Monet keskustelijat olivat sitä mieltä, että ihmisarvoiseen elämään kuuluu mahdollisuus tarjota vieraille edes jotain. Eritoten lapsiperheissä nähtiin, että lapsivieraille tulisi olla mahdollisuus tarjota jotain pientä syötävää. Niin sanottua vierasvaraa on budjetoitu ruokabudjettiin fokusryhmien ja tutkimuskyselyn perusteella siten, että kotitalouksilla on mahdollisuus kutsua vieraita kylään kaksi kertaa kuussa ja tarjota heille jotain pientä, esimerkiksi pullaa ja kahvia, teetä tai mehua.

Mutta se pitääkö 10-vuotiaalla olla mahdollisuus, et se kaveri voi tulla koulun jälkeen, syödä sitä samaa välipalaa mitä he tekee, ottaa leipää, niin se varmaan joo [on oikein]? (Lapsiperheiden ryhmä)

Niin kyllä mun mielestä kuuluu asiaan, koska se olisi jotenkin tosi kylmää, että joo tee sä vaan se paahতোleipä siitä, mutta kaveri voi katsoa vierestä, kun sä syöt. (Lapsiperheiden ryhmä)

Ruokakoriin on budjetoitu myös mahdollisuus hankkia kotiin ruokavara, joka kuuluu osana kotitalouksien omatoimiseen varautumiseen. Ruokavara tarkoittaa, että kotiin hankitaan ruokaa hieman yli päivittäisen tarpeen, ja sen pitäisi riittää vähintään kolmeksi päiväksi. Nykyaikainen ruokavara ei ole erillinen ruokavarasto, vaan koostuu normaalissa kierrossa olevista tuotteista, joita täydennetään sitä mukaa kun niitä käytetään. Näin elintarvikkeet pysyvät tuoreina ja tavarat käyttökelpoisina. Kotivaraa voi tarvita monenlaisissa häiriöissä. Syy voi olla henkilö- tai perhekohtainen, kuten sairastuminen, tai yhteiskunnan toiminnoissa voi olla häiriö, kuten veden tai sähkön jakelukatkos, tai tavaroiden tai palveluiden jakelu- tai toimitushäiriö. (SPEK 2022.)

Ruokakorin hinnoissa on tullut muutoksia verrattuna aikasemmin julkaistuun ruokakoriraporttiin. Ruokabudjetin hinnat päivitettiin lokakuussa 2022, jolloin hintoihin vaikuttaa inflaatio. Yksityiskohtaisempi tarkastelu hinnoitteluperiaatteista löytyy ruokakoriraportista (Bakkum ym. 2022). Taulukossa 3 esitämme viitteelliset kuukausittaiset ruokakustannukset yksin asuville ja pariskunnalle ja taulukossa 4 lapsiperheille.

Taulukoihin on havainnollistettu erikseen laskelmat ruoalle ja ruoan tehtävien ilmentymille. Nämä ruoan tehtävät ovat ulkona syöminen, vieraiden kutsuminen, ruoka lomalla, juhlaruoat, lasten syntymäpäivätarjottavat ja eväsbudjetit kouluun ja päiväkotiin, sekä herkkujen ostamisen mahdollisuus pari kertaa kuussa. Näissä ruokabudjeteissa (taulukko 4, lapsiperheet) olemme ottaneet huomioon päivähoitossa ja koulussa saatavat ruoat sekä ruoat loman aikana (2 kuukauden loma-aika). Ruoka valmistetaan kotona ja laatimaamme esimerkinomaiseen viikon ruokalistaan kuuluu viisi ateriaa päivässä.

Taulukosta 3 havaitaan, että naisten ruokakustannukset (sekä 45-, että 65-vuotiaiden) ovat miehiä matalammat. Tämä johtuu siitä, että naisten viitteellinen päivittäinen energiantarve on miehiä pienempi. Pienempi energiantarve näkyy myös, kun verrataan 65-vuotiaiden ruokakustannuksia 45-vuotiaiden ruokakustannuksiin. Lapsiperheiden ruokakustannukset vaihtelevat sen mukaan, minkä ikäisiä lapsia kotitaloudessa asuu. Esimerkiksi kahden lapsen kotitalouden (lapset 4- ja 10-vuotiaita sekä 10- ja 14-vuotiaita) kuukausittaiset ruokakustannukset eroavat toisistaan, koska 4-vuotias lapsi syö määrällisesti vähemmän kuin 10- ja 14-vuotiaat. Lisäksi kustannuksiin vaikuttaa se, että 14-vuotiaan teinin viitteellinen päivittäinen energiantarve on melkein yhtä suuri kuin aikuisilla. Esimerkinomainen viikon ruokalista löytyy liitteestä 2.

Taulukko 3. Ruokakustannukset yksin asuville ja pariskunnalle, eur/kk.

	Nainen, noin 45- vuotias	Nainen, noin 65- vuotias	Mies, noin 45- vuotias	Mies, noin 65- vuotias	Pariskunta, mies ja nainen, noin 45-vuotiaita
Ravitsemuksellisesti riittävä ruoka	223	197	255	228	479
Ruoan eri tehtävät*	35	35	35	35	58
Yhteensä, eur/kk	258	232	290	263	537

*Ruoan eri tehtävät: ulkona syöminen, vieraiden kutsuminen, ruoka lomalla, juhlaruoat sekä herkkujen ostamisen mahdollisuus.

Taulukko 4. Ruokakustannukset lapsiperheille, eur/kk.

	YH, mies, 4- v. tyttö	YH, nainen, 10-v. poika	YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	Pariskunta, mies ja nai- nen, 4-v. poika	Pariskunta, nainen ja nainen, 14- v. poika	Pariskunta, mies ja nai- nen, 4-v. tyttö, 10-v. tyttö	Pariskunta, mies ja nai- nen, 10-v. poika, 14-v. tyttö
Ravitsemuksellisesti riittävä ruoka	341	405	593	565	661	732	848
Ruoan eri tehtävät*	59	60	92	90	95	121	126
Yhteensä	400	466	685	655	755	853	974

*Ruoan eri tehtävät: ulkona syöminen, vieraiden kutsuminen, ruoka lomalla, juhlaruoat sekä herkkujen ostamisen mahdollisuus.

2.2 Vaatetus

Vaatetus on sidoksissa Doyalin ja Goughin tarveteorian universaaleihin tarpeisiin, eli terveyteen ja autonomiaan. Vaatteiden avulla luodaan ja ilmaistaan identiteettiä sekä kuulumista vallitseviin kulttuureihin, vastakulttuureihin ja erilaisiin ryhmiin. Vaatteet antavat suojan säästä vastaan ja tarjoavat autonomiaa: jokaisen tulisi voida itse määrittää ainakin johonkin rajaan asti, miten pukeutuu ja millaisia vaatteita omistaa. Vaikka mainittujen ydintarpeiden itsessään oletetaan olevan universaaleja niin paikassa kuin ajassakin, vaihtelevat niiden tyydyttäjiltä, eli tässä tapauksessa vaatteilta, vaaditut ominaisuudet ja määrät eri aikojen ja paikkojen suhteen. (Gough 2020.) Turun yliopistossa vuonna 2020 toteutetun KONSE-kyselyn mukaan suomalaisista noin 60 prosenttia piti uusia vaatteita nykysuomalaiselle välttämättömänä hyödykkeenä (Anttila ym. 2022).

Vaatteiden käyttöikään vaikuttavat useat vaatteisiin ja niiden käyttäjiin liittyvät tekijät. Tärkeimmiksi tekijöiksi on nähty muun muassa vaateen käyttäjän kansallinen kulttuuri, vaateen käyttösyy, pesukerrat, hinta, vaateen hävittämiseen liittyvät syyt, vaatetyyppi sekä käyttäjän ikä (Laitala ja Klepp 2020). Eräässä tutkimuksessa arvioitiin eri vaatteiden keskimääräisiä käyttöikäjä tarkastelemalla vuosien 1998 ja 2017 välillä ilmestyneitä vaatteiden käyttöikä tutkimuksia. Pisin keskimääräinen käyttöikä oli puvuilla, joiden käyttöikä nousi 9 vuoteen. Mekoilla, takeilla, hameilla ja bleisereillä käyttöikä oli keskimäärin noin 7 vuotta. Paitojen ja housujen kesto arvioitiin noin vajaaseen viiteen vuoteen, ja farkkujen, rintaliivien ja alushousujen keskimääräinen käyttöikä oli noin 3 vuotta. (Laitala ja Klepp 2020.) Nykyään vaatteiden elinikä on usein varsin lyhyt. Vaatteiden käyttöikään vaikuttavat erityisesti materiaalit ja nopeasti vaihtuva muoti. Muodin muuttuessa verrattain uusikin vaate voi alkaa vaikuttaa vanhentuneelta, jolloin halutaan hankkia uutta ja muodin mukaista vaatetusta. Suomalaisessa kyselytutkimuksessa vain 13 prosenttia vastaajista ilmoitti kaikkien poistamiensa vaatteiden olleen käyttökelvottomia (Aalto 2014). Myös laatimassamme kyselytutkimuksessa kysyttiin suomalaisten näkemyksiä vaatteiden käytöstä ja hankkimisesta (Ks. luku 1.3.2 ”Väestötason kyselytutkimukset”). Vajaa kolmasosa (30 %) vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus osana ihmisarvoista elämää hankkia uusia vaatteita silloin tällöin vanhojen ollessa vielä ehjiä.

Vajaa puolet vastaajista (45 %) oli osittain samaa mieltä. Mielipiteet muodinmukaisista vaatteista taas vaihtelivat. Runsas neljäsosa vastaajista (27 %) oli osittain eri mieltä siitä, että ihmisarvoiseen elämään kuului muodinmukaisten vaatteiden omistaminen.

Vaatekorikyselyssämme kartoitettiin myös suomalaisten näkemyksiä päivittäistavara-kaupoista ostetuista vaatteista. Yli puolet vastaajista piti markettivaatteita niin laadukkaina (60 % vastaajista) kuin kestävinä (56 % vastaajista). Vielä useammat näkivät markettivaatteet edullisena (79 %) ja hinta-laatusuhteeltaan järkevänä valintana (66 %). Nämä tulokset tuovat lisätukea tutkimusryhmän valinnalle hinnoitella viitebudjetin vaatteet markettihintojen (Prisma) mukaan.

Lasten vaatekoreihin on koottu arjessa kestäviä ja käytännöllisiä vaatteita, vaikka vaatevarasto onkin suhteellisen niukka. Vaatevarastoon on budjetoitu ulkovaatteita, jotka kestävät Suomen vaihtelevat säät. Lisäksi ulkovaatteet estävät sisävaatteita likaantumasta ja suojaavat niin kylmyydeltä ja kosteudelta. Lasten vaate-tustarpeissa on yhtenäisyyksiä mutta myös eroavaisuuksia aikuisten vaate-tustarpeisiin verrattuna. Lasten mielestä on esimerkiksi tärkeää, että ulkovaatteet ovat lämpimiä ja mukavia ja toisaalta se, että niissä voi leikkiä. (Roivainen 2016; Rutanen, Raittila, ja Vuorisalo 2019.)

Tähän viitebudjettiin on sisällytetty sellaiset vaatekappaleet, asusteet ja kengät, mitkä vaatekorikyselyyn vastaajat sekä fokusryhmäkeskustelijat näkivät välttämättömäksi ihmisarvoisen elämän kannalta. Vaatekappaleita on varattu 4–10-vuotiaille 95–105 kappaletta ja 14-vuotiaille sekä aikuisille 77–117 kappaletta. Kappalemäärät vaihtelevat sukupuolittain siten, että naisille on varattu miehiä enemmän vaatteita. Vaatekoria on tarkasteltu ja arvioitu sekä asiantuntijoiden paneelissa että kansalaisille kohdistetussa vaatekorikyselyssä ja fokusryhmäkeskusteluissa. Kuten aikaisemmin totesimme, binäärinen vaatteiden sukupuolittaminen on mo- neen otteeseen kyseenalaistettu. Lasten vaatteet ovat osa laajempaa muotikulttuuria, missä muotoillaan ja normalisoidaan sukupuoleen liittyviä merkityksiä. Nykyisessä kasvatuksessa ja käytänteissä on pyritty purkamaan sukupuolen kaksijakoisuutta. (Vänskä 2019.) Kuitenkin asiantuntijapaneelin suosituksesta vaatekorit rakennettiin jokaiselle esimerkkihenkilölle erikseen eri iät ja sukupuolet huomioiden. Lisäksi päätös tehdä vaatekorit jokaiselle esimerkkihenkilölle erikseen perustui aikaisempaan tutkimuskirjallisuuteen ja viitebud- jetteihin.

Taulukossa 5 esitetään kuukausittaiset vaatekustannukset eri-ikäisille miehille ja naisille. Vaatekorien kuukausittaiset euromäärät vaihtelevat vain hieman sukupuolten välillä. Vaatteiden kuukausikustannukset ovat sekä naisille että miehille samat (48 euroa/kk), vaikka naisilla on määrällisesti enemmän vaatteita. Vaikka naisille onkin enemmän vaatteita kuin miehillä, miesten vaatekorissa hintaa nostaa esimerkiksi puku. Lasten vaatekustannukset ovat sitä korkeammat, mitä nuorempia he ovat. Lasten vaatteiden käyttöiät vaihtelevat yhden ja kahden vuoden välillä, sillä vaatteet jäävät lapsilla nopeasti pieneksi eivätkä vaatteet kestä useinkaan vuotta enempää.

Taulukossa 5 esitetään kuukausittaiset vaatekustannukset hypoteettisten kotitalouksien esimerkkihenkilöille ja taulukossa 6 esitetään kuukausittaiset vaatekustannukset kotitalouksittain. Vaatteiden kappalemäärät sekä käyttöiät löytyvät liitteestä 1.

Taulukko 5. Vaatebudjetti eri-ikäisille naisille ja miehille, eur/kk.

Kotitalouksien jäsenet	Vaatebudjetti
Aikuinen nainen (45- ja 65-v.)	48
Aikuinen mies (45- ja 65-v.)	48
14-vuotias tyttö	68
14-vuotias poika	66
10-vuotias tyttö	72
10-vuotias poika	69
4-vuotias tyttö	74
4-vuotias poika	75

Taulukko 6. Vaatebudjetti hypoteettisille kotitalouksille, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet	Vaatebudjetti
Nainen, 45- ja 65-vuotta	48
Mies, 45- ja 65-vuotta	48
Pariskunta, mies ja nainen	95
Yksinhuoltaja, mies ja 4-vuotias tyttö	122
Yksinhuoltaja, nainen ja 10-vuotias poika	117
Yksinhuoltaja, nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	185
Pariskunta, mies ja nainen, 4-vuotias poika	170
Pariskunta, nainen ja nainen, 14-vuotias poika	161
Pariskunta, mies ja nainen, 4-vuotias tyttö ja 10-vuotias tyttö	241
Pariskunta, mies ja nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	233

Käytännössä vaatteita ostetaan paljon käytettynä, saadaan perheenjäseneltä tai ostetaan alennusmyynneistä. Kuitenkaan vaatteiden kierrättämistä perheenjäsenillä tai käytettynä ostamista ei voida ottaa budjetissa huomioon, koska kaikille se ei ole samalla tavalla mahdollista esimerkiksi perhetilanteen tai asuinpaikan tarjonnan vuoksi (ks. myös Lehtinen ja Aalto 2018). Myöskään alennusmyyntejä ei olla otettu vaatebudjetissa huomioon, koska vaatteet ovat jo valmiiksi hinnoiteltu toiseksi halvimmalla vaateen mukaan kustakin vaatekategorista. Vaatteiden rooli itsensä ja oman identiteetin ilmaisun muotona nousi esille erityisesti fokusryhmäkeskusteluissa. Myös tällä voidaan perustella tutkimusryhmän valintaa hinnoitella vaatteet toiseksi halvimmalla hintakategorian mukaan. Tämä hinnoittelutapa jättää esimerkkihenkilöille enemmän mahdollisuuksia valita, millaisia vaatteita he haluavat hankkia ja käyttää verrattuna tilanteeseen, jossa esimerkkihenkilöiden edellytetään valitsevan aina halvinta. Itsensä ilmaisu on myös yksi selitys sille, miksi naisille ja teinitytöille päätettiin lisätä budjettiin kaksi juhla-asua. Naisten oletetaan panostavan pukeutumiseensa miehiä enemmän esimerkiksi töissä ja juhlissa (vrt. Sarpila ym. 2020, 2021). Naisten myös herkemmin odotetaan vaihtelevan juhla-asujaan tilaisuudesta toiseen, kun taas miesten juhlapukeutumiseen liittyy vähemmän sosiaalisia odotuksia (tummalla puvulla sopii mennä niin häihin kuin hautajaisiin).

Mutta tarvitseeko juhlavaatteita omistaa aina itse? Juhlavaatteiden mahdollinen lainaaminen nousi esiin niin fokusryhmissä kuin kansalaiskyselyn avoimissa vastauksissa. Kuitenkin useat keskustelijat olivat sitä mieltä, että ei voida olettaa ihmisillä olevan mahdollisuutta esimerkiksi erilaisten asuinpaikkojen tai tuttavapiirien takia juhlavaatteiden lainaamiseen ystävilta tai lainaamoista.

Mun mielestä mun vaatteet pitää olla mun omat, että muutenkin ahdistaa mennä juhliin niin on se kiva, että on edes sellaiset vaatteet, että on vähän edes jees olo, että ne ei ole lainassa jos ne vaikka rikkoo siellä. (Lapsiperheiden ryhmä)

Viitebudjettiin ei ole sisällytetty koruja kenellekään esimerkkihenkilölle. Vaikka korut, ja erityisesti naisten mahdollisuus koruihin, nousi esille fokusryhmäkeskusteluissa, useat keskustelijat olivat sitä mieltä, ettei mahdollisuus koruihin ole välttämätön osa ihmisarvoista elämää. Kyselytutkimuksen mukaan korut eivät ole välttämättömiä ihmisarvoiselle elämälle. Siinä missä ehjät ja puhtaat vaatteet nähtiin vaatimuksena ihmisen erilaisten sosiaalisten roolien, kuten työntekijän tai koululaisen, toteuttamiselle, koruilla ei nähty olevan samanlaista tehtävää.

Mun on vaikea nähdä, että ketään sysättäis yhteiskunnasta ulkopuolelle, jos sinulla ei ole koruja. (Lapsiperheiden ryhmä)

2.3 Tietoliikenne

Palvelujen, kommunikaation ja tiedonsaannin siirtyessä yhä voimakkaammin verkkoon, on sieltä poisjääminen sosiaalisesti ja omien toimintamahdollisuuksien kannalta erittäin rajoittavaa. Sosiaalinen yhteydenpito, valtaosa töistä ja käytännössä lähes kaikki opiskelu vaativat nykyään tietokonetta ja internetyhteyttä. Myös pankki-, terveys- ja viranomaisasioiden hoitaminen on tehty yhä helpommaksi verkossa ja yhä vaikeammaksi sen ulkopuolella. Viitebudjettikoriin onkin budjetoitu jonkin verran tietoliikennevälineitä ja -hyödykkeitä.

Internet on määritelty jokaisen suomalaisen perusoikeudeksi (LVM 2017), ja eri tutkimukset osoittavat sen olevan nykyään erittäin tarpeellinen työkalu ja yhteiskunnassa täysipainoisesti toimimisen edellytys. Suomi 2019 -kyselytutkimuksessa suomalaisista 91 prosenttia vastaajista koki internetyhteyden kotona tai mobiililaitteella välttämättömäksi tai tarpeelliseksi (Saari ym. 2019). Vuonna 2020 toteutetussa kyselyssä internetin selailuun sopeuttava laite koettiin välttämättömyydeksi runsaan enemmistön (66 %) mukaan (Anttila ym. 2022). Tilastokeskuksen mukaan suomalaiset myös käyttävät internetiä yleisesti: vuonna 2020 väestöstä viimeisen kolmen kuukauden aikana internetiä oli käyttänyt 92 prosenttia suomalaisista. Mikäli yli 65-vuotiaat jätetään tarkastelun ulkopuolelle, nousee prosenttiosuus lähes sataan. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021b.) Viitebudjettiin on sisällytetty internetin käytön mahdollistamiseksi laajakaista ja puhelinliittymä.

Pelkkä internetyhteys ei kuitenkaan riitä turvaamaan ihmisten tietoliikenteeseen limittyviä tarpeita, vaan sen käyttöön tarvitaan jonkinlainen laite, kuten älypuhelin tai tietokone, minkä vuoksi myös sellaista voidaan pitää välttämättömänä. Tilastokeskuksen tilastojen mukaan internetiä käytetään Suomessa eniten matkapuhelimella ja toiseksi eniten kannettavalla tietokoneella (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021c). Suomi 2019 -kyselytutkimuksessa kotitietokoneen koki välttämättömäksi tai tarpeelliseksi 87 prosenttia suomalaisista (Saari ym. 2019). Tietokone mahdollistaa erilaisten asioiden hoitamisen, kuten pankki- tai veroasiointin, puhelinta ergonomisemmin työasennon ja suuremman näytön ansiosta. Opiskelussa tietokone on nykyään lähes välttämätön, erityisesti jos koulussa on jouduttu siirtymään etäopetukseen. Kuntien tulisi tarjota kaikille oppilaille opiskeluun tarvittavat välineet. Suomessa on kuitenkin karkean arvion mukaan kymmeniä tuhansia kouluikäisiä, joilla ei ole koulutyöskentelyn edellyttämää laitetta käytössään. (Kuntaliitto 2020.) Älypuhelimien ja tietokoneen välttämätön tehokkuus on viitebudjetissa pyritty määrittelemään sen mukaan siten ovatko laitteet yhteensopivia tarpeellisten sovellusten kanssa. Esimerkiksi tietokoneiden laatu on tarkistettu siten, että viitebudjettiin valitut tietokoneet ovat Abitti-vaatimusten mukaisia. Tietokoneet siis mahdollistavat ylioppilaskirjoituksiin osallistumisen ja täten myös muun tarpeellisen opiskelun ja tietokoneasiointin. (Ylioppilastutkintolautakunta 2022.)

Suomi 2019 -kyselyn mukaan 98 prosenttia suomalaisista koki matkapuhelimen välttämättömäksi itselleen (Saari ym. 2019). Suurin osa suomalaista omistaa nimenomaan älypuhelimien. Älypuhelimien käyttöön liittyy kuitenkin myös riskejä. Niiden liiallisella tai liian nuorena aloitetulla käytöllä voi olla vaikutusta erilaisten ongelmien, kuten ahdistuksen, masennuksen, stressin, univaikeuksien sekä heikentyneen keskittymiskyvyn ja huonomman koulumenestyksen muotoutumiseen. Tämän vuoksi älylaitteita ei ole budjetissa otettu huomioon alle kouluikäisille. (Salmela-Aro ym. 2017; Sohn ym. 2019.)

Viitebudjetin tietoliikennekoriin on sisällytetty myös kuulokkeet kouluikäisille, sekä hieman rahaa postitus- ja tulostustarpeisiin. Kuulokkeet koettiin kouluikäisille lapsille ja nuorille tarpeellisiksi kyselytutkimusessamme. Kuulokkeet mahdollistavat esimerkiksi lasten musiikin kuuntelun muuta perhettä häiritsemättä sekä tarvittaessa takaavat opiskelurauhan. Kyselyyn vastaajat eivät kuitenkaan nähneet kuulokkeita välttämättöminä aikuisille, joten aikuisille ei niitä budjetoitu. Maksullisia sanoma- tai verkkolehtiä ei sisällytetty budjettiin, sillä niitä ei koettu niin omassa kyselyssämme kuin aikaisemmissa suomalaisissa kyselyissä välttämättömiksi (Anttila ym. 2022; Saari ym. 2019).

Eniten tietoliikennetavaroita katsottiin välttämättömiksi Vapaa aika ja itsestään huolehtiminen -kyselyssä aikuisille ja teineille, ja vähiten 10- ja 4-vuotiaille lapsille. Jotkut välttämättömiksi koetut tarvikkeet, kuten laajakaista ja televisio, on budjetoitu kotitalouskohtaisiksi. Voidaan ajatella, että esimerkiksi televisioita riittää ihmisarvoisen elämän kannalta hyväksyttävään elämään yksi per kotitalous, sillä televisiota voidaan esimerkiksi katsella myös älypuhelimien ja tietokoneiden kautta. Televisio löytyy korista ”Harrastukset ja vapaa-aika” (luku 2.6.). Kaikille kotitalouksien henkilöille, pois lukien 4-vuotiaat, on budjetoitu älypuhelin ja siihen liittymä. Kannettava tietokone on budjetoitu teineille ja kahden huoltajan kotitalouksissa se on

huoltajilla yhteinen. Kuulokkeet on budjetoitu 14- ja 10-vuotiaille. Yksityiskohtaisempi listaus tietoliikennehyödykkeistä löytyy liitteestä 1.

Fokusryhmäkeskusteluissa käytiin keskustelua puhelimen hinnasta. Älypuhelin ja liittymämaksut on budjetoitu kaikille paitsi 4-vuotiaille lapsille. Budjetin liittymämaksut ovat hinnoiteltu keskimääräisen 4G-liittymän hinnan mukaan. Alun perin puhelimen hinnaksi oli budjetoitu 100 euroa. Tämä koettiin fokusryhmissä liian pieneksi hinnaksi.

Se [puhelin] täytyisi olla kunnollinen, koska ne halvimmat esimerkiksi ei ole turvallisia. Jos ajattelet pakkasenkestokyky, siis jos sä oikeasti oot ulkona liikkuva ihminen, sä otat sen tasusta ja se näyttö lakkaa toimimasta, niin sä voit olla hengenvaarassa pahimmassa tilanteessa. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Kalliimpi puhelin kannattaa. Siis tulee huomattavasti edullisempaa ostaa semmoinen puhelin, joka ei ole se halvin, koska se halvin kestää yhden vuoden ja sitten se on käyttökelvoton käytännössä sen jälkeen. Vetoan siihen vaan, et oon opastanut näitä senioreita, jos ne on mennyt siihen halvimpaan, niin joutuu yleensä vaihtamaan uuteen hyvin nopeasti, koska se ei tue sitä enää jatkossa. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Fokusryhmäkeskustelujen myötä korotimme älypuhelimien hintaa 150 euroon. Myös kouluikäisten lasten puhelimesta oltiin sitä mieltä, että ne ovat välttämättömiä muun muassa sosiaalisten suhteiden ylläpitämistä ja yhteenkuuluvuutta varten.

Sitten siinä on sosiaalinen aspekti, että ei olla itse jossain nurkassa, vaan siinä on se kaveri. Että on tän sukupolven sosiaalisuutta se tommoinenkin ja sinänsä mä näen, että kyllä se ihmisarvoiseen elämään kuuluu, että ne sosiaaliset suhteet mahdollistetaan sillä tavalla kuin tällä sukupolvella sattuu toimimaan. (Lapsiperheiden ryhmä)

Taulukossa 7 ilmenee kotitalouskohtaiset kuukausikustannukset tietoliikennevälineisiin ja -maksuihin. Tarkempi hyödykelistaus löytyy liitteestä 1. Kotitalouksien kuukausittaiset tietoliikennekustannukset vaihtelevat yksin asuvien 64 eurosta neljän hengen kotitalouden noin 163 euroon. Eniten vaihtelua kustannuksiin kotitalouksien välille tuo kannettava tietokone, joka on budjetoitu aikuisen lisäksi teini-ikäiselle. Myös kouluikäisten kuulokkeet tuovat vaihtelua kustannuksiin.

Taulukko 7. Tietoliikennelaitteet ja -maksut hypoteettisilla kotitalouksilla, eur/kk

Hypoteettiset kotitaloudet	Laitteet	Maksut	Yhteensä
Mies, 45-v	13	52	64
Mies, 65-v	13	52	64
Nainen, 45-v	13	52	64
Nainen, 65-v	13	52	64
Pariskunta, mies ja nainen	17	79	95
YH, mies ja 4-vuotias tyttö	13	52	64
YH, nainen ja 10-vuotias poika	18	77	94
YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	31	102	133
M ja N, 4-vuotias poika	17	79	95
N ja N, 14-vuotias poika	30	104	134
M ja N, 4-vuotias tyttö ja 10-vuotias tyttö	22	104	125
M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	35	129	163

2.4 Kodin tavarat ja laitteet

Kodilla on suuri vaikutus ihmisten hyvinvointiin. Kuitenkin erilaisten kodin tavaroiden ja laitteiden tarvittavaa määrää ja laatua on vaikea arvioida. Niiden arvioiminen on siitä huolimatta tärkeää, sillä ne ovat yhteydessä ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen (Saarikangas 1998). Esimerkiksi siisti makuuhuone voi auttaa rentoutumaan sotkuista makuuhuonetta paremmin tai lapsen sisustama opiskelupiste voi innostaa lapsen läksyjen tekoon verrattuna pelkistettyyn opiskelupisteeseen. Tällaiset ”esteettisen hyvinvoinnin” kokemukset saattavat olla yhteydessä ihmisten tunnekokemuksiin ja vaikuttavaa erilaisten arkiaskareiden suorittamiseen (Haapala 2015:27). Monet kodintarvikkeet, kuten siivous- ja pyykinpesuaineet, ovat myös hyvin konkreettisesti yhteydessä ihmisten hyvinvointiin. Niiden sisältämät kemikaalit voivat aiheuttaa ongelmia niin terveydelle kuin ympäristölle. Kemikaalien aiheuttamia terveysongelmia ovat esimerkiksi herkistymiset, myrkytysoireet ja pitkäaikaisvaikutukset kuten syöpä (Tukes 2021). Martat suosittelevat mietoja puhdistusaineita (pH 6–8) niin ympäristön kuin terveyden kannalta. Klooratut desinfiointiaineet, liuottimia sisältävät aineet ja antibakteeriset aineet ovat erityisen haitallisia. Myös wc- ja ilmanraikasteiden käyttöä tulisi Marttojen mukaan välttää. (Martat 2021.) Kuitenkin myös siivoamatta jättämisellä tai liian vähäisellä siivoamisella on negatiivisia vaikutuksia terveydelle ja esimerkiksi sosiaalisten tarpeiden toteuttamiselle, sillä likaiseen ja sotkuiseen kotiin ei välttämättä halua kutsua vieraita.

Lepoon liittyvät tavarat ovat myös yhteydessä hyvinvointiin. Uni ja lepo ovat kokonaisvaltaisessa yhteydessä ihmisten hyvinvoinnin kanssa. Aikuiset tarvitsevat unta noin 6–9 tuntia joka yö ja lapset vielä tätäkin enemmän (THL 2020). Uniongelmat, kuten liian vähäinen tai liiallinen nukkuminen, ovat yhteydessä kuoleisuuteen ja moniin fyysisiin sairauksiin, kuten 2 tyypin diabetekseen ja ylipainoon (Lallukka 2011). Uniongelmat altistavat myös mielenterveyden ongelmille ja voivat ilmentyä niiden oireina (Partonen 2011). On myös esitetty, että huonosti nukkuville kertyy sairauspoissaoloja enemmän kuin hyvin nukkuville ja heillä on suurempi riski siirtyä työkyvyttömyyseläkkeelle (Lallukka 2011). Vaikuttaa myös siltä, että uni on yhteydessä sosiaalisiin suhteisiin ja sosiaaliseen käytökseen muun muassa mielialan säätelyn ja aivojen emotionaalisen reaktiivisuuden avulla (Kronholm 2011). Makuuhuoneeseen budjetoidut tavarat liittyvät suurelta osin pelkästään lepäämiseen: sänky, yöpöytä sekä yöpöydän lamppu. Kouluikäisten lasten makuuhuoneeseen on tämän lisäksi lisätty yöpöytä esimerkiksi koulutöiden tekemiseen. Hyvä nukkumisympäristö on pimeä, viileä ja hiljainen (THL 2020). Näin ollen olemme varanneet jokaisen makuuhuoneeseen myös pimennysverhot.

Tässä viitebudjetissa olemme jaotelleet kodin tavarat ja laitteet yksilöllisen kulutuksen käyttötarkoituksen luokituksessa (COICOP) oleviin kategorioihin: huonekaluihin, kodin tekstiileihin, kodinkoneisiin, kotitaloustarvikkeisiin, kodin työkaluihin ja taloudenhoitoon liittyviin tavaroihin. Viitebudjetin kaikki kodin tavarat ja laitteet määrineen ja käyttöikineen löytyvät liitteestä 1.

Huonekalut ja kalusteet

Huonekaluihin on budjetoitu kaikki kodin välttämättömät huonekalut. Huonekalujen, kuten muiden kodin tavaroiden kustannuksien arviointiin vaikuttaa ennen kaikkea niiden kuluminen, eli arvioitu todennäköinen käyttöikä. Koska huonekalujen määrä ja sänkyjen koko riippuu siitä, minkä kokoisissa asunnoissa hypoteettiset kotitaloudet asuvat, mallinsimme 3D-sisustusohjelmalla pääpiirteittäin eri kotitalouksien koteja huonekaluineen (ks. tarkemmin huoneiden lukumäärä ja asuntojen koko luvusta 2.7 ”Asuminen”). Huonekaluihin ja muuhun kodin irtaimistoon kuuluu muun muassa makuuhuoneen tavarat (sänky, yöpöytä, valaisimet) sekä olohuoneen ja keittiön huonekalut (ruokailuryhmä, sohva, sohvapöytä). Sohvakki on budjetoitu vuodesohva, sillä ihmiset saattavat tarvita kaukana asuvien sukulaisten ja ystävien vierailuja varten vierassängyn tai patjan. Esimerkiksi Britannian viitebudjeteissa tämä tarve on ratkaistu eri tavalla eri malliperheillä. Eläkeläispareilla toisen makuuhuoneen on ajateltu voivan toimia tarvittaessa vierashuoneena. Yksin asuville eläkeläisille on sen sijaan varattu vuodesohva. Työikäisille sinkkotalouksille ja pariskunnille on varattu puhallettava patja. (Davis ym. 2018:18.)

Tässä viitebudjetissa kaikille kotitalouksille on varattu vuodesohva ja lapsiperheille on budjetoitu lisäpatja, jotta lasten ystävät voivat tulla yöksi kylään. Ruokapöydän koko vaihtelee kotitalouksien jäsenten lukumäärän mukaan: kolmen ja neljän hengen kotitalouksiin on budjetoitu kuuden hengen ruokapöytä. Lisäksi

vieraiden tuloon on varauduttu siten, että tässä budjetissa on mahdollisuus ostaa ylimääräisiä tuoleja vieraita varten.

Kodin tekstiilit

Kodin tekstiileihin on varattu kaikki makuuhuoneeseen kuuluvat verhot, vuodevaatteet ja pyyhkeet. Peittoja ja tyynyjä on budjetoitu kotitalouksille sen verran, että he voivat käyttää eri peittoja kesällä ja talvella sekä tarjota mahdollisille vieraille tyynyn ja peiton. Marttaliitto suosittelee, että tyynyliinat pestään viikon tai parin välein ja lakanat pestään hieman pidemmällä vaihtovälillä. Tästä syystä pyykinpesubudjetissa on huomioitu myös vuodevaatteiden pesukulut. Tyynyt tulisi Marttaliiton mukaan pestä kerran tai pari vuodessa ja peitot kerran vuodessa. Myös sijauspatjat tai niiden päälliset tulisi pestä silloin tällöin riittävän suuressa pesukoneessa. (Martat 2022.) Koriin on budjetoitu hieman rahaa pesulamaksua varten, jotta kotitalouksilla olisi mahdollisuus pesettää muun muassa peitot pesulassa.

Kodinkoneet

Monet kodinkoneet helpottavat arjen toimintoja ja ovat välttämättömyyksiä. Kodinkoneisiin on varauduttu siten, että kotitalouksille on budjetoitu vaatehuoltoa varten pyykinpesukone ja silitysrauta, siivoamista varten imuri, ja ruoanlaittoa helpottamaan mikroaaltouuni, sähkövatkain, sauvasekoitin sekä kahvinkeitin. Tähän viitebudjettiin ei ole budjetoitu astianpesukonetta. Fokusryhmäkeskusteluissa monet mielsivät, että se ei ole välttämättömyys, ja moniin asuntoihin ei välttämättä edes mahdu astianpesukonetta. Keskustelut astianpesukoneen tarpeellisuudesta eivät olleet kuitenkaan aivan yksiselitteisiä: jotkut näkivät astianpesukoneen olevan täysin tarpeeton ja jotkut keskustelijat näkivät sen ennen kaikkea arjen helpottajana.

Mä kyllä ajattelin sillä tavalla, jos nyt pitää peilata semmoiseen, että tää esimerkkiperhe elää hyvän elämän, niin ei minusta astianpesukone sinänsä ole hyvän elämän välttämätön mittari, että se siinä mielessä on perusteltua. Toisaalta onhan se paljon mukavampi, jos semmoinen on. Mutta ei se ole niinku ratkaiseva tekijä siinä, että onko tämä hyvä vai huono. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Mutta tässä on aika valtava määrä sitten jo tiskiä, niin jos ajatellaan, että täällä on sitten kaksi lasta ja kun tää esimerkkiruokalista on käsittääkseni sellainen, että tässä ajatellaan, että ne ruoat valmistetaan aika lailla alusta pitäen. (Lapsiperheiden ryhmä)

Kun on yksin niin todellakin saa kerätä sitä pesukonetta ja kaikkea muuta. Eli siinä mielessä, jos ajatellaan tällä tavalla järkevästi, siellä oli se kohta ”järkevästi, taloudellisesti asuu ja elää”. Ei käytä näitä koneita liian usein. Turhaan ei tyhjänä pyöritä. Silloin tarvitsee olla näitä [asti-oita] enemmän, jotta täyttää sen koneen. Sitten se on järkevää. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Pyykinpesusta keskusteltaessa ryhmät olivat suurin piirtein samaa mieltä viitebudjetissa olevien hypo-teettisten kotitalouksien pyykinpesukerhoista. Taloudenhoitoon budjetoitu pyykinpesuaine on laskettu sen mukaan, minkä verran kukin kotitalous pesee vaate- ja muuta pyykkiä viikossa: yhden ja kahden hengen kotitalous kolme kertaa viikossa, kolmen hengen kotitalous neljä kertaa viikossa ja neljän hengen kotitalous kuusi kertaa viikossa.

Keittiötarvikkeet, taloudenhoito ja kodin työkalut

Tähän hyödykeryhmään kuuluvat kaikki keittiötarvikkeet ja ruokailuastiat sekä taloudenhoitoon liittyvät tavarat. Myös vierailuihin on varauduttu siten, että on budjetoitu ylimääräisiä vierasvara-astioita. Taloudenhoitoa varten on budjetoitu kodin siivoukseen kuuluvat tavarat sekä joitakin kodin perustyökaluja, joita on kodin kunnossapidon vuoksi tarpeellista omistaa. Osa näiden tavaroiden käyttöi-istä on hyvin pitkiä, kun taas esimerkiksi pyykinpesu- ja siivousaineet sekä talouspaperi- ja muut keittiön tarvikkeet ovat kertakäyttöisiä.

Taulukossa 8 ilmenee kotitalouksittain kuukausittaiset kulut kodin tavarat ja laitteet -kori hyödykeryhmämittäin. Kustannukset vaihtelevat yksin asuvien noin 40 eurosta nelihenkisen lapsiperheen 76 euroon kuussa. Kotitalouksien kustannusten erot liittyvät suurelta osin siihen, että monia tavaroita jaetaan kotitalouden

jäsenten kesken. Esimerkiksi kodinkoneiden kuukausittaiset kustannukset ovat kaikilla samat, koska pyykinpesukonetta tarvitsee vain yhden, kuin myös imurin sekä kahvinkeitin. Yksityiskohtainen listaus kodin hyödykkeistä käyttöikineen löytyy liitteestä 1.

Taulukko 8. Kodin tavarat ja laitteet: kuukausittaiset kustannukset hypoteettisille kotitalouksille, eur/kk.

Kodin tavarat ja laitteet				Lasitava-	Talouden-		Yhteensä
	Huone-	Kodin-	Kodin-	rat, astiat	Kodin työ-	hoitoon	
Hypoteettiset kotitaloudet	kalut	tekstiilit	koneet	ja kotitalous-tarvikkeet	kalut	liittyvät tavarat	
Nainen, 45-v	9	5	5	3	6	10	37
Nainen, 65-v	9	5	5	3	6	10	37
Mies, 45-v	9	5	5	3	6	10	37
Mies, 65-v	9	5	5	3	6	10	37
Pariskunta, M ja N	11	8	5	4	6	13	46
YH, mies ja 4-vuotias tyttö	14	10	5	4	6	13	51
YH, nainen ja 10-vuotias poika	14	10	5	4	6	13	51
YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	20	14	5	4	7	17	67
M ja N, 4-vuotias poika	17	13	5	4	7	17	63
N ja N, 14-vuotias poika	18	13	5	4	7	17	64
M ja N, 4-vuotias tyttö ja 10-vuotias tyttö	21	17	5	4	7	21	75
M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	21	17	5	4	8	21	76

2.5 Terveys ja henkilökohtainen hygienia

Terveys on ehdoton edellytys osallistumiseen yhteiskunnassa. WHO:n määritelmän mukaan terveys tarkoittaa kokonaisvaltaista fyysistä, henkistä ja sosiaalista hyvinvointia eikä vain sairauden tai vaivojen puutetta (Gough 2020; WHO 1946). Tässä viitebudjetissa joudumme tekemään erilaisia taustaoletuksia, jotta hypoteettisten kotitalouksien henkilöille on mahdollista muodostaa yleistettäviä hyödykkeitä ja budjetteja. Terveystieteiden suhteen oletamme, että henkilöt osaavat huolehtia ja huolehtivat terveydestään ja ovat lähtökohtaisesti terveitä, eivätkä sairasta mitään pitkäaikaissairauksia tai kärsi pitkäaikaista vammoista. Tämä johtuu siitä, että erilaisten sairauksien, vammojen ja vaivojen vakavuudessa ja ilmenemismuodoissa on niin paljon vaihtelua, että olisi erittäin haastavaa laskea tietyn vaivan hintaa, saati ottaa kaikkia erilaisten sairauksien ja vaivojen laajaa kirjoa huomioon. Näissä viitebudjeteissa keskitymmekin siihen, mitä terveet ihmiset tarvitsevat pysyäkseen terveisinä. Terveyskorin budjettia tulee siis soveltaa kriittisesti tarkastellen, erityisesti kun arvioidaan pitkäaikaissairaiden elinkustannuksia. Terveystieteiden liittyen on huomionarvoista, että myös muiden korien aihepiirit liittyvät siihen voimakkaasti. Henkilön kokonaisvaltaiseen terveyteen vaikuttaa merkittävästi muun muassa se, millaista ravintoa tämä syö, millaiset tämän asumisolot ja sosiaaliset suhteet ovat ja kärsiikö tämä stressistä (Wilkinson ja Marmot 2003).

Jokaisessa kotitaloudessa tulisi olla ensiapu- ja lääkepakkaus yllättäviä vaivoja ja tapaturmia varten. Ensiapu- ja lääkepakkausten sisällöiksi suositellaan useimmissa lähteissä samankaltaisia välineitä ja lääkkeitä (Goedemé ym. 2015; Martat 2021a; SPR 2020). Näitä ovat muun muassa laastarit, särkylääkkeet,

kuumemittari ja sidetarpeet. Myös terveystalouden käyttö on olennainen osa terveydestä huolehtimista. Vuoden 2020 KONSE-kyselyssä suomalaista lähes 98 prosenttia piti terveystaloutta välttämättömänä tämän päivän suomalaiselle aikuiselle (Anttila ym. 2022). Terveystalouden käyttö voi liittyä niin sairastumiseen kuin tapaturmiin. Myös suun terveydenhuolto vaatii terveystalouden käyttöä. Tässä viitebudjetissa sekä reseptilääkkeisiin ja lääkärikäynteihin on varauduttu. Reseptilääkkeiden hinnat on saatu Kelan tilastotietopalvelusta, Sairausvakuutuksesta korvattavat lääketoimitukset -aineistosta. Reseptilääkkeet on laskettu erikseen kotitalouksien henkilöille mediaanimaksuja käyttäen. Aikuisille on budjetoitu terveyskeskus-, ja erikoislääkärikertoja kutakin yksi per vuosi, sekä hammaslääkärikäyntejä joka toinen vuosi ja suuhygienistikäyntejä joka toinen vuosi. Lääkärikäyntien mediaanimaksut on laskettu terveydenhuollon Hoitoilmoitusrekisterin tietojen pohjalta ja perustuvat vuoden 2017 tietoihin (ks. luku 1.5 ”Hinnoittelun pääperiaatteet”). Hammaslääkäri- ja suuhygienistikäynnin kulut ovat hyvin lähellä toisiaan, joten budjetissa on ajateltu, että aikuiset esimerkkihenkilöt käyvät joka toinen vuosi hammaslääkäriä ja joka toinen suuhygienistillä.

Myös Suomen luonnosta nauttiminen ja ulkona liikkuminen vaativat joitakin terveystarvikkeita. Esimerkiksi punkkipihdit ovat osassa Suomea välttämättömyys. Lisäksi aurinkovoidetta ja aurinkolaseja suositellaan käyttämään aurinkoisella säällä suojaamaan ihoa ja silmiä auringon säteilyltä. Aurinkolaseissa tulisi olla riittävä UV-suojaus ja CE-merkintä. Aurinkovoide on lisäksi tarpeellinen suoja ihosyöpää vastaan (Gimotty ja Glanz 2011). Suomalaisten ollessa keskimäärin hyvin vaaleita, tulee aurinkovoiteen suojakertoimen (SPF) olla vähintään 30 ja sisältää UVA-suojaa. Lapsilla suojakertoimen tulisi olla vähintään 50. Myös hyttyskarkotetta suositellaan hankittavan niillä alueilla, joilla hyttysistä on haittaa. (Goedemé ym. 2015; Martat 2021a; SPR 2020). Vaikka kyypakkaus mainitaan valtaosassa ensiapupakkausten sisältöjä kuvaavista listauksista, sen hyödyistä kyynpureman ensihoidossa ei kuitenkaan ole näyttöä. Lisäksi kyynpuremat ovat Suomessa harvinaisia (Saarela 2020). Näin ollen kyypakkaus ei ole mukana viitebudjetin terveyskorissa.

Terveydestä huolehtimiseen kuuluu olennaisena osana ehkäisy- ja seksuaaliterveys ja siihen liittyvät hyödykkeet. Olemme budjetoineet aikuisille kondomeja, koska ne suojaavat parhaiten seksitaudeilta. Aiemmissa viitebudjeteissa niitä on budjetoitu vain miehille, mutta niiden tarjoaman suojan vuoksi ei ole kohtuullista olettaa, että vain miehet huolehtisivat seksitaudeilta suojautumisesta yhdynnässä (WHO, UNAIDS, ja UNFPA 2015). Muitakin ehkäisyvälineitä tulisi olla saatavilla, sillä mitä enemmän vaihtoehtoja on, sitä todennäköisemmin ehkäisyä käytetään ja valinnanvara on varsinkin ehkäisyn tapauksessa autonomian kannalta tärkeää (Gray ym. 2006). Tarvittavien ehkäisyvälineiden määrä tosin riippuu siitä, paljonko seksiä harrastetaan, esimerkiksi yhteiseurooppalaista viitebudjettimetodologiaa kehittäneessä pilottiprojektissa käytetty 30 kappaletta kondomeja vuodessa per henkilö voi olla jollekulle täysin riittämätön määrä, kun taas toiselle liikaa. (Goedemé ym. 2015.) Eri-ikäisten suomalaisten keskimääräiset yhdyntäkerrat vaihtelevat 1,5 kerrasta viikossa yhteen kertaan joka toinen viikko (Kontula 2016). On kuitenkin huomioitava, ettei seksi välttämättä typisty pelkkiin yhdyntäkertoihin ja kondomit suojaavat seksitaudeilta myös esimerkiksi suuseksissä.

Silmälasiens sisällyttäminen viitebudjettiin on sinänsä ristiriidassa sen kanssa, että kohdehenkilöiden oletetaan olevan terveitä eikä kärsivän mistään kroonisista vaivoista. Kuitenkin vuonna 2019 tehdyn selvityksen mukaan suomalaisista jopa 70 prosentilla on vähintään yhden silmälasin (Kosonen 2019). Silmälasien budjetoimisesta oli paljon keskustelua fokusryhmissä. Fokusryhmät olivat yksimielisiä siitä, että ihmisarvoiseen elämään 2020-luvulla kuului olla mahdollisuus hankkia silmälasit. Silmälasien hinnasta ja käyttäjästä oli taas eriäviä mielipiteitä: joidenkin mielestä pitäisi vähintään olla moniteholasien hinta ja silmälasien käyttöikä tulisi olla kolme vuotta ja joidenkin mielestä halvimmat mahdolliset lasit riittäisivät.

Semmoiset pullonpohjalasit, niin ne ekaksikin on jo hyvin epämiellyttävät, että ne painaa niin paljon, että tänä päivänä mä luulen, että suurin osa menee ja ohentaa niitä. Mut että piilarit on varmaan semmoinen mitä käytetään aika paljon ja nyt kun niitä saa jopa jo sitten monitehoina. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Tähän koriin on budjetoitu aikuisille 366 euroa silmälasia varten. Silmälasien hinnoittelussa käytettiin apuna suomalaisten silmälasiryhysten nettisivuja ja otettiin keskimääräinen hinta edullisimpien moniteholasien kategoriasta. Silmälasien käyttäjäksi määriteltiin kolme vuotta fokusryhmäkeskustelujen perusteella. Silmälasien hinta voidaan perustella myös Tilastokeskuksen vuoden 2016 kulutustutkimuksella. Vuonna

2016 kotitaloudet kuluttivat keskimäärin noin 130 euroa silmälasihin vuodessa. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2022.)

Taulukossa 9 on esitetty terveydenhuoltobudjetin kuukausikustannukset hypoteettisille kotitalouksille. Terveyskorin kustannukset eroavat miesten ja naisten ja eri-ikäisten välillä. Naisten kustannuksiin lisäystä tuo toinen ehkäisymahdollisuus kondomien lisäksi. Naisille on myös budjetoitu enemmän särkylääkkeitä kuukautiskipujen vuoksi. Lisäksi reseptilääkekustannukset eroavat kotitalouksien jäsenten välillä. Kelan tilastotietopalvelusta saatujen tietojen perusteella olemme budjetoineet aikuisille 45-vuotiaille reseptilääkkeitä 6 euroa kuukaudessa ja 65-vuotiaille 11 euroa kuukaudessa. Lasten reseptilääkkeiden budjetti on 2 euroa kuussa.

Suurin osa terveyskorin tuotteista on kotitalouskohtaisia, näin ollen kustannukset eivät jakaudu täysin tasaisesti kotitalouksien jäsenten kesken. Esimerkiksi osaa kodin ensiaputavaroista, kuten pinsetit, kylmäpakkaus ja kuumemittari, tarvitaan kotitaloudessa vain yksi kappale. Kaikki viitebudjetin terveyshyödykkeet löytyvät liitteestä 1.

Taulukko 9. Hypoteettisten kotitalouksien terveydenhuoltoon liittyvät kustannukset, eur/kk

Hypoteettiset kotitaloudet	Terveydenhuoltoon liittyvät tarvikkeet ja palvelut
Nainen n. 45-vuotias	50
Nainen n. 65-vuotias	47
Mies n. 45-vuotias	42
Mies n. 65-vuotias	47
Pariskunta	84
YH, mies, 4-v. tyttö	50
YH, nainen, 10-v. poika	60
YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	68
M ja N, 4-v. poika	92
N ja N, 14-v. poika	102
M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	100
M ja N, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	102

Terveys ja henkilökohtainen hygienia -koriin sisällytettiin terveyshyödykkeiden lisäksi luonnollisesti myös henkilökohtaiseen hygieniaan linkittyviä tuotteita. Riittävä hygienia edistää yhteiskunnallista osallistumista ja autonomiaa, ja sitä pidetään yhteiskunnassa tärkeänä sosiaalisena normina (Goedemé ym. 2015; Gough 2020). Maailman terveysjärjestö WHO määrittelee hygienian olosuhteiksi ja toimiksi, jotka ylläpitävät puhtautta ja terveyttä (WHO 2021). Henkilökohtaisella hygienialla viitataan kehon puhtauden, terveyden ja ulkonäön ylläpitoon. Henkilökohtainen hygienia ei ole pelkästään yksilön osallisuuden kannalta merkittävä asia vaan vaikuttaa laajasti myös kansanterveyteen. Hygieniakäytäntöjen ja riittävien hygieniatarpeiden merkitys on korostunut COVID-19-pandemian aikana, ja sen lisäksi että hygieniasta huolehtimalla voidaan vähentää viruksien ja erilaisten tautien leviämistä, voidaan sen avulla välttää erilaisia henkilökohtaisia terveysongelmia (THL 2022). Yhteiskunnassa on siis terveyteen liittyvien hygieniavaatimusten ohella myös sosiaaliin normeihin liittyviä vaatimuksia, jotka palvelevat yksilön psykologista ja sosiaalista hyvinvointia (Goedemé ym. 2015). Molemmat ovat tärkeitä ihmisarvoisen elämän kannalta.

Hygieniakorin sisältöä on käyty läpi ensin asiantuntijapaneelissa ja sen jälkeen kysytty suomalaisten näkemyksiä ihmisarvoisen elämän mahdollistavasta hygieniakorista (ks. luku 1.3.2 ”Väestötason kyselytutkimukset”). Tämän jälkeen hyödykelista tarkistutettiin vielä fokusryhmillä. Budjettiin on sisällytetty ne hygieniatarvikkeet ja -palvelut, jotka on koettu hypoteettisten kotitalouksien jäsenille välttämättömiksi kyselytutkimuksen perusteella. Fokusryhmissä käydyn keskustelun perusteella lisäsimme pari tuotetta lisää muun

muassa miesten hygieniatarvikkeisiin, koska fokusryhmäläiset näkivät, että hyödykelistoja pitäisi hieman harmonisoida.

Hyvä käsihygienia, jonka puhdas vesi, saippua ja tarvittaessa käsidesi mahdollistavat, auttaa ehkäisemään useiden tarttuvien tautien leviämistä (THL 2022). Vartalohygienia ja ihonhoito suojaavat, puhdistavat ja haastavat ihoa sekä ylläpitävät sen hyvää kuntoa. Toisaalta ihon ylläpitäminen erilaisille tuotteille voi johtaa huonompaan ihoon (Gillbron 2020). Suunterveyden ylläpitäminen sen sijaan edellyttää hampaiden harjaamista fluoripitoisella hammastahnalla kahdesti ja hammasvälien puhdistamista kerran päivässä (Heikka 2022). Hammaslääkäriliitto suosittelee myös ksylitolpurukumin tai -pastillien syömistä aterioiden jälkeen (Hammaslääkäriliitto 2013). Olemme budjetoineet jokaiselle sähköhammasharjan ja suuhygieniaan liittyviä, välttämättömiä tuotteita.

Intiimihygieniaan kuuluu kuukautis- ja inkontinenssisuojia. Kuukautiset alkavat keskimäärin 12–13-vuotiaana ja yhden kuukautiset kestävät keskimäärin 5 päivää (Tiitinen 2022). Kuukautissuojaa tulisi vaihtaa noin neljän tunnin välein, joten kuukautisiin kuuluu yhden kierron aikana noin 25 suojaa. Riittävä suojien määrä liittyy terveyden lisäksi henkilökohtaisen hygienian sosiaaliseen ja psykologiseen ulottuvuuteen: kuukautishygienian on tärkeää sosiaalisen oikeudenmukaisuuden ja osallisuuden kannalta (Sommer ym. 2015). Pikkuhousunsuojat voivat turvata hygienian ja alusvaatteiden puhtaanapidon kuukautisten ulkopuolella. Tähän budjettiin on budjetoitu sekä kuukautis- että pikkuhousunsuojia aikuiselle naiselle ja teini-ikäiselle tytölle. Asiantuntijaneelin perusteella 65-vuotiaalle naiselle pikkuhousunsuojia budjetoitiin hieman enemmän, vaikka kuukautisiin liittyviä tarpeita heillä ei ole.

Kosmetiikalla pyritään vaikuttamaan ulkonäköön, ja erityisesti värikosmetiikkaa käytetään ihon virheiden peittämiseen ja kasvojen ehostamiseen. Tutkimusten mukaan naiset meikkaavat erityisesti töihin (Dellinger ja Williams 1997). Huoliteltu ulkonäkö onkin monen ammatin vaatimuksia (Åberg, Pajunen, ja Sarpila 2017) ja sopiva meikki liitetään myös käsityksiin uskottavuudesta työpaikalla (Dellinger ja Williams 1997). Meikkaaminen liittyykin yhteiskuntaan osallistumiseen. Värikosmetiikalla on myös tehtävä itseilmaisun ja oman tyylin ilmentäjänä. Meikkaamisen on tutkittu positiivisesti vaikuttavan naisten kehonkuvaan ja kokeuksiin omasta ulkonäöstä (McCabe, de Waal Malefyt, ja Fabri 2020). Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kyselytutkimuksessa kartoitimme suomalaisten mielipiteitä eri värikosmetiikkatuotteiden välttämättömyydestä. Suurin osa vastaajista (85 %) oli sitä mieltä, että ainoastaan ripsiväri olisi välttämättömyys naisten hygieniabudjetissa. Kuitenkin tätä kysyttäessä fokusryhmäläisiltä, vastaus ei ollut niin yksiselitteinen. Keskusteluissa pohdittiin muun muassa sitä, riittäisikö pelkästään ripsiväri ehostautumiseen juhlatilaisuuksia varten. Hygieniakoriin on lisätty näihin keskusteluihin nojaten hieman rahaa kevyeen juhlaimeikkiin.

Mun mielestä juhlaesimerkki oli sillai hyvä, että mä myönnän, kun saa kutsun häihin ja sitten ostaa sen uuden puuterin, että kyllä se ehkä siihen liittyy, että on myös heti jotain muita: huulipunaa, puuterii. Siitä voi tulla sitten ulkopuolinen olo, et kaikki muut on paljon laitettumpia. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Toisaalta on varmaan paljon ihmisiä, jotka eivät käy sellaisissa juhlissa. Ei tarvitse meikata, että tuolla maalla asuvia tai vanhempia ihmisiä, en mä usko et ne meikkaa yhtään. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Mä meikkaan, vaikka olisin yksin. Kyllä se on se kiva olo ja se tekee sen juhlan. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Suomalaisista arviolta 10–40 prosenttia väestöstä kärsii tuoksuylherkkyydestä, ja heistä suurin osa on naisia. Suomalaiset suosivatkin kulutuksessaan hajusteettomia tuotteita. (Allergia- ja astmaliitto 2014.) Kosmetiikkaa myydään hyvin halvalla, mutta halvat tuotteet ovat usein heikompilaatuisia, sisältävät hajusteita ja ovat näin ollen myös mahdollisesti vaarallisia terveydelle. Terveyden kannalta on myös tärkeää, että kosmeettisia tuotteita ei käytetä niiden parasta ennen -päivän jälkeen, sillä tuotteet ovat kasvualusta mikrobeille ja vanhentuneet tuotteet voivat ärsyttää ihoa tai aiheuttaa tulehduksen. Erityisesti silmän lähellä käytettävät tuotteet, kuten ripsivärit tai kasvovoiteet, tulisi heittää pois päivämäärän umpeuduttua kontaminaatoriskin vuoksi. (Giacomel ym. 2013; Kosmetiikka- ja hygieniateollisuus Ry 2020.) Näihin nojaten suurin osa hygieniatuotteista, kuten esimerkiksi kasvorasvat ja puhdistusaineet sekä shampoot, ovat hinnoiteltu niillä tuotteilla, jotka ovat teetetty yhteistyössä Allergia-, iho- ja astmaliiton kanssa.

Hiustenleikkuusta kysyttiin myös sekä kyselyssä että fokusryhmissä. Vastaukset välttämättömistä kampaamokäyntikerroista vuosittain erosivat naisten ja tyttöjen kahdesta kerrasta per vuosi miesten kuuteen kertaan per vuosi. Fokusryhmäkeskusteluissa pohdittiin näitä leikkuukertoja ja keskusteluissa otettiin huomioon se, että kampaamokertojen hinta oli kaikille sama, noin 30 euroa per kerta. Monet olivat sitä mieltä, että kampaamokertaa ei voisi korvata esimerkiksi hiustenajokoneella, koska kampaamokäynti on osa sosiaalista elämää.

Ei, onhan se ihan samalla tavalla niin kuin sosiaalisessa kanssakäymisessä yhteiskuntakelpoisuutta vahvistava tekijä, että sä oikeasti käynyt ihmisten ilmoilla. Se on sitä sosiaalista kanssakäymistä. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Joo aika henkilökohtainen juttu, että kyllä mä pitäisin ton [kampaamokäynnin]. Aikamoinen vaatimus, että se pitäisi itse jollain vetää siiliksi. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Jokaiselle kotitalouden henkilölle, paitsi 4-vuotiaille, on budjetoitu kuusi samanhintaista ja edullista kampaamokäyntiä per vuosi. Tässä on mahdollisuus kampaamokäyntikertojen yhdistämiseen, jolloin voi käyttää enemmän rahaa esimerkiksi hiusten värjäämiseen.

Taulukkoon 10 on koottu hypoteettisten kotitalouksien hygieniakorien kuukausikustannukset. Kustannukset vaihtelevat yksin asuvien miesten 24 eurosta nelihenkisen perheen 124 euroon kuukaudessa. Laskelmiin vaikuttavat monet eri tekijät: joillekin kotitalouksien henkilöille ei ole budjetoitu kaikkia hygieniatuotteita (esimerkiksi 4-vuotiaille), ja toisaalta esimerkiksi naisille ja teini-ikäisille tytöille tuotteita on budjetoitu muita enemmän (esimerkiksi kuukautissiteitä ja meikkejä). Viitebudjetin kaikki hygieniahyödykkeet kattava lista löytyy liitteestä 1.

Taulukko 10. Hypoteettisten kotitalouksien henkilökohtaiseen hygieniaan liittyvät kustannukset, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet	Hygieniatarvikkeet
Nainen n. 45-vuotias	40
Nainen n. 65-vuotias	38
Mies n. 45-vuotias	24
Mies n. 65-vuotias	24
Pariskunta	63
YH, mies, 4-v. tyttö	38
YH, nainen, 10-v. poika	62
YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	101
M ja N, 4-v. poika	77
N ja N, 14-v. poika	103
M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	100
M ja N, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	124

2.6 Harrastukset ja vapaa-aika

Harrastukset ja muut mieluisat vapaa-ajan vieton tavat ovat yhteydessä ihmisten fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin (Fallahpour ym. 2016; Hughes ym. 2010; Pressman ym. 2009). Viitebudjettiin on sisällytetty mahdollisuus osallistua niin maksulliseen liikunta- kuin kulttuuriharrastukseen. Maksullisten harrastusten lisäksi viitebudjettitalouksien esimerkkihenkilöillä on mahdollisuus osallistua ilmaisiin harrastuksiin. Esimerkiksi vaatebudjetin liikuntavaatteet ja -jalkineet turvaavat mahdollisuuden lenkkeilyyn ja kotijumppaan. Kävelylenkkeily ja kotona tehtävä harjoittelu ovatkin suomalaisten yleisimpiä liikuntamuotoja

(Ruuskanen 2019). Televisio sallii esimerkiksi elokuvien ja televisio-ohjelmien katselun. Vaikka television säännöllinen katselu on yhdistetty joissain tutkimuksissa heikompaan elämän tyytyväisyyteen (esim. Schmieberg ja Schröder 2017), jotkut tutkimukset ovat todenneet elokuvien katselun rentouttavan (Reinecke, Klatt, ja Krämer 2011; Rieger ym. 2014) ja lieventävän ahdistusta (Mojdeh ym. 2013). Suomalaisille ilmainen kirjastokortti puolestaan mahdollistaa lukemisharrastuksen ja erilaisten liikunta- ja kulttuuritarvikkeiden lainaamisen. Myös lukeminen on yksi suomalaisten yleisimmistä kulttuuriharrastuksista ja suuri enemmistö (83 %) suomalaista pitää lukemista omassa elämässään välttämättömänä tai tarpeellisena (Saari ym. 2019).

Viitebudjettilaskelmiin on budjetoitu kaikille kotitalouksille televisio, ja aikuisten harrastukseen 160 euroa vuodessa, jonka voi käyttää esimerkiksi kahteen työväen- ja/tai kansalaisopiston kurssiin. Lisäksi aikuisille on budjetoitu harrastusvälineisiin 70 euroa per vuosi. Summa voidaan käyttää esimerkiksi harrastuskurssin materiaali- tai oppikirjamaksuun tai vaikkapa lajispesifeihin harrastusvälineisiin, kuten käsityö- tai liikuntaharrastuksen välineisiin. Aikuisten harrastuksista ja harrastusvälineistä oltiin lähestulkoon yhtä mieltä fokusryhmäkeskusteluissa, että ne ovat välttämättömiä oman jaksamisen kannalta sekä korostettiin, että kurssien kautta voi myös uudelleen kouluttautua.

Kuitenkin neljäkymmentäviisivuotias on tehnyt vähintään 20 vuotta töitä ja sen pitää pysyä ajan tasalla. Ja itseänsä voi vielä kehittää, kun voi tehdä vielä 20 vuotta töitä ja voi vaihtaa vielä ammattia. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Aikuisten harrastusvälinebudjettia korotettiin 40 eurosta 70 euroon fokusryhmäkeskusteluihin perustuen. Osallistujat olivat sitä mieltä, että ympäri vuoden tapahtuva aktiivinen harrastaminen vaatii kunnolliset ja ehjät välineet, esimerkiksi kunnan juoksulenkkiosut. Keskusteluissa nousi esille huoli siitä, että puutteelliset harrastusvälineet nostavat harrastamisen kynnyksen liian korkealle tai pahimmassa tapauksessa estävät koko harrastamisen.

Neljäkymppillä ei saa, että vaikka saisi kaikki muut urheiluvälineet sieltä paikan päältä [harrastekurssilta] ilmaiseksi tai jotain. Mutta pelkästään jo kengät, on sitten vaikka pelitossut tai mitkä tahansa, niin kyllä mä katsoisin, että ei neljällä kymppillä saa kunnollisia. Kyllä se semmoinen 70–80 [euroa] jo varmaan menee niihin. Että saatikka sitten muut tavarat. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Taideharrastukset ovat suomalaisten keskuudessa selvästi harvinaisempia kuin liikuntaharrastukset, vaikka myös taideharrastusten on todettu olevan yhteydessä parempaan fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen (esim. Fancourt & Finn 2019). Vuonna 2021 noin joka kolmannella suomalaisella oli luovia taideharrastuksia (esimerkiksi soittaminen, laulaminen, kirjoittaminen, kuvataiteet) (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2021a). Kuitenkin kuten aikaisemmin mainittiin, lukeminen koetaan suomalaisten parissa tärkeäksi. Suomalaiset käyvät myös erilaisissa kulttuuritapahtumissa suhteellisen usein. Vuoden 2017 aikana noin 60 prosenttia suomalaista kävi elokuvissa, noin 60 prosenttia konserteissa, noin 40 prosenttia teattereissa, noin 40 prosenttia taidemuseoissa ja -näyttelyissä sekä 15 prosenttia tanssiesityksissä ja 5 prosenttia oopperassa. (Ekholm 2019.) Tässä viitebudjetissa elokuvalippuja on budjetoitu jokaiselle kotitalouksien jäsenelle yksi kappale per vuosi. Vain teini-ikäiselle lapselle on varattu lippuja kaksi kappaletta, jotta hänellä olisi mahdollisuus käydä erikseen kaverin kanssa elokuvissa. Lisäksi kotitalouksille on budjetoitu mahdollisuus käydä kerran vuodessa esimerkiksi teatterissa tai sirkuksessa.

Lapsiperheiden vanhempien vapaa-ajan vietto voi vaatia ajoittaista lastenhoitoapua perhetilanteesta riippuen läheisiltä tai maksullisilta palveluntarjoajilta. Esimerkiksi yksinhuoltajien harrastaminen tai vanhempainiltoihin osallistuminen ei välttämättä onnistu, mikäli lastenhoitoapua ei ole saatavilla. Asia nousi esille eritoten fokusryhmäkeskusteluissa. Yksinhuoltajilla tulisi olla harrastaessa mahdollisuus palkata hoitaja lapselle, koska kaikilla ei ole mahdollisuuksia pyytää esimerkiksi läheisiä hoitamaan lapsia. Näin ollen olemme budjetoineet kaikille lapsiperheille (pl. kotitalous, jossa on yksi 14-vuotias poika) rahaa lastenhoitajaan.

Ajattelin yksinhuoltajan kannalta sen ihan hirvittävän tärkeänä, että sillä olisi nimenomaan se vielä ehkä vähän kovempi kuin kahdella huoltajalla, että sillä olisi joku ulkopuolinen taho, joka hoitaa sitä lasta, että se voi hyvällä omalla tunnolla edes joskus mennä edes vaikka kauppaan. Että helpostihan se menee, että kyllä mä pärjään ja kyllä mä voin koska

kaikkihan pärjää. Mut että kuuluuko se sitten siihen pakolliseen vai onko se niinku vaan hyvinvointiasia, mutta sen yksinhuoltajan jaksamisen kannaltahan se olisi hirveän tärkeätä, että heillä olisi matalan kynnyksen lapsenvahti edes joskus. Että jos ei ole mitään kontakteja, ei ole ketään kelle jättää, niin sittenhän se yksinhuoltaja ei harrasta mitään ikinä. (Lapsiperheiden ryhmä)

Liikunta- ja kulttuuriharrastukset ovat tärkeitä myös lapsille ja nuorille. Lasten ja nuorten harrastaminen on tärkeä sosiaalisaation kenttä, jossa ylläpidetään kaverisuhteita ja toimitaan vuorovaikutuksessa niin muiden harrastajien kuin valmentajan, opettajan tai ohjaajan kanssa (Haanpää 2019). Harrastamisen avulla lapset ja nuoret voivat toteuttaa omia unelmiaan, kehittää itseään, löytää vahvuuksiaan ja viettää aikaansa mielekkäästi. Lisäksi harrastamisen voidaan ymmärtää tukevan perheitä vahvistamalla yhdessäoloa ja tekemistä. (Opetus -ja kulttuuriministeriö 2019.)

Arjen toiminnot vaativat yhä vähemmän fyysistä ponnistelua, eivätkä lapset välttämättä liiku arjessa samalla tavalla kuin ennen. Älylaitteiden käyttö on lisääntynyt ja vuorokauden tunteja vietetään yhä enemmän erilaisten ruutujen ääressä (Hakanen, Myllyniemi, ja Salasuo 2019:58). Ruudun äärellä vietetty aika on usein poissa siitä ajasta, mikä käytettäisiin aktiivisempaan liikkumiseen niin sisä- kuin ulkoleikeissäkin (Hakanen ym. 2019).

Liikkuminen tukee lasten kasvua ja kehitystä. Lapsuusajan liikkuminen edistää kokonaisvaltaista terveyttä ja hyvinvointia sekä myönteistä elämäntapaa. Aikuisiän liikkuminen on todennäköisempää niillä, jotka ovat olleet lapsena fyysisesti aktiivisia. (Karvonen, Nikander, ja Piirainen 2016.) Fyysinen aktiivisuus ja liikunnallinen elämäntapa vähentävät erilaisten sairauksien riskitekijöiden ja itse sairauksien ilmaantumista. Myös aikuisiän mielenterveys on positiivisessa yhteydessä lapsuusiän urheiluharrastukseen. (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2018). Kouluikäisille lapsille suositellaan reipasta ja rasittavaa liikuntaa noin tunti päivässä, ikä huomioiden (UKK-instituutti 2022). Kuitenkin tutkimukset ovat osoittaneet, että vain noin kolmannes nuorista täyttää edellä mainitut liikuntasuosituksia (Kokko ja Mehtälä 2016:10).

Lasten taide- ja kulttuurihaastatteluissa painottuvat pelaaminen ja lukeminen. Vuoden 2018 lasten ja nuorten vapaa-ajan tutkimuksessa 36 prosenttia vastaajista pelasi ja 21 prosenttia vastaajista luki päivittäin. Harrastaminen oli säännöllistä myös kuvataiteiden ja musiikin tekemisen tapauksessa, joiden parissa vietettiin aikaa vähintään kerran viikossa. Hieman epäsäännöllisempää oli käsitöiden tekeminen ja vapaaehtoistyöhön osallistuminen. (Hakanen ym. 2019.)

Lasten ja nuorten harrastuskustannuksissa on suuriakin eroja eri harrastusten, lajien ja harrastusten tarjoajien välillä. Kulut muodostuvat välittömistä ja välillisistä kustannuksista. Välittömät kustannukset muodostuvat pakollisista maksuista ja välilliset kustannukset muodostuvat esimerkiksi harjoittelu- tai kilpailupaikan välisistä matkakuluista. Pakollisia maksuja liikuntaharrastuksissa ovat esimerkiksi valmennus- ja kilpailutoiminnan kustannukset, tarvittavat välineet ja vaatteet. (Puronaho 2014:17.)

Lasten harrastuksista keskusteltiin myös fokusryhmäkeskusteluissa. Joidenkin puheenvuorojen kohdalla korostui huoli lasten jäämisestä jostain tärkeästä paitsi, kuten esimerkiksi taitojen oppimisesta tai huoli siitä, että lapsi jää muiden ulkopuolelle.

Sen voisi vielä sanoa, että harrastuksethan ei välttämättä ole sellaista itsensä toteuttamista, esimerkiksi uimaan ei opita koulun tunneilla. Semmoinen, että sä jäät paitsi ihan jostain taidosta, jos sulla ei oo mahdollisuutta. (Lapsiperheiden ryhmä)

Uskoisin että noin 150 ja 300 riittää siihen, että lapsi pääsee jonnekin ja tapaamaan muita, mutta kyllähän kaikki, tai siis ehkä tässä keskustelussa olevat ihmiset ovat tietoisia siitä, että sitten ne sellaiset kaupalliset harrastukset niin voi laittaa nolla noihin perään noihin euromääriin ja tarvikkeisiin lisää. Mutta me ei olla nyt siitä puhumassa, koska se ei ole se ihmisarvon täyttymisen mitta ollenkaan, että se on sitten jotain muuta. Mutta keskustelua, että jos siitä jää ulkopuolelle niin miten se sitten nakertaa ihmisarvoa? Siinä onkin se suuri kysymys. (Lapsiperheiden ryhmä)

Mulla tuli mieleen harrastustarvikkeiden rahasta, minkä huomasin ainakin omien lasten kohdalla kauhean tärkeäksi, että se harrastaminen on kivaa, kun sulla on kunnon vehkeet, mutta jos on huonot niin helposti harrastus siihen jää, että jos se jää kiinni siitä, että on ne huonot kengät. Mä pitäisin sitä tärkeänä, että tarvikkeisiin nimenomaan on rahaa. Koska sitten muuten siitä

vähän porukasta putoaa, jos ei ole kunnan vehkeet niin ei se ole mielekästä. Se on vähän, että ei itse viitsi lähteä pyöräilemään, jos on ihan tosi huono pyörä. (Lapsiperheiden ryhmä)

Tässä viitebudjetissa hypoteettisten kotitalouksien lapsille alkuperäistä harrastus- sekä harrastustarvikebudjettia korotettiin fokusryhmäkeskusteluihin perustuen. Lopullisessa budjetissa on varattu harrastuksiin rahaa alle kouluikäisille 200 euroa vuodessa ja kouluikäisille 350 euroa vuodessa. Harrastaminen vaatii myös erilaisia tarvikkeita ja välineitä, joten olemme budjetoineet tarvikkeisiin rahaa 100 euroa vuodessa. Tämän lisäksi lapset ja nuoret voivat ottaa osaa ilmaisiin vapaa-ajan vieton tapoihin esimerkiksi pihapelien ja -leikkien, kirjaston käytön ja pyöräilyn avulla. Kaikille kotitalouksien jäsenille on budjetoitu polkupyörät ja ne löytyvät liikkumisen hyödykekorista (luku 2.8 ”Liikkuminen”).

Matkailu ja lomailu ovat suomalaisille merkittävää vapaa-ajan toimintaa ja vuonna 2017 yli puolet suomalaisista matkusti ulkomaille. Myös kotimaanmatkailu oli yleistä erityisesti alle 45-vuotiailla, joista yli 80 prosenttia oli tehnyt kotimaan matkoja. (Tilastokeskus 2019.) Matkailu on myös noussut esiin aikaisemmissa viitebudjettitutkimuksien yhteydessä tehdyissä fokusryhmäkeskusteluissa, joissa moni koki, että pienen matkan teko kerran pari vuodessa on tärkeä irtiotto arjesta, jonka jälkeen jaksaa taas (Lehtinen ja Aalto 2018:60–61). Suomi 2019 -kyselyssä lomamatkan kerran puolella vuodessa koki välttämättömäksi 9 prosenttia ja tarpeelliseksi 37 prosenttia (Saari ym. 2019). Tutkimukset ovat osoittaneet, että lomamatkat ovat yhteydessä elämään tyytyväisyyteen (Schmiedeberg ja Schröder 2017) ja onnellisuuteen, joskin vaikutus on suhteellisen lyhytaikainen (Nawijn ja Veenhoven 2011). Ulkomaanmatkailuun vaaditaan voimassa oleva passi, jonka rooli henkilötodistuksena on myös nykypäivänä merkittävä. Lomailusta kysyttiin myös tämän hankkeen Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kyselyssä. Vastajat näkivät, että osana ihmisarvoista elämää, jokaisella tulisi olla mahdollisuus Suomessa 2020-luvulla lomailla ulkomaille 1–2 päivää 1–2 kertaa vuodessa (43 % vastaajista). Tässä budjetissa lomiin on varauduttu. Jokaiselle kotitaloudelle on varattu rahaa pieneen ulkomaanmatkaan, esimerkiksi päivä Tukholmassa -risteilyyn.

Juhlapäivät värittävät osaltaan ihmisten arkea. Juhlapäivät ovat tärkeä, lailla säädetty osa kulttuuria ja niihin liittyviin rituaaleihin ja perinteisiin osallistuminen on tärkeää yhteiskunnallisuuden osallisuuden ja historiallisen jatkumon näkökulmasta. Juhlapäiviin liittyy kuitenkin usein paljon ylimääräistä kulutusta ja siten tärkeät juhlapäivät, kuten joulun, voivat kasvattaa ulkopuolisuuden tunnetta pienituloisten keskuudessa (Salonen 2016). Moniin juhliin liittyy lahjojen antamista, ja lahjan antamatta jättäminen voidaan kokea tyyliä. Esimerkiksi niin häissä, jouluna kuin valmistujaisissa voidaan odottaa lahjoja. Myös hautajaisia varten on tyypillistä ostaa suruadressi. Lahjoihin liittyy vahvoja sosiaalisia merkityksiä ja tunteita, ja ne voivat jäsentää ihmisten välisiä suhteita. (Komter 2007.) Vuoden 2007 Eurobarometrin mukaan 63 prosenttia suomalaisista oli sitä mieltä, että kaikilla pitäisi olla mahdollisuus ostaa perheelleen tai ystävilleen lahjoja vähintään kerran vuodessa. Saman kyselyn perusteella 86 prosenttia suomalaisista oli sitä mieltä, että lapsien pitää pystyä juhlimaan tiettyjä merkkipäiviä, kuten joulua ja syntymäpäiviä. (Eurobarometri 2007.) Lapsilla on omien syntymäpäivien lisäksi usein runsaasti ystävien syntymäpäiväjuhliä, joihin osallistumiseen voidaan olettaa kuuluvan lahjojen antaminen.

Tässä viitebudjetissa lahjoihin ja kotitalouksien lasten syntymäpäiväjuhliin on varauduttu. Kotitalouksien lasten syntymäpäivä- ja joululahjoihin on budjetoitu molempiin 50 euroa per vuosi. Lisäksi lasten ystävien syntymäpäivälahjoihin on varattu rahaa. Alun perin summa oli 30 euroa per vuosi, mutta fokusryhmäkeskustelujen perusteella sitä korotettiin 60 euroon per vuosi. Muihin lahjoihin, kuten läheisille tarkoitettaville lahjoille, on varattu rahaa 100 euroa vuodessa per aikuinen. Lahjaeuromäärä mahdollistaa juhliin osallistumisen ja sillä voi esimerkiksi ostaa hautajaisiin suruadressin. Juhliin liittyy myös ruokakustannuksia, jotka on kuitenkin huomioitu osana viitebudjettien ruokakoria.

Mutta tosiaan niitä ystäviä saattaa olla paljon ja sitten pienillä lapsilla saattaa olla sitä päiväkotikulttuurin kautta, että on perinteitä että käydään kaikkien päiväkotikavereiden syntymäpäivillä. Ja sitten mitä vanhemmaksi, teineiksi, lapset tulee, niin sitten taas ehkä niitä määrällisesti on vähemmän, mutta sitten ehkä se lahjan summa saattaa hitusen kohota, että toi on musta aika pieni. Toi 30 euroa per vuosi. (Lapsiperheiden ryhmä)

Niin, että vaikka ulkopuoliset ymmärtäisi, mutta sit itselle tulee sellainen olo, että kehtaanko mennä ja pitäisikö sitten kuitenkin? Ja kyllä mä tiedän vähävaraisempia tuttaviani, jotka kauheasti

pohtii sitä, että voikohan mennä ylioppilasjuhliin, kun oli tytön ylioppilasjuhlat ja mitä voi laittaa, kun ei ole rahaa. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Osana sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen liittyviä kuluja, olemme budjetoineet 10- ja 14-vuotiaille kuukausittaisen taskurahan. Alun perin taskuraha oli 10-vuotiaille 10 euroa kuussa ja 14-vuotiaille 20 euroa kuussa. Fokusryhmäkeskustelijat kuitenkin näkivät, että nämä rahamäärät eivät olisi riittäviä, joten nostimme taskurahojen kuukausimääriä 20 ja 25 euroon.

Mun korviin noi kuulostaa tosi pieniltä. Vaikka tässä nyt käytännössä itsekin YH-äitinä olen ollut, niin jopa minä olen pyrkinyt pikkuisen enemmän antamaan jo pienempänä, että siis kaikki maksaa nykyään kyllä ihan hirveästi ja sitten tuommoinen teini, joka liikkuu tuolla jossain kaupungilla jo itseksensä ja itsenäisesti, niin se, että se ostaa jonkun kahvin tai mitä hienoja juomia he näitä eri kahvi tyyppisiä juovat, niin noi on musta aika pienet summat. (Lapsiperheiden ryhmä)

Mä kanssa nostaisin. Itsellänihan on näitä teinejä, niin sen on huomannut, että niillä menee kyllä enemmän rahaa, siis myös siihen syömiseen, kun on tuolla kylillä tai tuolla niin niillähan on koko ajan nälkä. Että justuinsa siihen kaupan paistopisteen karjalanpiirakoihin palaa uskomattomia summia. Että sillä panostaisin, että sitten kuitenkin, vaikka niillä olisi kolmekymppiä kuussa, niin se on kuitenkin suhteessa vähemmän kuin varmasti kellään kavereista, että ne joutuu miettimään mitä ne ostaa, että ne oikeasti ostaa niitä tarjoushintaisia, mutta että ne syö hirvittävän paljon. Että kyllä mä nostaisin tuota teinien osuutta nimenomaan. (Lapsiperheiden ryhmä)

Osana tätä viitebudjettihanketta toteutettua Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kyselyä kartoitimme vastaajien näkemyksiä vapaa-ajan vietosta ja sosiaalisten suhteiden ylläpidosta osana ihmisarvoista elämää. Vajaa kolmannes vastaajista (28 %) oli sitä mieltä, että jokaisella tulisi olla mahdollisuus käydä baarissa tai tanssipaikassa viettämässä aikaa muiden kanssa 1–2 kertaa kuussa sekä 27 prosenttia oli sitä mieltä, että ihmisillä tulisi olla mahdollisuus käydä kahvilassa muiden ihmisten kanssa. Fokusryhmäkeskusteluihin nojaten olemme budjetoineet mahdollisuuden käydä ulkona kerran kuussa.

Opiskellessa se on arjen kanssakäymistä, niin kyllähän siinä aika paljon oletetaan. että voidaan käydä kaljalla jonku jutun, projektin jälkeen tai kahvilla, että kyllä siinä helposti tulee semmoinen ulkopuolinen olo, jos on silleen, et mä jään odotteleen tai juon vettä vaan tässä. Tai että se voi olla myös elämäntilanteesta, et ihmiselle on kyllä yllättävän mahdollista käydä oluella tai muuta. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Kyllä se varmaan se liittyy sitten, että sä saat itse päättää otatko sä sen jäätelön kerran viikossa tai et istutko sä kahvilaan, niin kyllä se ehkä on ihan hirveää, jos sulla ei siihen ole todellakaan mahdollisuutta. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Harrastukset ja vapaa-aika -korin kuukausittaiset kustannukset hypoteettisille kotitalouksille on esitetty taulukossa 11. Yksin asuvilla menee kokonaisuudessaan kuukaudessa rahaa 78 euroa ja nelihenkisellä perheellä 356 euroa kuussa. Lapsiperheiden kustannusten nousussa näkyy ei pelkästään kotitalouksien jäsenien lukumäärä, vaan myös vain lapsiperheille budjetoidut hyödykkeet ja palvelut, kuten lastenhoito ja lasten lahjat. Lisäksi kuluja nostaa hieman teini-ikäisen suurempi taskuraha ja hänelle budjetoitu ylimääräinen elokuvalippu. Kaikkien esimerkkiperheiden harrastuksiin ja vapaa-aikaan liittyvät hyödykkeet on listattu liitteessä 1.

Taulukko 11. Harrastukset ja vapaa-aika: kuukausittaiset kustannukset hypoteettisille kotitalouksille, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet	Harrastukset ja harrastus-tarvikkeet	Kulttuuri ja sosiaaliset suhteet	Lahjat	Vapaa-aika, lomat	Taskuraha	Lasten-hoito	Yhteensä
	Mies, 45-v	33	25	8	11	0	
Mies, 65-v	33	25	8	11	0	0	78
Nainen, 45-v	33	25	8	11	0	0	78
Nainen, 65-v	33	25	8	11	0	0	78
Pariskunta, mies ja nainen	66	51	17	20	0	0	153
YH, M ja 4-vuotias tyttö	66	37	22	15	0	10	149
YH, N ja 10-vuotias poika	79	37	22	15	20	10	182
YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	124	47	35	18	45	10	279
Pariskunta, mies ja nainen, 4-vuotias poika	99	64	30	23	0	10	226
Pariskunta, nainen ja nainen, 14-vuotias poika	112	66	30	23	25	0	256
Pariskunta, mies ja nainen, 4-vuotias tyttö ja 10-vuotias tyttö	145	72	43	27	20	20	327
Pariskunta, mies ja nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	157	74	43	27	45	10	356

2.7 Asuminen

Asuntoa pidetään yleisesti ihmisten perustarpeena. Asunnon tulisi suojata asujiaan erilaisilta sääolosuhteilta tarjoamalla katon pään päälle, lämmityksen kylmiin olosuhteisiin ja valon lähteitä pimeyteen. Lisäksi ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden kannalta asunnon tulisi olla riittävän kokoinen asujien määrään nähden ja mahdollistaa puhtaan ja lämpimän veden käyttö sekä sisältää toimiva viemäröintijärjestelmä. Asuminen on yhteydessä myös moniin muihin ihmisten perustarpeisiin. Asumisolot ja asumisen kulut linkittyvät esimerkiksi liikkumiseen, hygieniaan ja ruokaan. Asumisolot ovat yhteydessä muun muassa ihmisten mahdollisuuksiin osallistua sosiaaliseen elämään, esimerkiksi kutsumalla ystäviä tai sukulaisia kylään, ja lasten turvallisen lapsuuden oikeuksiin. (Goedemé ym. 2015; Van den Bosch ym. 2016:187.)

Erilaiset kansainväliset ja kansalliset organisaatiot ovat pyrkinneet tarjoamaan omia määritelmiä vähimmäisään hyväksyttävän elintason tai riittävän asumisen standardeille. Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeusvaltuutetun toimiston mukaan riittävä asuminen pitää sisällään asumisen hallintaoikeudellisen turvan, asuttavuuden tuoman suojan (fyysinen turvallisuus, riittävä tila ja suoja esimerkiksi erilaisia sääolosuhteita vastaan), sekä erilaisten materiaalien ja infrastruktuurien käytön (juomavesi, valaistus, lämpö, saniteettitilat, jätteen hävitys, ruoan säilytys ja ruoan valmistukseen tarvittava energia). Asumiskustannusten suuruuden tulisi olla sopiva siten, että ihmiselle jää asumiskustannusten jälkeen rahaa myös muiden elämän tarpeiden täyttämiseen. Asunnon sijainnin on mahdollistettava sosiaaliseen elämään osanottaminen (esim. työ, sosiaalipalvelut), eikä sijainti saa olla vaarallinen. Asumisen on myös oltava kaikkien ryhmien ja yksilöiden saatettavissa ja asunnon on mahdollistettava kulttuurisen identiteetin toteuttaminen. (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights 2009:3–4; Van den Bosch ym. 2016:190.) Maailman terveysjärjestö (WHO) tarkentaa, kuinka riittävän asumisen on suojattava asuvaa tarttuvilta taudeilta (esim. hygienia, ruuan säilytys, puhdas vesi), vammoilta, myrkytyksiltä ja kroonisilta taudelta (esim. asunnon rakenteelliset seikat, ilmanlaatu) sekä vähentää yksilön sosiaalista ja psykologista stressiä (esim. riittävät tilat elää, yksityisyys, mukavuus) (WHO 1989). Kansainvälisten suositusten ja määritelmien lisäksi valtioilla on omia maakohtaisia määritelmiään riittävään asumiseen liittyen. Van den Boschin ja kumppanien (2016:193) EU-

maiden maakohtaiset määritelmät ja suositukset riittävään asumiseen liittyen koostuvat samankaltaisista periaatteista. Asunnon tulisi olla turvallinen, mahdollistaa hygieeninen elämäntapa ja olla riittävän kokoinen.

Asumiskustannukset ovat yksi kotitalouksien suurimmista menoeristä (Ilmarinen ja Kauppinen 2018). Asumiskustannukset ovat kuitenkin luonteeltaan hyvin erilaisia verrattuna muihin viitebudjettitutkimuksen kannalta olennaisiin kustannuksiin, kuten ruoka- ja vaatetuskustannuksiin. Asumiskustannukset vaihtelevat valtavasti erilaisten asuntojen ja alueiden välillä, vaikka tarkasteltaisiin vain viitebudjettitutkimuksen kannalta olennaisia ihmisarvoiseen elämään riittäviä asuntoja. Asunnon vaihtaminen ei myöskään ole yhtä helppoa kuin esimerkiksi uuden vaateen ostaminen tai oman ruokakulutuksen muuttaminen. (Van den Bosch ym. 2016:188.)

Suomessa asutaan monimuotoisissa asumiskokoonpanoissa. Vuonna 2020 Suomessa yksin asuvia on ollut reilu 1 254 000, kun taas kahden hengen asuinkuntia on ollut vajaa 900 000. Kolmen hengen asuinkuntia on ollut vajaa 274 000 ja neljän tai yli henkilön asuinkuntia vajaa 339 000. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2020.) Suomessa yksin asuminen on huomattavasti yleisempää kuin monissa muissa maissa. Yksin asuvien asumiskustannukset ovat usein korkeat suhteessa muihin kotitalouksikokoonpanoihin, sillä ne eivät jakaannu monen asujan kesken vaan niistä vastaa yksilö yksin. Erityisesti pienituloiset suomalaiset yksin asuvat ovat raportoineet kärsivänsä korkeista asumiskuluista ja yksin asuvat ovatkin esimerkiksi Suomen asumistuen suurin saajaryhmä. (Terämä ym. 2018:93–94.)

Suomalaisista noin joka kuudes (16 %) asuu ahtaasti. Ahtaasti asutaan erityisesti vuokra-asunnoissa. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2019.) Ahtaasti asuminen on yleistä pienituloisilla (Kauppinen ym. 2015:43) ja nuorilla (Reijo 2013). Ahtaasti asumisella viitataan usein asuntokuntiin, joissa on enemmän kuin yksi henkilö per yksi huone. Tämän määritelmän mukaan sinkkotaloudessa ei voida asua ahtaasti. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2019.) Kuitenkin ahtaasti asuminen voidaan määritellä myös asuintilan käytettävyyden ja kotitalouden yksityisyyden ja erillisyyden tarpeiden mukaan. EU-SILC:in käyttämän määritelmän mukaan ahtaasti asutaan, mikäli yksin asuvalla on alle huone, pariskunnalla alle huone, täysi-ikäisellä sinkulla alle huone, kahdella 12–17-vuotiaalla samaa sukupuolta olevalla alle huone, kahdella 12–17-vuotiaalla eri sukupuolta olevalla alle kaksi huonetta tai kahdella alle 12-vuotiaalla alle huone. (Reijo 2013.) Ahdas asuminen ei riitä täyttämään riittävän asumisen tarpeita. Sen on esimerkiksi huomattu heikentävän lasten hyvinvointia, joka voi vaikeuttaa niin turvallisen lapsuuden toteutumista kuin vaikuttaa negatiivisesti myöhemmän elämän hyvinvointiin lapsen kasvaessa aikuiseksi (Solari ja Mare 2012).

Vaikka suomalaisten asuntojen hallintomuodot ovat moninaisia, suurin osa suomalaisista asuu omistus-asunnoissa (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2019b). Vuokra-asunnoissa asuvat yleisimmin nuoret (Kauppinen ym. 2015:41; Suomen virallinen tilasto (SVT) 2019b) ja pienituloiset (Ilmarinen ja Kauppinen 2018; Kauppinen ym. 2015). Kuitenkin viitebudjettien asumiskustannusten määrittely on helpompaa vuokra-asumiselle, sillä asumiskustannukset omistusasumisessa ovat hyvin heterogeeniset riippuen esimerkiksi asuntolainan suuruudesta.

Tässä viitebudjetissa asumiskuluihin on laskettu vuokra, kotivakuutus sekä sähkö- ja vesimaksu. Kuluttajatutkimuskeskuksen vuoden 2018 viitebudjetissa (Lehtinen ja Aalto 2018) asumiskustannuksiin laskettiin vuokra, energiakulutus ja kotivakuutus, ja asuntojen vuokrat määriteltiin eri asuntotyyppien asuntojen keskikokoihin perustuvien keskimääräisten neliövuokrien avulla (emt. 2018:66–67). Kansainvälisessä ImPRovE-viitebudjetissa tarkastelun kohteena olevat asumiskustannukset olivat vuokra, asuntolainattomien omistus-asujien verot ja huoltokulut, kotivakuutus, sekä vesi-, sähkö- ja lämmityskulut (Goedemé ym. 2015; Van den Bosch ym. 2016:215). ImPRovE-budjetissa vuokratulot arvioitiin asuntojen kokojen ja huoneiden määrän avulla, ottaen huomioon vain sellaiset asunnot, jotka täyttivät riittävän asumisen minimivaatimukset (esim. riittävät sähkö- ja putkiliitännät) (Van den Bosch ym. 2016:193–94).

Tässä viitebudjetissa käytetty menetelmä perustuu pitkälti ImPRovE-hankkeessa kehitettyyn tapaan. Tässä menetelmässä kohtuulliset asumismenot määritellään väestökyselyn avulla tietyt laatuvaatimukset täyttävälle vapailta markkinoilta vuokratuilla kerrostaloasunnoille. Vuokrahinnat määriteltiin sen mukaan mitä 30. persenttiilissä on maksettu laatuvaatimukset täyttävistä asunnoista.

Laskelmiin valittiin kotitaloudet, joiden asunnot täyttivät EU:n asumispuuteosoittimissa (Van den Bosch ym. 2016) määritetyt laatuvaatimukset. Ensimmäinen laatuvaatimus oli, että asunnosta ei puutu peseytymistilaa. Toinen laatuvaatimus oli, että asunnosta ei puutu sisä-WC:tä. Kolmas laatuvaatimus oli, että asunnossa

ei ole vuotavaa kattoa tai kostuneita rakenteita. Vapailta markkinoilta vuokratuista kerrostaloasunnoista kahdesta prosentista puuttui kylpyhuone tai peseytymistila, ja neljässä prosentissa oli vuotava katto tai kostuneita rakenteita. Näitä asuntoja ei sisällytetty analyysiin. Yhdestäkään asunnosta ei puuttunut sisä-WC:tä.

Lisäksi kohtuullisten asumismenojen laskemista varten määritettiin asunnon kohtuullinen koko jokaiselle esimerkkikotitaloudelle. Olemme määritelleet hypoteettisten kotitalouksien asuntojen koot perustuen fokusryhmäkeskusteluihin. Lisäksi mallinsimme asuntojen koot ja huoneiden lukumäärät 3D-mallinnusohjelmalla, jotta näkisimme, mahtuisivatko budjetoimamme kodin tavarat ja laitteet kyseessä oleviin asuntoihin.

Lapsi nyt tarvitsee sen oman henkilökohtaisen tilan. Semmosen oman paikan mihin voi leikit ja systeemit tehdä ihan rauhassa ja läksyt. Et aikuinenhan tarvittaessa nukkuu sitten siinä olkkarin puolella. (Lapsiperheiden ryhmä)

Jos voisi ajatella sitä yksin asuvaa neljäkymmentäviisivuotiasta henkilöä, joka on koko elämänsä täysi-ikäisyydestä asti asunut vuokralla yksiössä, niin mä haluaisin sanoa että mun mielestä siinä vaiheessa kun on neljäkymmentäviisi edelleen vuokralla yksiössä niin olisi kiva että olisi vähän enemmän tilaa. Saa enemmän tilaa vaikka itsekseen. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Yksin asuvien asunnon kooksi määriteltiin 40 m². Pariskuntien ja yhden lapsen yksinhuoltajaperheiden asunnon kooksi määriteltiin 50 m². Kolmen hengen perheiden asunnon kooksi määriteltiin 60 m². Neljän hengen perheiden asunnon kooksi määriteltiin 80 m².

Kohtuullisten asumiskustannusten määrittämiseen käytettiin tässä viitebudjetissa Tilastokeskuksen toteuttamaa Tulo- ja elinolotutkimusta vuodelta 2019, joka on väestöllisesti edustava kyselytutkimus. Vuosittain tutkimus tavoittaa noin 10 000 kotitaloutta (Tilastokeskus 2022b). Tiedot kerätään niin kyselylomakkeella kuin Tilastokeskuksen käytössä olevista hallinnollisista rekistereistä. Aineisto tarjoaa tarvittavat tiedot niin asuinoloista kuin asuinmenoista kohtuullisen asumisbudjetin laatimista varten. Tarkasteluyksikkö on kotitalous, jonka oletetaan vastaavan asumusta yksi yhteen. Koko aineisto kattoi 9 474 kotitaloutta. Analyysi rajattiin vapailta markkinoilta vuokrattuihin kerrostaloasuntoihin, jotka täyttivät ylempänä määritetyt laatu-kriteerit. Lopullinen kotitalouksien määrä analyysissä oli 771. Koska alueelliset erot vuokrissa ovat merkittäviä, laskettiin viiteasumiskustannukset erikseen Helsingille ja pääkaupunkiseudulle, suurille yliopistokäytönteille ja muulle Suomelle. Näin ollen analyysissä ennustettiin maksettua vuokraa asuinalueen ja asunnon koon perusteilla.

Varsinaisena estimointimenetelmänä käytettiin kvantiiliregressiota. Kvantiiliregression avulla pystytään estimoimaan selitettävän muuttujan haluttu ehdollinen kvantiili (tässä tapauksessa 30. persentiili), siinä missä tavallinen regressio estimoii ehdollista keskiarvoa. Kvantiiliregression estimaatit ovat myös vakaampia poikkeavien havaintojen suhteen. Menetelmän avulla pystyimme määrittämään mitä kotitalouden maksavat 30. persentiilissä laatuvaatimukset täyttävistä vapailta markkinoilta vuokratuista kerrostaloasunnoista. Toisin sanoen, 30 prosenttia kotitalouksista, jotka asuvat laatuvaatimukset täyttävissä asunnoissa, maksavat niistä viitekustannuksia vähemmän, kun taas 70 prosenttia maksavat samankaltaisista asunnoista viitekustannuksia enemmän (Goedemé ym. 2015). Verrattaessa käsillä olevissa viitebudjeteissa määritettyjä asumismenoja aiempiin Suomessa toteutettuihin viitebudjetteihin on siis syytä pitää mielessä, että tällä kertaa asumismenot määriteltiin keskiarvojen sijaan 30. persentiilissä. Lasketut kuukausivuokrat kotitalouksille ovat esitetty taulukossa 12. Koska tiedot asumismenosta koskivat käytettävissä olevassa aineistossa vuotta 2019, korotimme ne vastaamaan vuotta 2022 vuokraindexin vuosikeskiarvoja hyödyntäen (Tilastokeskus 2022a).

Taulukko 12. Kuukausivuokrat hypoteettisille kotitalouksille, eur/kk

Hypoteettiset kotitaloudet	Helsinki / muu	Suuret	Muu Suomi
	pääkaupunkiseutu	yliopistokaupungit	
Nainen, 45-vuotias	799	552	445
Nainen, 65-vuotias	799	552	445
Mies, 45-vuotias	799	552	445
Mies, 65-vuotias	799	552	445
Pariskunta, mies ja nainen	868	622	515
YH, mies, 4-v. tyttö	868	622	515
YH, nainen, 10-v. poika	868	622	515
YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	938	691	584
M ja N, 4-v. poika	938	691	584
N ja N, 14-v. poika	938	691	584
M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	1077	830	723
M ja N, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	1077	830	723

Asumiskustannukset eivät kuitenkaan typisty pelkkään vuokraan. Asumiskulujen yksi menoerä on energiakulutus, jota tarvitaan muun muassa asumistilojen lämmitykseen ja valaistukseen. Energiakulut koostuvat energian kulutusta vastaavasta sähkön hinnasta sekä siirtomaksusta (Lehtinen ja Aalto 2018:67). Vuonna 2019 Suomessa runsas kolmannes asumiseen liittyvästä energiankulutuksesta oli sähköä, vajaa kolmannes kaukolämpöä ja runsas viidennes puuta. Vaikka asuntojen tilavuus on kasvanut, on asumisen energiankulutus säilynyt lähes samana vuodesta 2015. (Suomen virallinen tilasto (SVT) 2019a.) Kotitaloudet eivät voi itse vaikuttaa siirtohintaan sitä kilpailuttamalla, mutta sähköenergian hintaan voivat. Energiakustannusten arviointi viitebudjettien kontekstissa on tänä vuonna huomattavan hankalaa. Kiihtynyt inflaatio vaikuttaa kustannusten arviointiin ja lisäksi Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa heikentää ei vain Euroopan vaan koko maailman taloutta, ja pitää muun muassa energian ja raaka-aineiden hinnat korkeina. Sähköenergian hinnaksi on otettu marraskuun alussa pörssisähkön keskimääräinen 28 vuorokauden hinta (0,17 eur/kWh).

Tämän viitebudjetin energiankulutus perustuu kotitalouksien sähkökäyttötutkimukseen vuodelta 2011 (Adato 2013), tilanne ei ole asiantuntijoiden mukaan siitä oleellisesti muuttunut. Energiankulutus on määritelty kotitalouden koon mukaisesti. Sähkön vuosikulutus vaihtelee yhden kerrostaloasukkaan 1400 kWh:n kulutuksesta neljän asukkaan 4000 kWh:n kulutukseen vuodessa. Näihin arvioihin kuuluu muun muassaastianpesukone ja sähkökiuas, joita ei ole sisällytetty tähän viitebudjettiin, joten energiakustannuslaskelmat voivat olla sen suhteen hieman yliarvioituit.

Energian kulutuksen lisäksi asumiskuluihin liittyy vesimaksu. Suomalaisten kotitalouksien keskimääräinen veden kulutus on ollut Työtehoseuran Kestävä vedenkäyttö -selvityksen (Korhonen ym. 2020:10) mitaustietojen mukaan 120 litraa/henkilö/vuorokausi. Kotitaloudet, joissa vesi laskutetaan kulutuksen mukaan, kuluttivat vettä hieman keskimääräistä vähemmän ja kotitaloudet, joissa laskutus ei perustunut kulutukseen kuluttivat vettä keskimääräistä enemmän. Suurin osa Työtehoseuran selvityksen kotitalouksista maksoi vedestä sen kulutuksen mukaan. (Korhonen ym. 2020:10, 18.). Taloyhtiöiden vesimaksun suuruus voidaan määrittellä vedenkulutuksen sekä kylmän veden ja kaukolämmön hintojen perusteella. Vesimaksu on laskettu Motivan internet-sivuilla olevalla laskukaavalla, jolla voi laskea viitteellisen kokonaisvesikustannukset henkilöittäin. Kokonaisvesimaksuun sisältyy raakavesi (eli kylmä vesi), jätevesi ja veden lämmittämisen energiakustannukset. (Motiva 2022.) Vesimaksu on tässä viitebudjetissa henkilökohtainen kustannus, joka on 20 euroa kuukaudessa.

Asumiseen sisältyy vuokramenojen lisäksi kotivakuutus. Kotivakuutuksen hankkiminen on asumiskulujen kannalta järkevää, sillä vakuutus tarjoaa suojaa suurilta taloudellisilta menetyksiltä esimerkiksi vesivahingon tai tulipalon sattuessa. Kotivakuutus on myös pakollinen vuokra-asunnoissa (Lehtinen ja Aalto

2018:68). Vakuutuksen hintaan voivat vaikuttaa useat asuntoon (oma/vuokrattu, neliömäärä, postinumero, enimmäiskorvaus kodin irtaimistolle, oman omakotitalon rakennustekniset asiat) ja vakuutuksen ottajaan (ikä, omavastuun suuruus, talouden koko) liittyvät asiat (Virkkunen 2020).

Myös saunomiseen varattu budjetti on lisätty mukaan energiakustannuksiin. Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kyselytutkimuksen mukaan lähes 60 prosenttia suomalaisista näki, että osana ihmisarvoista elämää jokaisella tulisi olla mahdollisuus saunoa kerran viikossa. Saunominen on tärkeä osa suomalaista kulttuuria ja se lisättiin vuonna 2020 UNESCO:n aineettomien kulttuuriperintöjen listalle (UNESCO 2020). Saunomisella on havaittu olevan myös potentiaalisesti lukuisia terveyttä edistäviä vaikutuksia (Hussain ja Cohen 2018; Laukkanen, Laukkanen, ja Kunutsor 2018). Viitebudjettiin on sisällytetty pieni saunamaksu kerran viikossa, se voidaan ajatella käytettävän oman kodin saunan lämmityskuluihin tai taloyhtiön tai julkisen saunan käyttömaksuksi. Tämän lisäksi viitebudjetin harrastukset ja vapaa-aika -korin uimamaksut mahdollistavat saunomisen uimahallilla kerran kahdessa viikossa.

Asumisen kustannukset löytyvät erillisenä eränä kokonaisviitebudjetista (luku 3.1.) ja energia-, vesi- ja kotivakuutusmaksut on lisätty kokonaisbudjettiin. Kaikki asumiskustannukset on eritelty myös liitteessä 1.

2.8 Liikkuminen

Ihmisillä on tarve päästä liikkumaan, jotta he voivat toteuttaa erilaisia sosiaalisia roolejaan esimerkiksi työntekijänä, koululaisena tai ystävänä. Liikkuminen on tärkeää myös muiden ihmisten perustarpeiden täyttämisen takia. Ihmisten täytyy päästä hakemaan esimerkiksi ruoka- ja hygienia- ja terveysvälineitä, käymään töissä tai koulussa sekä muun muassa viettämään vapaa-aikaa ja tapaamaan tuttaviaan. (Goedemé ym. 2015.) Liikkumiskoriin on ihmisten liikkumistarpeiden turvaamiseksi laskettu neljän eri hintatason julkisen liikenteen kuuksilippuja sekä polkupyöriä tarvikkeineen (pyöräilykypärät, pyörän lukot, pyörän pumput, pyörän valot, pyörän kello ja pyörän huolto kerran vuodessa). Koriin on myös laskettu mahdollisen auton kustannukset, pieni taksimatkabudjetti ja budjetti pidempiin juna- tai linja-automatkoihin.

Ihmisten liikkumistarpeet ovat vahvasti yhteydessä heidän asuinpaikkaansa ja sen sijaintiin suhteessa omaan työpaikkaan, kouluun, palveluihin, harrastuksiin ja läheisten asuinpaikkoihin. Liikenneviraston katsauksessa (2018) on tarkasteltu suomalaisten toteutunutta liikkumista. Katsauksessa huomattiin, kuinka matkaan kuluvan ajan pituus vaikuttaa suomalaisten eri kulkumuotojen valintoihin (Liikennevirasto 2018:68). Suomalaiset kävelevät tai pyöräilevät usein alle parin kilometrin matkoja. Vain viidesosa pyörällä tehdyistä matkoista ylittää viisi kilometriä. Joukkoliikenne- ja henkilöautoliikennematkoista suurin osa on alle 20 kilometriä ja vain viidesosa ylittää 20 kilometrin pituuden. (Liikennevirasto 2018:61.)

Työmatkat ovat iso osa monien työikäisten ihmisten liikkumisesta. Suomalaisten työmatkojen mediaanipituus oli Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2010 vain 7,4 kilometriä. Työmatkojen pituudet kuitenkin vaihtelevat eri asuinalueilla ja toimialoilla, sekä myös sukupuolen, iän ja tulotason mukaan. Asuinpaikkojen suhteen lyhyimmät työmatkat olivat vuonna 2010 kaupunkialueilla, maaseudun paikalliskeskustoissa ja ydinmaaseuduilla asuvilla, kun pisimmät matkat olivat harvaan asutuilla maaseuduilla ja kaupunkien kehitysalueilla ja niiden läheisillä maaseuduilla. Miehillä, perheellisillä, korkeakoulutetuilla ihmisillä, joilla on korkea tulotaso, on pidemmät työmatkat verrattuna naisiin, sinkkuihin, matalan tulotason ja matalan koulutuksen omaaviin suomalaisiin. Huomioitavaa on, että saman pituiset kilometrimatkat voivat olla ajallisesti huomattavasti eri pituiset. Esimerkiksi 20 kilometrin autoilu maaseudulla kestää huomattavasti vähemmän aikaa kuin saman mittainen matka kaupunkialueen ruuhkassa. Työmatkojen pituus ei myöskään ole vakio monille työllisten ryhmille, kuten esimerkiksi keikkatyöläisille, joiden työmatka voi vaihdella vaikka päivittäisellä tasolla. (Huhta ja Pyykkönen 2013.) On myös huomioitava, että vuonna 2020 Suomeen ulottunut koronapandemia lisäsi etätyöskentelyä. Suomalaisten työmatkoista enemmistö, 64 prosenttia, tehdään autoa ajaen. Työmatkoista 12 prosenttia kuljetaan joukkoliikenteellä, 10 prosenttia pyörällä, 9 prosenttia jalan, 4 prosenttia henkilöauton matkustajana ja 1 prosenttia muulla tavalla. (Liikennevirasto 2018:55.)

Viitebudjettiin on sisällytetty polkupyörät liikkumista varten, kuten useissa muissa viitebudjeteissa tätä ennen (Cussó-Parcerisas, Carrillo Álvarez, ja Riera-Romaní 2018; Goedemé ym. 2015; Lehtinen ja Aalto 2018; Warnaar ja Luten 2009). Pyöräily on suhteellisen edullinen tapa liikkua. Lukuisissa aikaisemmissa tutkimuksissa pyöräilyn (ja kävelyn) on myös todettu olevan passiivisia liikkumisen tapoja, kuten autoilua ja

julkista liikennettä, parempia vaihtoehtoja ihmisten elämän tyytyväisyyden ja hyvinvoinnin kannalta (Friman ym. 2017; Martin, Goryakin, ja Suhrcke 2014). Pyöräily ei myöskään aiheuta ilmansaasteita eikä melua, eikä sen valmistus kuormita ympäristöä samalla tavalla kuin auton valmistus (Pucher ja Buehler 2012:1).

Lapsille ja nuorille mahdollisuus liikkua itsenäisesti paikasta toiseen toimii yhdenvertaistavana tekijänä (ks. Pesola ym. 2020). Itsenäinen liikkuminen voi yhdenvertaistaa esimerkiksi harrastustoimintaan osallistumisen mahdollisuuksia, kun osallistuminen ei ole kiinni lapsen tai nuoren vanhempien aikatauluista ja resursseista. Lasten ja nuorten itsenäiseen liikkumiseen lukeutuu myös lähes aina (pl. mopot, sähköpotkulaudat, yms.) fyysistä kuntoa ja hyvinvointia kehittävää aktiivista liikkumista kävelyn, pyöräilyn tai julkisen liikenteen pysäkillä tai asemalla kävelyn muodossa. Itsenäiseen liikkumiseen sisältyy usein myös sosiaalinen aspekti, sillä sitä toteutetaan usein sisarusten, ystävien tai lemmikkien kanssa (Mikkelsen ja Christensen 2009).

Pyörä voi tarjota lapsille ja nuorille itsenäisen tavan liikkua, mutta se vaatii pyörällä ajamisen taidon. Pyörällä ajamisen oppimista kartoittavia tekijöitä ei ole tutkittu laajasti, mutta suomalaista tutkimusta löytyy Laukkaselta ja tutkimusryhmältä (2021). Heidän mukaansa pyörällä ajon helpottamiseen tarkoitetuista välineistä erityisesti potkupyörät ovat alentaneet pyörällä ajamisen oppimisikää. Tutkimuksessa huomattiinkin, että suomalaislapset oppivat ajamaan pyörällä yhä nuorempina – nykyhetkellä noin 4,5-vuotiaina. (Laukkanen, Hasanen, ja Matilainen 2021.) Tästä syystä myös 4-vuotiaille lapsille on viitebudjetissa omat pyörät. Viitebudjettiin sisällytetty julkisen liikenteen lippu mahdollistaa pidempien matkojen liikkumistarpeet. Julkisen liikenteen käyttöön vaikuttavat ennen kaikkea sen saavutettavuus ja saatavuus sekä hinta. Julkinen liikenne ei ole käyttökelpoinen matkustusmuoto, mikäli sitä ei ole saatavilla tarvittavilla alueilla tarvittavaan aikaan. Julkisen liikenteen kustannusten arvioinnissa ongelmallista on myös arvioida, kuinka pitkiä matkoja kunkin ihmisen tarvitsee liikkua esimerkiksi töiden tai vapaa-ajan vieton takia. Myös keskimääräisten kustannusten arvioiminen voi olla vaikeaa, mikäli hinnoissa on paljon eroa eri alueilla, kuten esimerkiksi itävaltalaisessa viitebudjettitutkimuksessa huomattiin. (Kemmettmüller, Leitner, ja Moser 2009:58.). Näin ollen viitebudjettiin on laskettu neljän eri hintatason kuukausilippuja.

Viitebudjettiin on laskettu myös auton kustannukset. Liikenneviraston mukaan 76 prosenttia suomalaisista asutokunnista omistaa vähintään yhden auton (Liikennevirasto 2018). Autoiluun kustannuksiin vaikuttavat erityisesti autojen määrä, käyttöikä ja ostohinta. Autoiluun liittyy myös paljon käyttö- ja huoltokuluja. Autolla eteenpäin pääseminen vaatii bensiinin, dieselin tai sähkön käyttöä. Auto vaatii toimiakseen myös muun muassa öljyä ja lasinpesunestettä, sekä Suomessa talvi- ja kesärenkaat. Autoa pitää myös voida siivota, huoltaa ja korjata tarvittaessa. Suomessa auto on katsastettava kerran vuodessa. Autoiluun liittyy myös vakuutuksia, joista pakollinen Suomessa on liikennevakuutus. Lapsiperheet tarvitsevat autoon lapsille turvaistui- met. Useissa isoissa kaupungeissa, kuten Helsingissä, autoileville pysäköintikustannukset tai autopaiikka voivat olla iso kuluerä. Tämän lisäksi autoiluun liittyviksi kuluiksi voidaan ajatella auton arvon alenema ja autosta maksettavat verot.

Viitebudjettiin lasketut auton kustannukset koostuvat auton ostohinnasta, polttoainekuluista, veroista, renkaista sekä niiden säilytyksestä ja vaihdosta, katsastuksesta, huollosta, vakuutuksesta ja mahdollisesta lasten turvaistuimesta. Auton kustannuksissa on otettu myös huomioon vuodessa ajettuihin kilometreihin, jotka ovat tässä tapauksessa 15 000 km. Auton tarpeellisuudesta oli paljon keskustelua fokusryhmissä. Keskustelijat näkivät, että periaatteessa sitä ei suurissa kaupungeissa (kuten esimerkiksi Helsingissä) tarvitse, mutta se on erittäin tarpeellinen suurten kaupunkien ulkopuolella.

Ehkä auto on aika välttämätön siinä tilanteessa just, jos ollaan julkisen liikenteen ulkopuolella, että jos palveluiden piiriin rupeaa olemaan kilometritolkulla matkaa. Kyllähän Turunkin läheisyydessä rupeaa olemaan semmoisia paikkakuntia, missä tosi huonosti kulkee julkinen liikenne ja sitten kuitenkin palveluihin on aika pitkä matka, niin niissä tilanteissa kyllä varmaan se auto on ihan välttämätön. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Minäkin oon sitä mieltä, että ei autoa kyllä tarvita. Yksin asuvalla riippuu tietysti, että missä päin Suomea asutaan, mutta jos asutaan lähellä jotain taajamaa missä on jollakin lailla toimiva julkinen liikenne ja palvelut kohtuullisen lähellä, niin yksin asuva eikä pariskuntakaan välttämättä tarvitse sitä. Auto nyt on enemmän sitten, että menee jo vähän niin kuin autoa ajattelee

tarvittavan ja tommosta kilometrimäärää vielä, se on aika iso kilometrimäärä mitä yksin asuva ihminen liikkuisi, ellei sitten kulje lasten luokse maalle jonnekin ja pidemmän matkan päähän. Mutta että onko se sitten välttämätöntä tai ei, niin mä oon sitä mieltä että se ei kuuluisi tähän tähän kategoriaan. Jos me etsitään minimiä ja ihmisarvoista elämää. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Jos kyse on siitä, että millä vähimmillään ihminen tulee toimeen ja pystyy jotain tekemään, en mä kanssa, että jos elää hyvien julkisen liikenteen palveluiden lähellä, että silloin se auto ois jokaiselle ihmiselle niin itseisarvo, että kyllä mun mielestä se on enemmän sijaintikysymys siitä, että missä sä asut, et onko sulla ylipäättään mahdollisuus harrastaa mitään tai käydä edes siellä kaupassa ilman sitä omaa autoa? (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Lisäksi perheelliset fokusryhmäkeskustelijat miettivät, että lapsiperheillä auto olisi enenevässä määrin arjen helpottaja. Mielipiteet auton välttämättömyydestä eivät kuitenkaan olleet yhteneväisiä.

Puhuja 1

Useinhan se on silleen tai tiedän monia tapauksia, missä ihmiset pärjää ilman autoa, kunnes tulee ensimmäinen lapsi. Että sitten kun ensimmäinen lapsi on kehissä, niin sitten usein se auto hankitaan siinä yhteydessä. Mutta joo, ei aina.

Tutkija

Onko tohon jotain perusteluja? Miksi silloin hankitaan se auto?

Puhuja 1

Tuntuu, että no jos on vähänkään pidempiä siirtymiä ja riippuu juuri siitä, jos lapsen päiväkotia on yli 5 km:n päässä, niin hankalaa ehkä talvella pyörän tarakalla tai pyörän turvaistuimessa kuljettaa lasta talvella päiväkotiin. Ja semmoisia asioita. (Lapsiperheiden ryhmä)

Auto on lisätty sekä liikkumisbudjettiin että kokonaisviitebudjettiin erillisenä eränä. Tutkimusryhmä koki tärkeäksi laskea viitebudjettiin autoilun kustannukset paitsi fokusryhmiin osallistujien näkemysten takia myös siksi, että suurimmalla osalla suomalaista kotitalouksista on auto, jota käytetään aktiivisesti muun muassa työmatkoihin (Liikennevirasto 2018:55–77). Kuitenkaan fokusryhmissä ei päästy yhteisymmärrykseen siitä, mille hypoteettisille kotitalouksille auto pitäisi sisällyttää. Myös aikaisemmissa eri maiden viitebudjeteissa auto on päätetty sisällyttää keskenään erilaisille kotitaloustyypeille, kuten esimerkiksi vain lapsiperheille (Davis ym. 2018:22) tai vain työssäkäyville kotitalouksille ja työttömille yksinhuoltajaperheille (Saunders ja Bedford 2017:45). Joissain viitebudjeteissa sen sijaan ollaan päädytty tämän budjetin tapaan erittelemään auton kustannukset erillisenä eränä (esim. European Commission 2014:259). Viitebudjettia voikin siis jokaisen esimerkkitalouden kohdalla tarkastella niin ilman autoa kuin auton kanssa.

Vapaa-aika ja itsestään huolehtiminen -kyselyssä vajaa kolmannes vastaajista näki (28 % vastaajista täysin samaa mieltä), että osana ihmisarvoista elämää, jokaisella tulisi olla mahdollisuus vierailu kauempana (yli 2 tunnin matka) asuvien sukulaisten ja ystävien luona 1–2 kertaa vuodessa. Myös fokusryhmissä keskusteltiin, että esimerkkihenkilöillä tulisi olla mahdollisuus matkustaa pari kertaa junalla läheisten luo ottaen huomioon, että vastavuoroisesti läheiset matkustaisivat sen lisäksi esimerkkihenkilöiden luokse kylään.

Mutta jos läheiset asuu toisella paikkakunnalla, niin mä kyllä vähän veikkaan, että siellä halutaan käydä enemmän kuin kerran vuodessa sitten aika säännöllisesti. Se on vastavuoroisuutta. (Yli 65-vuotiaiden ryhmä)

Kotitalouksien liikkumisbudjettiin on varattu rahaa kahteen junamatkaan ja hieman rahaa taksimatkoihin. Junamatkojen hinta on kotitalouskohtainen ja hinnat on kerätty VR:n sivuilta siten, että kotitalouksilla olisi mahdollisuus matkustaa junalla noin kolmen tunnin (esim. Helsinki-Jyväskylä) ja noin kuuden tunnin meno-paluumatka (esim. Turku-Oulu). Junamatkoihin käytetyn rahan voi myös käyttää bussimatkoihin, sillä kaikille ei pääse junalla. Taksimatkoihin varatun euromäärän (50 euroa/vuosi/kotitalous) kotitaloudet voi käyttää esimerkiksi terveyskeskusmatkoihin, jos kotitalouksilla ei ole autoa käytettävissä eivätkä julkiset liikennevälineet kulje.

Jos esimerkiksi tarvitsee päästää terveystalouden ääreen, eikä ole sitä autoa käytettävissä, olipa sitten Helsingin pääkaupunkiseudulla tai kauempana ja sitten oot sairas, ja oikeasti se matkustaminen julkisilla olisi aika tuskallista vaikka neljänkymmenen minuutin päähän. Niin mielellään saa käyttää taksia sitten. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Joo voi olla budjetissa [taksimatk]. Se, että sulla ei ole ketään ihmistä keltä pyytää kyytiä, sä et pääse julkisella, sulla ei oo autoa, niin sulla on oltava rahaa, että sä voit yhtäkkiä lähteä jos tulee jotain. (Yksin asuvien ja pariskuntien ryhmä)

Taulukoihin 13 ja 14 on koottu hypoteettisten kotitalouksien liikkumiskustannukset pyöräilyn, julkisen liikenteen ja muiden liikkumiskustannusten sekä autoilun osalta. Joukkoliikenteen kustannukset eroavat sen suhteen, missä henkilö asuu. Tämän takia taulukoiden yhteensä-osuudessa on laskettu erikseen liikkumisbudjetit Helsingissä, pääkaupunkiseudulla, muissa isoissa kunnissa (missä on toimiva joukkoliikenne, esim. Turku, Tampere, Jyväskylä) ja seutuliikenteessä.

Yksin asuvien liikkumiskustannukset vaihtelevat Helsingissä asuvan 86 eurosta pääkaupunkiseudulla asuvan 121 euroon kuussa. Noin 65-vuotiaalla kustannukset ovat matalammat, sillä kuntien joukkoliikenneliput ovat eläkeläisille kunnasta riippuen noin 40–50 prosenttia normaalihintaa halvemmat. Lapsiperheiden kustannukset ovat pääkaupunkiseudulla kalleimmat: nelihenkisellä perheellä menee rahaa kuukaudessa 374 euroa liikkumiseen, kun taas yksinhuoltajaperheillä pääkaupunkiseudulla menee 136 eurosta 255 euroon kuussa. Muissa isoissa kunnissa, joissa on toimiva joukkoliikenne, kustannukset vaihtelevat yhden lapsen yksinhuoltajakotitalouden 91 eurosta kahden lapsen ja kahden aikuisen kotitalouden 250 euroon kuussa. Kaikki liikkumiseen liittyvät kustannukset on eritelty myös liitteessä 1.

Taulukko 13. Liikkumisen kuukausikustannukset yksin asuville ja pariskunnalle, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet					Pariskunta,
Hyödykkeet ja palvelut	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	mies ja nainen
Pyörän kustannukset	11	11	11	11	22
Julkinen liikenne Helsinki	65	36	65	36	130
Julkinen liikenne pääkaupunkiseutu	100	55	100	55	200
Julkinen liikenne muut isot kunnat	55	44	55	44	110
Julkinen liikenne seutu	87	70	87	70	174
Muut liikkumiskustannukset	10	10	10	10	17
Autoilun kustannukset	416	416	416	416	416
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne Helsinki, ilman autoa)	86	57	86	57	169
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne pääkaupunkiseutu, ilman autoa)	121	76	121	76	239
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne muut isot kunnat, ilman autoa)	76	65	76	65	149
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne seutuliikenne, ilman autoa)	108	91	108	91	213

Taulukko 14. Liikkumisen kuukausikustannukset lapsiperheille, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet							
	YH, mies ja 4-v. tyttö	YH, nainen ja 10-v. poika	YH, nainen, 10- v. poika ja 14-v. tyttö	Paris- kunta, M ja N, 4-v. poika	Paris- kunta, N ja N, 14-v. poika	Paris- kunta, M ja N, 4-v. tyttö ja 10- v. tyttö	Paris- kunta, M ja N, 10-v. poika ja 14-v. tyttö
Hyödykkeet ja palvelut							
Pyörän kustannukset	23	32	40	34	31	55	52
Julkinen liikenne Helsinki	65	98	130	130	163	163	195
Julkinen liikenne pääkaupunkiseutu	100	150	200	200	250	250	300
Julkinen liikenne muut isot kunnat	55	88	121	110	143	143	176
Julkinen liikenne seutu	87	139	191	174	226	226	278
Muut liikkumiskustannukset	13	13	15	19	19	22	22
Autoilun kustannukset	416	416	416	416	416	416	416
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne Helsinki, ilman autoa)	101	143	185	183	213	240	269
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne pääkaupunkiseutu, ilman autoa)	136	195	255	253	300	327	374
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne muut isot kunnat, ilman autoa)	91	133	176	163	193	220	250
Yhteensä e/kk (julkinen liikenne seutuliiikenne, ilman autoa)	123	184	246	227	276	303	352

3 Ihmisarvoisen elämän viitebudjettilaskelmat

3.1 Viitebudjetit eri kotitalouksille

Tähän lukuun on koottu yhteenveto kaikista hyödykekoreista taulukoihin 15 ja 16. Eritellyt hyödykelistat löytyvät liitteestä 1. Kokonaisuutena tämän hankkeen viitebudjetit kuvastavat sitä, mitä hyödykkeitä ja palveluita tarvitaan ihmisarvoiseen elämään 2020-luvun Suomessa.

Taulukoihin 15 ja 16 on koottu viitebudjetit hyödykekoreittain eri kotitalouksille (yksin asuvat, pariskunnat ja lapsiperheet). Liikkuminen ja asuminen on laskettu erikseen Helsingissä, pääkaupunkiseudulla ja suurissa yliopistokaupungeissa asuville (liikkumisessa ”muu Suomi”). Näissä kokonaisviitebudjettilaskelmissa ei otettu huomioon liikkumiskorissa olevaa seutuliikennettä (ks. luku 2.8. ”Liikkuminen”), sillä asumisen kustannukset laskettiin erikseen Helsingille ja pääkaupunkiseudulle, suurille yliopistokaupungeille ja muulle Suomelle, ja näin ollen liikkumisesta otettiin vain vastaavat kustannukset mukaan.

Taulukosta 15 ilmenee viitebudjetit yksin asuville 45- ja 65-vuotiaille naisille ja miehille sekä pariskunnalle. Viitebudjetit ilman asumismenoja ja liikkumisen kustannuksia vaihtelevat yksin asuvan 65-vuotiaan naisen 592 eurosta pariskunnan vajaan 1 150 euroon kuussa. Suurin menoerä budjetissa on ruoka (vrt. Kuluttajatutkimuskeskusten viitebudjetit 2021). Esimerkiksi yksin asuvan 45-vuotiaan naisen 623 euron kuukausibudjetista ruoka vie noin 40 prosenttia. Pariskunnalla ruoan osuus budjetista nousee noin 45 prosenttiin. Lapsiperheiden viitebudjetit vaihtelevat kotitalouden koon mukaan (taulukko 16). Budjetti ilman asumismenoja ja liikkumiskustannuksia vaihtelee yksinhuoltajan ja yhden lapsen noin 950 eurosta kahden huoltajan ja kahden lapsen noin 2 170 euroon kuukaudessa. Ruoan lisäksi suuren osuuden budjeteista vie vapaa-aika ja harrastukset. Esimerkiksi kahden huoltajan ja yhden lapsen (14-vuotias poika) 1 677 euron kuukausibudjetista vapaa-aika ja harrastukset vievät noin 15 prosenttia (256 euroa kuussa). Ruoan osuus kyseisen talouden budjetista on noin 45 prosenttia.

On selvää, että liikkumisen ja asumisen kohdalla kustannukset vaihtelevat alueittain. Kun lisätään liikkumiskustannukset mukaan budjetteihin, niin yksin asuvien 45-vuotiaan miehen kustannukset Helsingissä nousevat 717 euroon ja 45-vuotiaan naisen 709 euroon kuussa. Muualla Suomessa lapsettomien perheiden kustannukset liikkumisen kanssa vaihtelevat yksin asuvan 65-vuotiaan naisen 657 eurosta pariskunnan noin 1 300 euroon kuussa. Kustannukset nousevat kotitalouden henkilöiden lukumäärän mukaan. Helsingissä lapsiperheiden kustannukset liikkumisen kanssa vaihtelevat yksinhuoltajan ja yhden lapsen perheen noin 1 050 eurosta kahden lapsen perheen noin 2 440 euroon kuussa.

Asuminen on suurin menoerä viitebudjeteissa. Asumisen kanssa hypoteettisten kotitalouksien viitebudjettien yhteissumma vaihtelee Helsingissä yksin asuvan 65-vuotiaan naisen 1 448 euron kuukausibudjetista kahden huoltajan ja kahden lapsen kotitalouden 3 519 euron kuukausikustannuksiin.

Taulukko 15. Viitebudjetit eri hypoteettisille kotitalouksille 2022: yksin asuvat ja pariskunta, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet					
	Nainen, noin 45-v.	Nainen, noin 65-v.	Mies, noin 45-v.	Mies, noin 65-v.	Pariskunta, nainen ja mies, noin 45-v.
Hyödykeryhmät					
Ruoka	258	232	290	263	537
Vaatteet ja asusteet	48	48	48	48	95
Terveystenhoito	50	47	42	47	84
Henkilökohtainen hygienia	40	38	24	24	63
Kodin tavarat ja laitteet	37	37	37	37	46
Tietoliikenne ja viestintä	64	64	64	64	95
Harrastukset ja vapaa-aika	78	78	78	78	153
Sähkö, vesi ja vakuutukset	48	48	48	48	75
Yhteensä, ilman liikkumista ja vuokraa	623	592	631	609	1 148
Polkupyörä ja varusteet	11	11	11	11	22
Julkinen liikenne Helsinki	65	36	65	36	130
Julkinen liikenne pääkaupunkiseutu	100	55	100	55	200
Julkinen liikenne muu Suomi	55	44	55	44	110
Muut liikkumiskustannukset	10	10	10	10	17
Yhteensä korit, liikkumiskustannukset Helsinki, ilman vuokraa	709	649	717	666	1317
Yhteensä korit, liikkumiskustannukset pääkaupunkiseutu, ilman vuokraa	744	668	752	685	1387
Yhteensä korit, liikkumiskustannukset muu Suomi, ilman vuokraa	699	657	707	674	1297
Auton kustannukset	416	416	416	416	416
Asuminen (vuokra/kk)					
Helsinki ja muu pääkaupunkiseutu	799	799	799	799	868
Suuret yliopistokaupungit	552	552	552	552	622
Muu Suomi	445	445	445	445	515
Yhteensä (ilman autoa)					
Helsinki	1 508	1 448	1 516	1 465	2 185
Pääkaupunkiseutu	1 543	1 467	1 551	1 484	2 255
Suuret yliopistokaupungit	1 251	1 209	1 259	1 226	1 919
Muu Suomi	1 144	1 102	1 152	1 119	1 812

Taulukko 16. Viitebudjetit eri hypoteettisille kotitalouksille 2022: lapsiperheet, eur/kk.

Hypoteettiset kotitaloudet							
	YH, mies, 4-v. tyttö	YH, nainen, 10-v. poika	YH, nai- nen, 10- v. poika, 14-v. tyttö	Paris- kunta, M ja N, 4- v. poika	Paris- kunta, N ja N, 14- v. poika	Paris- kunta, M ja N, 4-v. tyttö, 10- v. tyttö	Paris- kunta, M ja N, 10-v. poika, 14- v. tyttö
Hyödykeryhmät							
Ruoka	400	466	685	655	755	853	974
Vaatteet ja asusteet	122	117	185	170	161	241	233
Terveystenhoito	50	60	68	92	102	100	102
Henkilökohtainen hygienia	38	62	101	77	103	100	124
Kodin tavarat ja laitteet	51	51	67	63	64	75	76
Tietoliikenne ja viestintä	64	94	133	95	134	125	163
Harrastukset ja vapaa-aika	149	182	279	226	256	327	356
Sähkö, vesi ja vakuutukset	75	75	102	102	102	145	145
Yhteensä, ilman liikkumista ja vuokraa	949	1 107	1 620	1 480	1 677	1 966	2 173
Polkupyörä ja varusteet	23	32	40	34	31	55	52
Julkinen liikenne Helsinki	65	98	130	130	163	163	195
Julkinen liikenne pääkaupunkiseutu	100	150	200	200	250	250	300
Julkinen liikenne muu Suomi	55	88	121	110	143	143	176
Muut liikkumiskustannukset	13	13	15	19	19	22	22
Yhteensä korit, liikkumiskustannukset Helsinki, ilman vuokraa	1 050	1 250	1 805	1 663	1 890	2 206	2 442
Yhteensä korit, liikkumiskustannukset pääkaupunkiseutu, ilman vuokraa	1 085	1 302	1 875	1 733	1 977	2 293	2 547
Yhteensä korit, liikkumiskustannukset muu Suomi, ilman vuokraa	1 040	1 240	1 796	1 643	1 870	2 186	2 423
Auton kustannukset, eur/kk	416	416	416	416	416	416	416
Asuminen (vuokra/kk)							
Helsinki ja muu pääkaupunkiseutu	868	868	938	938	938	1 077	1 077
Suuret yliopistokaupungit	622	622	691	691	691	830	830
Muu Suomi	515	515	584	584	584	723	723
Yhteensä (ilman autoa)							
Helsinki	1 918	2 118	2 743	2 601	2 828	3 283	3 519
Pääkaupunkiseutu	1 953	2 170	2 813	2 671	2 915	3 370	3 624
Suuret yliopistokaupungit	1 662	1 862	2 487	2 334	2 561	3 016	3 253
Muu Suomi	1 555	1 755	2 380	2 227	2 454	2 909	3 146

3.2 Lasten kustannukset

Kotitalouksien kokonaisviitebudjeteista pystyy laskemaan myös eri-ikäisten lasten kuluja. Taulukkoon 17 on koottu lasten kustannukset. Kokonaiskustannukset on eritelty Helsingin, pääkaupunkiseudun ja muun Suomen osalta. Kulut kasvavat 4-vuotiaiden runsaasta 300 eurosta 14-vuotiaan pojan noin 550 euroon kuussa. Kuten kokonaisbudjeteissa (taulukot 16 ja 17), tässäkin ruoan osuus on suurin: se vaihtelee 4-vuotiaan pojan ja tytön noin 110 euron ruokakustannuksista 14-vuotiaan pojan noin 300 euron ruokakustannuksiin. Myös Harrastus ja vapaa-aika -hyödykekorin osuus on merkittävä, ja se vaihtelee 4-vuotiaiden lasten noin 70 eurosta kuukaudessa 14-vuotiaiden lasten noin 100 euroon kuussa.

Hieman eroja löytyy sukupuolien välillä hyödykekoreittain. Ruoan osalta erot johtuvat siitä, että pojat syövät määrällisesti enemmän kuin tytöt ja vanhemmat enemmän kuin nuoremmat. Lisäksi eroa euromääriin tuottavat hygieniabudjetissa eri hyödykkeet: esimerkiksi 14-vuotiaalle tytölle on budjetoitu kuukautissiteitä. Myös vaatekorin sisältö vaihtelee iän ja sukupuolen mukaan.

Tiettyjä asioita ei ole otettu näissä laskelmissa huomioon. Esimerkiksi vaatekorin kohdalla emme ole huomioineet vaatteiden periytymistä sisaruksilta toiselle emmekä sitä, että lastenvaatteita ostetaan ja myydään käytettynä. Kouluikäisten lasten kohdalla budjettia kasvattavat puhelin, koulutehtävien tekemistä varten budjetoidut kodin tavarat ja laitteet, kuten työpöytä, ja 14-vuotiaiden kohdalla kannettava tietokone. Näissä laskelmissa ei ole otettu huomioon, että joissakin kunnissa kouluikäiset saavat käyttöönsä kannettavat tietokoneet ilmaiseksi.

Taulukko 17. Hypoteettisten kotitalouksien lasten kustannukset, eur/kk.

Eri-ikäiset lapset hypoteettisissa kotitalouksissa						
Hyödykekorit	4-vuotias	4-vuotias	10-vuotias	10-vuotias	14-vuotias	14-vuotias
	tyttö	poika	tyttö	poika	tyttö	poika
Ruoka	110	106	195	207	219	251
Vaatteet	74	75	72	69	68	66
Terveystenhoito	8	8	8	10	9	10
Henkilökohtainen hygienia	14	14	23	22	39	22
Kodin tavarat ja laitteet	14	17	16	14	16	17
Tietoliikenne ja viestintä	0	0	30	30	38	38
Harrastukset ja vapaa-aika	72	73	102	104	97	102
Liikkuminen, Helsinki	14	14	56	56	44	44
Liikkuminen, pääkaupunkiseutu	14	14	73	73	61	61
Liikkuminen, suuret yliopistokaupungit	14	14	56	56	44	44
Yhteensä korit, liikkuminen Helsinki	306	307	502	512	530	550
Yhteensä korit, liikkuminen pääkaupunkiseutu	306	307	519	529	547	567
Yhteensä korit, liikkuminen muu Suomi	306	307	502	512	530	550

3.3 Vertailu Kuluttajatutkimuskeskuksen viitebudjetteihin

Suomessa Helsingin yliopiston Kuluttajatutkimuskeskus (KTK) on pitkään laatinut viitebudjettilaskelmia. Turun yliopiston laatimat viitebudjetit ja KTK:n viitebudjetit ovat tasoltaan suhteellisen lähellä toisiaan. Nämä viitebudjetit kuvaavat samaa elintasoja, mutta ne on rakennettu toisistaan poikkeavilla tavoilla. Aikaisemmin onkin havaittu, että viitebudjettien rakentamisessa käytetyt menetelmät, tietopohja ja hinnoittelu voivat vaikuttaa saatuihin tuloksiin (Mäkinen 2021). KTK:n vuonna 2021 päivitetty laskelma ovat lähellä tämän hankkeen viitebudjetteja (Lehtinen 2021). KTK:n yksin asuvien viitebudjetit ilman liikkumista ja vuokraa ovat 45-vuotiaan naisen ja miehen kohdalla 590 ja 593 euroa kuukaudessa, kun taas tämän hankkeen viitebudjetissa vastaavat ovat 623 ja 631 euroa kuukaudessa. Pariskunnan kustannukset nousevat KTK:n budjeteissa 1 077 euroon kuussa, tämän hankkeen viitebudjetissa 1 146 euroon kuussa. Isompia eroja on lapsiperheiden kustannuksissa. Esimerkiksi KTK:n kahden huoltajan ja kahden lapsen kotitaloudessa (4-vuotias ja 10-vuotias) kustannukset ovat 1 609 euroa, kun näissä viitebudjeteissa samankaltaisen kotitalouden (2 lasta, 4- ja 10-vuotias) kustannukset ovat 1 966 euroa kuussa. Vertailu KTK:n viitebudjetteihin on kuvattu tarkemmin taulukoissa 18 ja 19.

Taulukko 18. Kuluttajatutkimuskeskuksen viitebudjettien (2021) ja Turun yliopiston viitebudjettien (2022) samankaltaisten kotitalouksien vertailua: yksin asuvat ja pariskunta, eur/kk

Hypoteettiset kotitaloudet	KTK			TY		
	Nainen, alle 45-v.	Mies, alle 45-v.	Pariskunta, mies ja nainen, 50-v.	Nainen, n. 45-v.	Mies, n. 45-v.	Pariskunta, mies ja nainen, n. 45-v.
Hyödykeryhmät						
Ruoka	270	303	574	258	290	537
Vaatteet ja asusteet	61	48	108	48	48	95
Terveystenhoito	34	24	56	50	42	84
Henkilökohtainen hygienia	35	28	56	40	24	63
Kodin tavarat ja laitteet	44	44	46	37	37	46
Tietoliikenne ja viestintä	64	64	93	64	64	95
Harrastukset ja vapaa-aika	47	47	89	78	78	153
Sähkö, vesi ja kotivakuutus	35	35	55	48	48	73
Yhteensä	590	593	1 077	623	631	1 146

Taulukko 19. Kuluttajatutkimuskeskuksen viitebudjettien (2021) ja Turun yliopiston viitebudjettien (2022) samankaltaisten kotitalouksien vertailua: lapsiperheet, eur/kk

Hypoteettiset kotitaloudet	KTK			TY		
	YH- perhe, nainen, 3-v tyttö	YH-perhe, nainen, 10- v. poika ja 13-v. tyttö	Lapsiperhe, mies ja nainen, 4-v. poika ja 10-v. tyttö	YH, mies, 4-v. tyttö	YH, nainen, 10-v. poika, 14-v. tyttö	Pariskunta, M ja N, 4-v. tyttö, 10-v.
Hyödykeryhmät						
Ruoka	353	641	794	400	685	853
Vaatteet ja asusteet	124	200	243	122	185	241
Terveystenhoito	36	43	63	50	68	100
Henkilökohtainen hygienia	43	70	75	38	101	100
Kodin tavarat ja laitteet	58	82	85	51	67	75
Tietoliikenne ja viestintä	64	102	108	64	133	125
Harrastukset ja vapaa-aika	58	175	129	149	279	327
Sähkö, vesi ja kotivakuutus	48	58	113	73	102	145
Yhteensä	784	1 371	1 610	947	1 620	1 966

4 Lopuksi

Turun yliopiston ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen INVEST-tutkimuslippulaivan sekä Turun yliopiston sosiaalitieteiden laitoksen viitebudjettitutkimuksessa on pyritty kuvaamaan sitä, mitä ihmisarvoinen elämä maksaa Suomessa vuonna 2022. Toisin sanoen viitebudjettien avulla voidaan arvioida sitä, kuinka suuret tulot tarvitaan ihmisarvoisen elämän saavuttamiseen. Viitebudjetti koostuu yksityiskohtaisista hyödykeluetoista, jotka hinnoiteltuna esittävät ihmisarvoisen elämän hintalapun. Ihmisarvoinen elämä ei tarkoita pelkästään fyysisten tarpeiden täyttymistä, vaan siihen liittyy myös mahdollisuus yhteiskunnalliseen osallistumiseen.

Viitebudjettien rakentamisessa ja ihmisarvoisen elämän mahdollistavien viitebudjettien laadinnassa olemme pyrkinneet hyödyntämään mahdollisimman laajaa tietopohjaa. Laatimamme viitebudjetit perustuvatkin asiantuntijatiedon ohella kansalaisten näkemyksiin ihmisarvoisesta elämästä. Kansalaisten näkemyksiä on kuultu niin väestötason kyselyissä kuin fokusryhmäkeskusteluissakin. Usean tietopohjan käyttäminen mahdollistaa tarkemman kuvan ihmisarvoiseen elämään liittyvistä aktiviteeteista, tavaroista ja palveluista. Kahdelletoista hypoteettiselle kotitaloudelle laaditut viitebudjettilaskelmat kertovat konkreettisesti sen, miten ihmisarvoisen elämän kustannukset vaihtelevat elämänvaiheen ja asuinpaikan mukaan.

Suomessa on asetettu tavoitteeksi vähentää köyhyys- ja syrjäytymisriskissä olevien määrää tulevina vuosina (STM 2022). Köyhyyden vähentämistä seurataan paitsi kansainvälisten mittarien kautta, mutta myös kansallisilla mittareilla kuten viitebudjeteilla. Tämä asettaa vaatimuksia myös viitebudjettitutkimukselle. Viitebudjetit ovat nimittäin yhdenlainen sosiaali-indikaattori, jota voidaan hyödyntää muun muassa köyhyyden mittaamisessa (Mukkila ym. 2022; Mäkinen 2017) sekä perusturvan riittävyyden arvioinnissa (Perusturvan riittävyyden I arviointiryhmä 2011; Perusturvan riittävyyden II arviointiryhmä 2015; Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä 2019). Sosiaali-indikaattoreita voidaan puolestaan arvioida Euroopan komission käyttämän viiden kriteerin kautta (ISG 2015).

Ensinnäkin viitebudjettien tulisi sosiaali-indikaattorina tavoittaa niin sanottu ongelman ydin ja sillä tulisi olla selkeä ja hyväksyttävä tulkinta. Viitebudjettien kohdalla niin sanottu ongelman ydin voidaan määrittää yhteiskunnalliseen osallistumiseen tarvittaviksi resursseiksi. Yhteiskunnallinen osallistuminen on käsitteenä monitahoinen, joten siihen tarvittavia kustannuksia on mahdotonta määrittää tarkasti niin, että kaikki yksilölliset elämäntilanteet tulisivat huomioiduiksi. Viitebudjettien laadinnassa olemme esimerkiksi olettaneet, että kaikki kotitalouden jäsenet ovat perusterveitä. Tämä ei kuitenkaan todellisuudessa päde kaikkiin yksilöihin, minkä vuoksi arvioimamme terveysbudjetit eivät todellisuudessa riitä kattamaan kaikkien yksilöiden ja kotitalouksien terveysmenoja. Hyväksyttävyydellä voidaan puolestaan ajatella tarkoitettavan viitebudjettien sisällön hyväksyttävyyttä ja sitä, kuvaako tarvittavat rahamäärät ihmisten näkemyksiä ihmisarvoiseen elämään tarvittavista resursseista. Tulosten hyväksyttävyyttä on pyritty parantamaan niin, että kansalaiset ovat olleet keskeisessä asemassa viitebudjettien sisällön määrittämisessä.

Toiseksi Euroopan komission kriteereiden mukaan viitebudjetin tulisi olla menetelmänä robusti. Tällä tarkoitetaan, että viitebudjetin tulosten ei tulisi olla herkkiä tehdyille valinnoille. Aikaisemmat tutkimukset kuitenkin osoittavat, että viitebudjetteihin saattaa sisältyä elementtejä, jotka vähentävät menetelmän robustiutta (Penne, Cornelis, ja Storms 2020). Näitä ovat muun muassa fokusryhmäkeskustelut, tuotteiden hinnoittelu ja muut valinnat, jotka on tehty viitebudjettien laadinnassa. Lopullinen vastuu viitebudjettien sisällöstä on kuitenkin ryhmän tutkijoilla, jotka eri tietolähteitä hyödyntämällä tekevät viitebudjetteja koskevat lopulliset valinnat. Robustiutta voidaan kuitenkin parantaa tekemällä viitebudjettitutkimuksesta mahdollisimman läpinäkyvää sekä yleiseurooppalaisia viitebudjettimenetelmiä kehittämällä ja noudattamalla.

Kolmanneksi viitebudjettien tulisi olla kansainvälisesti vertailukelpoisia komission sosiaali-indikaattoreille asettamien kriteereiden mukaan. Vaikka viitebudjetteja on laadittu lähes kaikissa Euroopan maissa, eivät eri maissa laaditut viitebudjetit ole vertailukelpoisia. Tältä osin viitebudjetit eivät siis tällä hetkellä täytä sosiaali-indikaattoreille asetettuja vaatimuksia. Viimeisen vuosikymmenen aikana on kuitenkin ollut hankkeita, joissa on kehitetty yhteistä metodologiaa viitebudjettien rakentamiseen. Turun yliopiston viitebudjetteissa on sovellettu yhteiseurooppalaista metodologiaa viitebudjettien rakentamiseen siinä määrin kuin se on

ollut mahdollista. Kansainvälisesti täysin vertailukelpoisten viitebudjettien rakentaminen vaatisi merkittäviä resursseja sekä ylikansallista koordinoitua niiden rakentamisessa.

Neljänneksi viitebudjettien tulisi perustua tutkittuun tietoon, olla ajan tasalla ja niitä pitäisi olla mahdollista tarpeen vaatiessa muuttaa. Keskeisin haaste tämän osalta liittyy ajankohtaisuuteen. Tälläkin hetkellä käynnissä olevalla merkittävällä hintojen nousulla on vaikutuksensa myös viitebudjettilaskelmiin. Jotta viitebudjetit kuvaisivat mahdollisimman tarkasti yhteiskunnalliseen osallistumiseen tarvittavia tuloja, tulisi viitebudjetteihin sisältyvien hyödykkeiden hintoja päivittää tiheästi. Viitebudjettien reaaliaikaisemmat hintapäivitykset ovatkin haaste, johon on kansallisesti pyrittävä vastaamaan mahdollisimman ripeällä aikataululla.

Viides sosiaali-indikaattoreita koskeva kriteeri koskee indikaattorin reagoitua politiikkapäätöksiin. Viitebudjettien tulisi tämän kriteerin täyttymiseksi seurata politiikkamuutoksia, mikäli niitä on tarkoitus käyttää esimerkiksi perusturvan tason arvioinnissa tai köyhyyden mittaamisessa. Viitebudjettimenetelmän avulla onkin mahdollista huomioida tehdyt politiikkamuutokset, esimerkiksi terveydenhuollon asiakasmaksuissa tai muissa toimitissa, joilla vaikutetaan hyödykkeiden hintaan.

Viitebudjeteilla on merkittävä potentiaali köyhyyden mittaamisessa ja sosiaaliturvan tasoa arvioitaessa. Viitebudjettien avulla voidaan välttää useita ongelmia, jotka ovat sisäänrakennettuja usein käytettyyn pienituloisuusmittariin. Pienituloisuusmittarissa köyhyysraja on asetettu 60 prosenttiin ekvivalenteista mediaanituloista. Mittarin raja on sattumanvarainen, eikä se esimerkiksi huomioi, että kotitalouksien erilaisia asumistilanteita tai eriäviä tarpeita palveluiden käytölle. Viitebudjetti sen sijaan pyrkii empiirisesti määrittämään mihin köyhyysraja asettuu, samalla huomioiden palveluiden ja asumisen merkityksen. Sosiaaliturvan riittävyyden arviointiin viitebudjettimenetelmä tarjoaa tarvelähtöisen lähestymistavan, jota ei voida saavuttaa pienituloisuusmittarilla. Tutkimuksen ohella viitebudjetit antavat kotitalouksille konkreettista tietoa siitä, kuinka paljon rahaa erilaisiin menoihin voi budjetoida.

On syytä huomioida, että tämän hankkeen viitebudjetteja on rakennettu poikkeuksellisessa maailmantilanteessa. Vuonna 2020 alkanut korona-pandemia on voinut vaikuttaa ihmisten näkemyksiin siitä, mikä katsotaan osaksi ihmisarvoista elämää. Kyselytutkimuksia toteutettiin hetkellä, jolloin oli voimassa erinäisiä rajoituksia esimerkiksi ravintolassa käyntiin tai tapahtumiin osallistumisessa. On mahdollista, että koronarajoituksilla on ollut vaikutusta näiden aktiviteettien koettuun välttämättömyyteen. Vallinneen tilanteen vaikutusta tuloksiin on kuitenkin vaikea arvioida. Jatkotutkimuksen avulla voidaan kuitenkin varovaisia päätelmiä siitä, mikä korona-pandemian vaikutus ihmisten näkemyksiin on ollut.

Viitebudjetteja voidaan kehittää vielä monin eri tavoin. Tällä hetkellä viitebudjettien hinnat on kerätty ”käsin” hyödyntämällä kauppojen verkkosivustoja. Tällä tavalla hintojen keruu on työlästä. Hintojen keruun automatisointi mahdollistaisi tarkemman kuvan hinnoista sekä sen, että hintoja voitaisiin päivittää useammin. Viitebudjetteja tulisi myös kehittää laajentamalla niitä eri väestöryhmiin. Viitebudjettilaskelmissa voitaisiin ottaa huomioon vähemmistöt ja erityisryhmät, kuten esimerkiksi kulttuuriset vähemmistöt, liikuntarajoitteiset ja erilaisista pitkäaikaissairauksista kärsivät. Lopuksi olisi ehdottoman tärkeää rakentaa viitebudjetit niin, että niiden sisältö olisi myös ekologisesti kestävällä tasolla. Näin viitebudjetit voisivat kertoa siitä, kuinka paljon rahaa ekologisesti kestäväan ja yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollistavaan elämään tarvittaisiin.

Lähteet

- Aalto, Kristiina. 2014. Kuluttajien halukkuus ja toimintatavat tekstiilien kierrätyksessä. Kuluttajatutkimuskeskus. <http://hdl.handle.net/10138/153031>.
- Adato. 2013. Kotitalouksien sähkökäyttö 2011.
- Allergia- ja astmaliitto. 2014. ”Allergia- ja astmaliitto: Suomalaiset suosivat hajusteettomia tuotteita!” <https://www.allergia.fi/uutiset/allergia-ja-astmaliitto-suomalaiset-suosivat-hajusteettomia-tuotteita/#ab618ae8> (26. lokakuuta 2021).
- Anttila, Mari ym. 2022. Hyvinvointierot väestöryhmien välillä ja hyvinvointiongelmien paikantuminen – KONSE 2020 -tutkimusaineiston esittely ja ajallinen vertailu 1995-2020. Turun yliopisto, university of Turku. <https://www.utupub.fi/handle/10024/154647>.
- Appelqvist-Schmidlechner, Kaija ym. 2018. ”Relationships Between Youth Sports Participation and Mental Health in Young Adulthood Among Finnish Males”. *American Journal of Health Promotion* 32(7): 1502–9.
- Bakkum, Boris ym. 2022. Ruoka osana ihmisarvoista elämää 2020-luvun Suomessa. Viitebudjettimenetelmään perustuvien ruokakorilaskelmien tuloksia. Helsinki: Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Työpaperi. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-836-1>.
- Bradshaw, Jonathan. 2020. ”From Normative Budget Standards to Consensual Minimum Income Standards in the UK”. Teoksessa *Minimum Income Standards and Reference Budgets*, toim. Christopher Deeming. Policy Press, 27–38. <https://academic.oup.com/policy-press-scholarship-online/book/40169/chapter/341727836> (29. marraskuuta 2022).
- Cussó-Parcerisas, Irene, Elena Carrillo Álvarez, ja Jordi Riera-Romani. 2018. ”What Is the Minimum Budget for an Adequate Social Participation in Spain? An Estimate Through the Reference Budgets Approach”. *Child Indicators Research* 11(1): 263–90.
- Davis, Abigail, Donald Hirsch, ja Matt Padley. 2018. *Minimum Income Standard for the UK, 2008–2018: Continuity and Change*. York: Joseph Rowntree Foundation.
- Deeming, Christopher. 2017. ”Defining Minimum Income (and Living) Standards in Europe: Methodological Issues and Policy Debates”. *Social Policy and Society* 16(1): 33–48.
- Dellinger, Kirsten, ja Christine L. Williams. 1997. ”MAKEUP AT WORK: Negotiating Appearance Rules in the Workplace”. *Gender & Society* 11(2): 151–77.
- Doyal, Len, ja Ian Gough. 1991. *A Theory of Human Need*. London: Macmillan Education UK. <http://link.springer.com/10.1007/978-1-349-21500-3> (28. marraskuuta 2022).
- Dubnoff, Steven. 1985. ”How Much Income Is Enough? Measuring Public Judgments”. *Public Opinion Quarterly* 49(3): 285.
- Ekholm, Jukka. 2019. ”Elokuvateatterit vetävät entistä enemmän yleisöä, elokuvien tv-katselu on hiipunut.” Tilastokeskus: Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/elokuvateatterit-vetavat-entista-enemman-yleisoa-elokuvien-tv-katselu-on-hiipunut/>.
- Eurobarometri. 2007. *Poverty and Exclusion*.
- European Commission. 2014. *Pilot Project, Developing a Common Methodology on Reference Budgets in Europe: Proposal for a Method for Comparable Reference Budgets in Europe: Final Report*. LU: Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/096631> (27. syyskuuta 2022).
- Evans, Joel R., ja Anil Mathur. 2005. ”The Value of Online Surveys”. *Internet Research* 15(2): 195–219.
- . 2018. ”The Value of Online Surveys: A Look Back and a Look Ahead”. *Internet Research* 28(4): 854–87.
- Fallahpour, Mandana, Lena Borell, Mark Luborsky, ja Louise Nygård. 2016. ”Leisure-Activity Participation to Prevent Later-Life Cognitive Decline: A Systematic Review”. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy* 23(3): 162–97.
- Friman, Margareta, Tommy Gärling, Dick Ettema, ja Lars E. Olsson. 2017. ”How Does Travel Affect Emotional Well-Being and Life Satisfaction?” *Transportation Research Part A: Policy and Practice* 106: 170–80.
- Fudge Schormans, Ann. 2014. ”Social Participation”. Teoksessa *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*, toim. Alex C. Michalos. Dordrecht: Springer Netherlands, 6135–40. http://link.springer.com/10.1007/978-94-007-0753-5_2779 (28. marraskuuta 2022).
- Giacomet, C. B., G. Dartora, H. S. Dienfethaeler, ja S. E. Haas. 2013. ”Investigation on the Use of Expired Make-up and Microbiological Contamination of Mascaras”. *International Journal of Cosmetic Science* 35(4): 375–80.
- Gibbs, Anita. 1997. ”Focus groups”. *Social research update* 19(8): 1–8.
- Gillbron, Johanna. 2020. *Ymmärrä ihoasi*. Helsinki: Minerva.
- Gimotty, Phyllis A., ja Karen Glanz. 2011. ”Sunscreen and Melanoma: What Is the Evidence?” *Journal of Clinical Oncology* 29(3): 249–50.
- Goedemé, Tim ym. 2015. ”Towards Cross-Country Comparable Reference Budgets in Europe: First Results of a Concerted Effort”. *European Journal of Social Security* 17(1): 3–30.
- . 2018. ”What Does It Mean to Live on the Poverty Threshold? Lessons From Reference Budgets”. Teoksessa *Decent Incomes for All: Improving Policies in Europe*. International Policy Exchange Series, Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oso/9780190849696.003.0002>.
- Gough, Ian. 2020. ”Defining Floors and Ceilings: The Contribution of Human Needs Theory”. *Sustainability: Science, Practice and Policy* 16(1): 208–19.
- Gray, Andrew Lofts, Jennifer Ann Smit, Ntsiki Manzini, ja Mags Beksinska. 2006. ”Systematic review of contraceptive medicines: does choice make a difference.” *Reprod Heal HIV Res Unit*.
- Haanpää, Leena. 2019. *Harrastustakuu: Yhdenvertaisuuden asi-alla*.
- Haapala, Arto. 2015. ”Mitä on esteettinen hyvinvointi?” Teoksessa *Ympäristö, estetiikka ja hyvinvointi, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia*, toim. Arto Haapala, Kalle Puolakka, ja Tarja Rannisto. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Hakaniemi, Tiina, Sami Myllyniemi, ja Mikko Salasuo. 2019. Oikeus liikkuu. Lasten ja nuorten vapaa-aika tutkimus 2018. Hammasslääkäriliitto. 2013. ”Ksylitoli”. Terveyskirjasto. <https://www.hammassaakariitto.fi/fi/suunterveys/yleistieto-suunterveydesta/ravinto-ja-suunterveys/ksylitoli#.Y43WqITRY2x> (11. tammikuuta 2022).
- Heikka, Helena. 2022. ”Hammasharjat”. Terveyskirjasto. <https://www.terveyskirjasto.fi/trv00022> (11. tammikuuta 2022).
- Hughes, Tiffany F., Chung-Chou H. Chang, Joni Vander Bilt, ja Mary Ganguli. 2010. ”Engagement in Reading and Hobbies and Risk of Incident Dementia: The MoVIES Project”. *American Journal of Alzheimer’s Disease & Other Dementias* 25(5): 432–38.
- Huhta, Jaana, ja Topias Pyykkönen. 2013. ”Linnuntieltä oikeille teille”. Tilastokeskus: Hyvinvointikatsaus 4. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-12-09_003.html.
- Hussain, Joy, ja Marc Cohen. 2018. ”Clinical Effects of Regular Dry Sauna Bathing: A Systematic Review”. *Evidence-Based Complementary and Alternative Medicine* 2018: 1–30.
- Ilmarinen, Katja, ja Timo M. Kauppinen. 2018. ”Pienituloisuus ennen ja jälkeen asumiskustannuksia – alueellinen näkökulma”. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(1): 73–83.
- ISG. 2015. Social Protection Committee Indicators Sub-Group: Portfolio of EU Social Indicators for the Monitoring of Progress towards the EU Objectives for Social Protection and Social Inclusion. LU: Publications Office. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/929097> (17. joulukuuta 2022).
- Kallionpää, Katri. 2022. ”Edullisimman ruokakorin jäljillä”. *Helsingin Sanomat*. <https://www.hs.fi/hyvinvointi/art-2000008923964.html> (22. joulukuuta 2022).
- Karvonen, Liisa, Riku Nikander, ja Arja Piirainen. 2016. ”Fyysisen aktiivisuuden merkitys elämäkulussa”. *Liikunta & Tiede* 51(1): 68–74.
- Kauppinen, Timo M., Katri Hannikainen-Ingman, Seppo Sallila, ja Veera Viitanen. 2015. ”Pienituloisten asuinolot”. Kemmettmüller, Maria, Christa Leitner, ja Michaela Moser. 2009. ”Austria”. Teoksessa *Handbook of Reference Budgets. On the Design, Construction and Application of Reference Budgets*, toim. Marcel Warnaar ja Albert Luten. Utrecht: National Institute for Family Finance Information.
- Kitzinger, Jenny. 1994. ”The Methodology of Focus Groups: The Importance of Interaction between Research Participants.” *Sociology of Health and Illness* 16(1): 103–21.
- Kokko, Sami, ja Anette Mehtälä. 2016. Lasten ja nuorten liikuntakäyttäytyminen Suomessa. LIITU-tutkimuksen tuloksia 2016.
- Komter, Aafke. 2007. ”Gifts and Social Relations: The Mechanisms of Reciprocity”. *International Sociology* 22(1): 93–107.
- Kontula, Osmo. 2016. ”Yhdyntätrendit”. Tietovuoto-artikkeli 2. Helsinki: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos. <https://www.vaestoliitto.fi/artikkelit/finsex-yhdyntatrendit/> (28. syyskuuta 2021).
- Korhonen, Anne, Minna Kuusela, Sari Liski-Markkanen, ja Tarja Marjomaa. 2020. Kestävä veden käyttö – vedenkäyttöselvitys. Nurmijärvi: Työtehoseura.
- Kosmetiikka- ja hygieniateollisuus Ry. 2020. ”Kosmetiikan turvallisuus. Säilytä kosmetiikka oikein”. <https://www.kosmetiikkajahygienia.fi/kosmetiikka/kosmetiikan-kestava-ja-turvallinen-ka/sailyta-kosmetiikka-oikein/> (26. lokakuuta 2021).
- Kosonen, Anne. 2019. Silmäläsien käyttö ja näön korjaus Suomessa. NÄE ry silmälasitutkimus. Taloustutkimus Oy.
- Kronholm, Erkki. 2011. ”Uniongelmiä ja unen keston epidemiologia ja yhteiskunnallinen merkitys”. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 48(2). <https://journal.fi/sla/article/view/4489> (29. marraskuuta 2022).
- Kuntaliitto. 2020. ”Kaikille kone -kampanja haastaa yritykset lahjoittamaan tarpeettomia tietokoneita koululaisille etäopiskeluun.” Kuntaliitto. <https://www.kuntaliitto.fi/ajankoh-taista/2020/kaikille-kone-kampanja-haastaa-yritykset-lahjoittamaan-tarpeettomia> (15. tammikuuta 2021).
- Laitala, Kirsi, ja Ingun Grimstad Klepp. 2020. ”What Affects Garment Lifespans? International Clothing Practices Based on a Wardrobe Survey in China, Germany, Japan, the UK, and the USA”. *Sustainability* 12(21): 9151.
- Lallukka, Tea. 2011. ”Uniongelmiä yhteys sairauspoissaoloihin ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymiseen”. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti* 48(2). <https://journal.fi/sla/article/view/4491> (29. marraskuuta 2022).
- Laukkanen, Arto, Elina Hasanen, ja Pertti Matilainen. 2021. ”Pyöräilytaidon oppimista selittävät yksilö-, ympäristö- ja tehtävätason tekijät 1950-2010-luvulla”. *Liikunta & Tiede* 58(4): 91–98.
- Laukkanen, Jari A., Tanjaniina Laukkanen, ja Setor K. Kunutsor. 2018. ”Cardiovascular and Other Health Benefits of Sauna Bathing: A Review of the Evidence”. *Mayo Clinic Proceedings* 93(8): 1111–21.
- Lehtinen, Anna-Riitta ym. 2010. Mitä eläminen maksaa? - Kohtuullisen minimin viitebudjetit. Kuluttajatutkimuskeskus. <http://hdl.handle.net/10138/152360>.
- . 2021. Mitä eläminen maksaa?: kohtuullisen minimin viitebudjettien hintapäivitys vuodelle 2021. Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/333191>.
- Lehtinen, Anna-Riitta, ja Kristiina Aalto. 2018. 101 Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjettien päivitys vuodelle 2018. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta. <http://hdl.handle.net/10138/261735>.
- Liikennevirasto. 2018. Henkilöliikennetutkimus 2016: Suomalaisien liikkuminen. <http://www.doria.fi/handle/10024/149583>.
- LVM. 2017. ”Internetyhteyden vähimmäisnopeuden tavoitetaso pidetään ennallaan.” <https://www.lvm.fi/-/internetyhteyden-vahimmaisnopeuden-tavoitetaso-pidetaan-ennallaan-960258> (1. elokuuta 2020).
- Martat. 2021a. ”Ensiapukaappi”. <https://www.martat.fi/martta-koulu/omaan-kotiin/ensiapukaappi/> (23. maaliskuuta 2021).
- . 2021b. ”Siivousvälineet”. <https://www.martat.fi/martta-koulu/kodinhoito/siivous/siivousvalineet/> (26. lokakuuta 2021).
- . 2022. ”Vuodevaatteiden hoito”. <https://www.martat.fi/marttakoulu/kodinhoito/pyykki/pese-oikein/vuodevaatteiden-hoito/>.

- Martin, Adam, Yevgeniy Goryakin, ja Marc Suhrcke. 2014. "Does Active Commuting Improve Psychological Wellbeing? Longitudinal Evidence from Eighteen Waves of the British Household Panel Survey". *Preventive Medicine* 69: 296–303.
- McCabe, Maryann, Timothy de Waal Malefyt, ja Antonella Fabri. 2020. "Women, Makeup, and Authenticity: Negotiating Embodiment and Discourses of Beauty". *Journal of Consumer Culture* 20(4): 656–77.
- Mikkelsen, Miguel Romero, ja Pia Christensen. 2009. "Is Children's Independent Mobility Really Independent? A Study of Children's Mobility Combining Ethnography and GPS/Mobile Phone Technologies". *Mobilities* 4(1): 37–58.
- Mojdeh, Soheila, Mahmood Zamani, Ali Mehrabi Kooshki, ja Najmeh Jafari. 2013. "Effect of Watching a Movie on Family Members' Anxiety Level during Their Relatives' Surgery". *Iranian Journal of Nursing and Midwifery Research* 18(4): 329–32.
- Morgan, David L. 1996. "Focus Groups". *Annual Review of Sociology* 22(1): 129–52.
- Motiva. 2022. "Vedenkulutus taloyhtiössä". https://www.motiva.fi/koti_ja_asuminen/taloyhtiot_-_yhdessä_energiat-hokkaasti/vesi_ja_vedenkulutus (22. marraskuuta 2022).
- Mukkila, Susanna, Pasi Moisio, Lauri Mäkinen, ja Eeva Nykänen. 2022. "Paljonko on riittävästi? Köyhyys ja perusturvan riittävyys". Teoksessa *Suomalaisten hyvinvointi 2022*, toim. Sakari Karvonen, Laura Kestilä, ja Paula Saikkonen. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 194–207. <https://www.julkari.fi/handle/10024/145692>.
- Mäkinen, Lauri. 2017. "Viitebudjetti köyhyyden mittarina – muuttuuko köyhyyden kuva?" *Yhteiskuntapolitiikka* 82(2). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201705096360>.
- . 2021. "Different Methods, Different Standards? A Comparison of Two Finnish Reference Budgets". *European Journal of Social Security* 23(4): 360–78.
- Nawijn, Jeroen, ja Ruut Veenhoven. 2011. "The Effect of Leisure Activities on Life Satisfaction: The Importance of Holiday Trips". Teoksessa *The Human Pursuit of Well-Being*, toim. Ingrid Brdar. Dordrecht: Springer Netherlands, 39–53. http://link.springer.com/10.1007/978-94-007-1375-8_4 (5. joulukuuta 2022).
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. 2009. *The right to adequate housing*. Geneva: Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. 2019. *Koululaiskyselyn 2019 tulokset*.
- Partonen, Timo. 2011. "Uniongelmat mielenterveyden häiriöiden riskitekijöinä ja oireena". *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 48(2).
- Penne, Tess, Ilse Cornelis, ja Bérénice Storms. 2020. "All We Need Is...: Reference Budgets as an EU Policy Indicator to Assess the Adequacy of Minimum Income Protection". *Social Indicators Research* 147(3): 991–1013.
- Perusturvan riittävyyden I arviointiryhmä. 2011. *Perusturvan riittävyyden arviointiraportti*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <http://www.julkari.fi/handle/10024/80144>.
- Perusturvan riittävyyden II arviointiryhmä. 2015. *Perusturvan riittävyyden arviointiraportti*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-419-9>.
- Perusturvan riittävyyden III arviointiryhmä. 2019. *Perusturvan riittävyyden arviointiraportti*. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-296-3>.
- Pesola, Arto ym. 2020. "Maksuton joukkoliikenne: Uhka vai mahdollisuus lasten liikkumisessa?" *Liikunta & Tiede* 4: 37–41.
- Pressman, Sarah D. ym. 2009. "Association of Enjoyable Leisure Activities With Psychological and Physical Well-Being". *Psychosomatic Medicine* 71(7): 725–32.
- Pucher, John, ja Ralph Buehler. 2012. "Introduction: Cycling for Sustainable Transportation". Teoksessa *City Cycling*, Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1–7.
- Puronaho, Kari. 2014. Drop-out vai throw-out?: Tutkimus lasten ja nuorten liikuntaharrastusten kustannuksista. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75232>.
- Reijo, Marie. 2013. "Ihmisten omat kokemukset täydentävät objektiivisista asuinolomittareista saatuja tietoja". *Hyvinvointikatsaus* 2. https://www.stat.fi/artikkelit/2013/art_2013-06-03_006.html?s=0.
- Reinecke, Leonard, Jennifer Klatt, ja Nicole C. Krämer. 2011. "Entertaining Media Use and the Satisfaction of Recovery Needs: Recovery Outcomes Associated With the Use of Interactive and Noninteractive Entertaining Media". *Media Psychology* 14(2): 192–215.
- Rieger, Diana, Leonard Reinecke, Lena Frischlich, ja Gary Bente. 2014. "Media Entertainment and Well-Being-Linking Hedonic and Eudaimonic Entertainment Experience to Media-Induced Recovery and Vitality: Media Entertainment and Well-Being". *Journal of Communication* 64(3): 456–78.
- Roivainen, Päivi. 2016. *Puettu lapsuus: löytöretkiä lastenvaatteiden saarille*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Rutanen, Niina, Raija Raittila, ja Mari Vuorisalo. 2019. "Clothes: Clothes and Clothing Practices in Finnish Early Childhood Education and Care". Teoksessa *Social, Material and Political Constructs of Arctic Childhoods*, Children: Global Posthumanist Perspectives and Materialist Theories, toim. Pauliina Rautio ja Elina Stenvall. Singapore: Springer Singapore, 65–84. http://link.springer.com/10.1007/978-981-13-3161-9_5 (28. marraskuuta 2022).
- Ruuskanen, Timo. 2019. "Perinteinen kävelylenkkeily edelleen suosituin koko kansan liikuntaharrastus". Tilastokeskus: Asiantuntija-artikkelit ja ajankohtaisblogit. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2019/perinteinen-kävelylenkkeily-edelleen-suosituin-koko-kansan-liikuntaharrastus-1/>.
- Saarelma, Osmo. 2020. "Kynen purema". *Terveyskirjasto*. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00289> (23. maaliskuuta 2021).
- Saari, Hanna, Aki Koivula, Jukka Sivonen, ja Pekka Räsänen. 2019. *Working papers in Economic Sociology : Suomi 2019 – kulutus ja elämäntapa*. Tutkimuseloste ja koodikirja. <https://www.utupub.fi/handle/10024/148680>.
- Saarikangas, Kirsi. 1998. "Suomalaisen kodin likaiset paikat: hygienia ja modernin asunnon muotoutuminen". *Tiede & edistys* 23(3). <https://tiedejaedistys.journal.fi/article/view/104542> (29. marraskuuta 2022).

- Salmela-Aro, Katariina ym. 2017. "The Dark Side of Internet Use: Two Longitudinal Studies of Excessive Internet Use, Depressive Symptoms, School Burnout and Engagement Among Finnish Early and Late Adolescents". *Journal of Youth and Adolescence* 46(2): 343–57.
- Salonen, Anna Sofia. 2016. "The Christmas Celebration of Secondary Consumers: Observations from Food Banks in Finland". *Journal of Consumer Culture* 16(3): 870–86.
- Sarpila, Outi ym. 2020. "Double standards in the accumulation and utilisation of 'aesthetic capital'". *Poetics* (101447).
- Sarpila, Outi, Iida Kukkonen, Tero Pajunen, ja Erica Åberg, toim. 2021. *Appearance as Capital: The Normative Regulation of Aesthetic Capital Accumulation and Conversion*. Emerald Publishing Limited. <https://www.emerald.com/insight/publication/doi/10.1108/9781800437081> (29. marraskuuta 2022).
- Saunders, Peter, ja Megan Bedford. 2017. *New Minimum Income for Healthy Living Budget Standards for Low-Paid and Unemployed Australians*. Sydney: Social Policy Research Centre. SPRC Report.
- Schmiedeberg, Claudia, ja Jette Schröder. 2017. "Leisure Activities and Life Satisfaction: An Analysis with German Panel Data". *Applied Research in Quality of Life* 12(1): 137–51.
- Sen, Amartya. 1983. "Poor, Relatively Speaking". *Oxford Economic Papers* 35(2): 153–69.
- . 2005. "Human Rights and Capabilities". *Journal of Human Development* 6(2): 151–66.
- Sohn, Sei Yon ym. 2019. "Prevalence of Problematic Smartphone Usage and Associated Mental Health Outcomes amongst Children and Young People: A Systematic Review, Meta-Analysis and GRADE of the Evidence". *BMC Psychiatry* 19(1): 356.
- Solari, Claudia D., ja Robert D. Mare. 2012. "Housing Crowding Effects on Children's Wellbeing". *Social Science Research* 41(2): 464–76.
- Sommer, Marni, Jennifer S. Hirsch, Constance Nathanson, ja Richard G. Parker. 2015. "Comfortably, Safely, and Without Shame: Defining Menstrual Hygiene Management as a Public Health Issue". *American Journal of Public Health* 105(7): 1302–11.
- SPEK. 2022. "72 tuntia". Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö. <https://72tuntia.fi/>.
- SPR. 2020. "Kesän ensiapuohjeet". <https://www.punainen-risti.fi/ensiapu/ensiapuohjeet/kesan-ensiapuohjeet/> (23. maaliskuuta 2021).
- STM. 2022. "Syrjäytymisen ja köyhyyden ehkäiseminen". <https://stm.fi/syrjaytymisen-ja-koyhyden-ehkaisy>.
- Suomen virallinen tilasto (SVT). 2019a. "Asumisen energiankulutus". http://www.stat.fi/til/asen/2019/asen_2019_2020-11-19_tie_001_fi.html (23. elokuuta 2021).
- . 2019b. "Yleiskatsaus 2019, 2. Asuntokunnat ja asuinolot 2019". http://www.stat.fi/til/asas/2019/01/asas_2019_01_2020-10-14_kat_002_fi.html (9. helmikuuta 2021).
- . 2020. "Liitetaulukko 1. Asuntokunnat koon mukaan ja asuntokuntien keskipalkko 1960–2020". http://www.stat.fi/til/asas/2020/asas_2020_2021-05-20_tau_001_fi.html (24. elokuuta 2021).
- . 2021a. "Ajankäyttö [verkkajulkaisu]". <https://stat.fi/julkaisu/cku2djfkg8hgc0b50rhiey50r> (16. joulukuuta 2022).
- . 2021b. "Perheet [verkkajulkaisu]". <http://www.stat.fi/til/perh/index.html> (29. marraskuuta 2022).
- . 2021c. "Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkajulkaisu]". <http://www.stat.fi/til/sutivi/index.html> (1. heinäkuuta 2021).
- . 2022. "Kotitalouksien kulutus [verkkajulkaisu]". https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ktutk/?tablelist=true (29. marraskuuta 2022).
- Tammilehto, Pirkko. 2022. "Kova kisa halvimmasta ruokakorista: Kauppalehden vertailun voitto ratkesi yhden eurosentin erolla ketjun keskiarvohinnassa". *Kauppalehti*. <https://www.kauppalehti.fi/uutiset/kova-kisa-halvimmasta-ruokakorista-kauppalehden-vertailun-voitto-ratkesi-yhden-eurosentin-erolla-ketjun-keskiarvohinnassa/b139bc67-2499-45ad-bec5-5b6bf7c67b71> (22. joulukuuta 2022).
- Terämä, Emma ym. 2018. *Yksin osana elinkaarta*. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- THL. 2020. "Ohjeita hyvään uneen". <https://thl.fi/fi/web/elintavat-ja-ravitsemus/uni/ohjeita-hyvaan-uneen>.
- . 2022. "Käsi pesu, yskiminen ja maski". <https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/taudit-ja-torjunta/infektioiden-ehkaisy-ja-torjuntaohjeita/kasienpesu-yskiminen-ja-maski>.
- Tiitinen, Aila. 2022. "Normaali kuukautiskierto". *Terveyskirjasto*. <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00158> (11. tammikuuta 2022).
- Tilastokeskus. 2019. "Vapaa-aika on suomalaisille työtakin tärkeämpää". Tilastokeskus: uutisia. <https://www.stat.fi/uutinen/vapaa-aika-on-suomalaisille-tyotakin-tarkeempaa> (21. joulukuuta 2020).
- . 2022a. "Asuntojen vuokrat". Tilastokeskus: tilastotieto. <https://stat.fi/tilasto/asvu> (15. marraskuuta 2022).
- . 2022b. "Tulo- ja elinolosuhteet". Tilastokeskus: tiedonkeruut. <https://stat.fi/keruu/tuel/> (11. helmikuuta 2022).
- Tukes. 2021. "Kodin kemikaalit". <https://tukes.fi/koti-ja-vapaa-aika/kodin-kemikaalit> (11. helmikuuta 2021).
- UKK-instituutti. 2022. "Lasten ja nuorten liikkumissuosituksien". <https://ukkinstituutti.fi/liikkuminen/liikkumisen-suositukset/lasten-ja-nuorten-liikkumissuositus/> (16. joulukuuta 2022).
- UNESCO. 2020. "Sauna culture in Finland". <https://ich.unesco.org/en/RL/sauna-culture-in-finland-01596> (15. tammikuuta 2020).
- Valtion ravitsemusneuvottelukunta. 2014. *Terveyttä ruoasta. Suomalaiset ravitsemussuosituksien 2014*.
- Van den Bosch, Karel, Tim Goedemé, Nathalie Schuerman, ja Bérénice Storms. 2016. "Reference Housing Costs for Adequate Dwellings in Ten European Capitals". *Critical Housing Analysis* 3(1): 1.
- Virkkunen, Solja. 2020. "Sinkku voi saada kotivakuutuksen halvemmalla kuin lapsiperhe". *Kuluttaja*. <https://kuluttaja.fi/artikkelit/sinkku-voi-saada-kotivakuutuksen-halvemmalla-kuin-lapsiperhe/> (9. tammikuuta 2021).
- Vänskä, Annamari. 2019. "I Am Lenni": Boys, Sexualisation, and the Dangerous Colour Pink". *Sexualities* 22(3): 296–309.

- Warnaar, Marcel, ja Albert Luten, toim. 2009. Handbook of Reference Budgets, on the design, construction and application of reference budgets. Utrecht: National Institute for Family Finance Information.
- WHO. 1946. Preamble to the Constitution of the World Health Organization as adopted by the International Health Conference, New York, 19 June -22 July 1946.
- . 1989. Health Principles of Housing. Geneva: WHO.
- . 2021. ”Hygiene”. <https://www.afro.who.int/health-topics/hygiene>.
- WHO, UNAIDS, ja UNFPA. 2015. ”Position statement on condoms and the prevention of HIV, other sexually transmitted infections and unintended pregnancy”. https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/featurestories/2015/july/20150702_condoms_prevention (23. maaliskuuta 2021).
- Wilkinson, Richard G., ja Michael Marmot, toim. 2003. Wilkinson, Richard G., and Michael Marmot, eds. Social determinants of health: the solid facts.
- Ylioppilastutkintolautakunta. 2022. ”Abitti”. <https://www.abitti.fi/>.
- Åberg, Erica, Tero Pajunen, ja Outi Sarpila. 2017. ”Huolittelua ja huomioon ottamista: Ulkonäköpääoman ilmentäminen 2010-luvun Suomessa”. Kulttuurintutkimus 34(2–3).

Liitteet

Liite 1. Hyödykelistat

Hypoteettiset kotitaloudet													
		Nainen, 45-v	Nai- nen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65- v	Pariskunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-v. tyttö	YH, nainen ja 10-v. poika	YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	M ja N, 4-v. poika	N ja N, 14-v. poika	M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Huonekalut ja kalusteet	Käyttöikä, v												
Ruokapöytä, 4 h	15	1	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0
Ruokapöytä 6 h	15	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Ruokapöydän tuoli	10	4	4	4	4	4	4	4	6	6	6	6	6
Vierasvaratuoli	10	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Vuodesohva	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sohva	15	0	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1
Sohvapöytä	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lipasto	20	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Avohylly	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
Lasten sänky	13	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	1	
Sänky 90x200	13	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	2
Sänky 120x200	13	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Sänky 160x200	13	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1	1
Sijauspatja 80x200	13	0	0	0	0	2	2	2	2	2	2	2	2
Sijauspatja 90x200	13	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	2
Sijauspatja 120x200	13	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Lisäpatja	5	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1
Kattovalaisin	20	3	3	3	3	4	4	4	5	5	5	6	6
Kokovartalopeili	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Seinäkello	20	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
TV-taso	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Paris-kunta, mies ja nainen, n. 45-v.											
		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	YH, mies ja 4-v. tyttö	YH, nainen ja 10-v. poika	YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	M ja N, 4-v. poika	N ja N, 14-v. poika	M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	
Huonekalut ja kalusteet	Käyttöikä, v												
Matto	10	2	2	2	2	3	3	3	4	4	4	5	
WC:n matto	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Eteismatto	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Vaatekaappi	15	1	1	1	1	1	2	2	3	2	2	3	
Henkari	15	2	2	2	2	4	4	4	6	6	6	8	
Kenkäteline	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Makkarin tuoli	15	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	
Pyykinkuivausteline	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Silityslauta	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Yöpöytä	18	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	
Yöpöydän valaisin	13	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	
Herätyskello	7	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	
Työpöytä	15	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	
(Työ)tuoli	13	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	
Kodinkoneet													
Pyykinpesukone	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Mikroaaltouuni	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Pölynimuri	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Silitysrauta	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Sähkövatkain	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Sauvasekoitin	9	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Kahvinkeitin	8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

Hypoteettiset kotitaloudet		Paris-kunta, mies ja nainen, n. 45-v.											M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	
		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	YH, mies ja 4-v. tyttö	YH, nainen ja 10-v. poika	YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	M ja N, 4-v. poika	N ja N, 14-v. poika	M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö			
Kodin tekstiilit	Käyttöikä, v													
Sivuverho	10	4	4	4	4	4	4	4	6	6	6	8	8	
Pimentävä verho	10	1	1	1	1	1	2	2	3	2	2	3	3	
Päiväpeitto	12	1	1	1	1	1	2	2	3	2	2	3	3	
Tyyny	5	2	2	2	2	4	4	4	6	6	6	8	8	
Peitto	9	2	2	2	2	4	4	4	6	6	6	8	8	
Aluslakana	6	3	3	3	3	6	6	6	9	9	9	12	12	
Pussilakana (sis. tynnyliina)	8	3	3	3	3	6	6	6	9	9	9	12	12	
Tynnyliina	8	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4	
Kylpypyyhe	5	3	3	3	3	6	6	6	9	9	9	12	12	
Käsi-/kasvopyyhe	5	3	3	3	3	6	6	6	9	9	9	12	12	
Laudeliina	5	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4	
Suihkuverho	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Pesulamaksu	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	
Lasitavarat, astiat ja kotitaloustarvikkeet	Käyttöikä, v													
Muki	13	6	6	6	6	8	8	8	10	10	10	12	12	
Muki, vierasvara	13	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
Juomalasi	13	6	6	6	6	8	8	8	10	10	10	12	12	
Juomalasi, vierasvara	13	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
Leipä-/jälkiruokalautanen	13	6	6	6	6	8	8	8	10	10	10	12	12	

Hypoteettiset kotitaloudet		Paris-kunta, mies ja nainen, n. 45-v.											
Lasitavarat, astiat ja kotitaloustarvikkeet	Käyttöikä, v	Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	YH, mies ja 4-v. tyttö	YH, nainen ja 10-v. poika	YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	M ja N, 4-v. poika	N ja N, 14-v. poika	M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	
		Leipä-/jälkiruokalautanen, vierasv.	13	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Lautanen, matala	13	6	6	6	6	8	8	8	10	10	10	12	12
Lautanen, matala, vierasv.	13	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Lautanen, syvä	13	6	6	6	6	8	8	8	10	10	10	12	12
Lautanen, syvä, vierasv.	13	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Teelusikka 6 kpl	18	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
Ruokalusikka 6 kpl	18	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
Haarukka 6 kpl	18	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
Veitsi 3 kpl	18	2	2	2	2	2	2	2	4	4	4	4	4
Keittiöveitsi, iso	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Keittiöveitsi, pieni	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Leipäveitsi	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kuorintaveitsi	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kauha, iso	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kauha, pieni	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Purkinavaaja	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pullonavaaja	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Juustohöylä	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lasta	15	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Vispilä	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Paris-kunta, mies ja nainen, n. 45-v.											
Lasitavarat, astiat ja kotitaloustarvikkeet	Käyttöikä, v	Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	YH, mies ja 4-v. tyttö	YH, nainen ja 10-v. poika	YH, nainen, 10-v. poika ja 14-v. tyttö	M ja N, 4-v. poika	N ja N, 14-v. poika	M ja N, 4-v. tyttö ja 10-v. tyttö	M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	
		Lävikkö, siivilä	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Raastinrauta	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Kattila, 5 l	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Kattila, 3 l	18	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2	
Kasari, 1,5 l	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Paistinpannu	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Paistovuoka	13	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	
Muovikulho 1, 5 l	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Muovikulho 2,5 l	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Muovikulho 3 l	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Lasikulho	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Kakkuvuoka	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Kannu	8	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Mitta 5 dl	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Mittalusikkasetti	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Rasiat (säilytykseen)	13	2	2	2	2	4	4	4	5	5	5	5	
Leikkuulauta, puinen	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Leikkuulauta, muovinen	5	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Patalappu/-kinnas	8	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Juuresharja	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Pannunalunen	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Sakset	13	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	
Roskakori	10	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	
Kaulin	18	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	

Hypoteettiset kotitaloudet		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Lasitavarat, astiat ja kotitaloustarvikkeet	Käyt- töikä, v												
WC:n roskis	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kahvimitta	13	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mikrokupu	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kylmälaukku	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Taloudenhoitoon liittyvät tavarat													
Astianpesuharja	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Hankaussieni	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Keittiöpyyhe	10	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4
Tiskirätti	1	3	3	3	3	3	3	3	4	4	4	4	4
Talouspaperi, 4 rl pkt	1	11	11	11	11	22	22	22	33	33	33	44	44
Leivinpaperi, 24 arkia/rl	1	1	1	1	1	1	1	1	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Suodatinpaperi, 100 kpl pkt	1	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
Pakastepussi, 2L 100 kpl pkt	1	1	1	1	1	1	1	1	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Tuorekelmu, 60 m rl	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Talousfolio, 20 m rl	1	1	1	1	1	1	1	1	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5
Roskapussi, 25 kpl pkt	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Biojätepussi, 10 kpl pkt	1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Astianpesuaine, 1	1	2	2	2	2	2	2	2	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Yleispuhdistusaine, 1 l	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
Pyykinpesuaine	1	5	5	5	5	5	5	5	7	7	7	10	10
Tahranpoistaja	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
Tarrarulla	0,5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pyykkipoika	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Taloudenhoitoon liittyvät tavarat	Käyt- töikä, v												
Pyykkikori	17,5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pesupussi	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kenkäplankki	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kengännauhat	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
WC-paperi, 24 rl/pkt	1	5	5	5	5	10	10	10	15	15	15	20	20
WC-harja	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
WC:n pesuaine	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Suojakäsineet	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Siivouspyyhe	5	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Lattialiina	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rikkalapiosetti	15	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ikkunalasta	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sanko	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pesuvati	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lattialasta	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Suihkepullo	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kylpyhuonepesin	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pesuharja	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ompelusetti	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kannellinen ämpäri	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Koulunkäyntiin liittyvät tavarat	Käyt- töikä, v												
Lyijykynä	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kuulakärkikynä	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pyyhekumi	2	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	2	2
Teroitin	5	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Viiivoitin	5	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	2
Penaali	5	0	0	0	0	0	0	1	2	0	1	1	2
Kontaktimuovirulla	1	0	0	0	0	0	0	0,5	1	0	0,5	0,5	1
Kodin työkalut ja laitteet	Käyttö- ikä, v												
Ladattava paristo	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paristoja	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paristot 9V	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Vasara	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Jakoavain	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ruuvimeisselisarja	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pihdit	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Rullamitta	20	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Naula-/ruuvisarja	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sivuleikkurit	25	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Imurin pölypussi	1	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
Teippi	1	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Yleisliima	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Paperisakset	13	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Nai- nen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Kodin työkalut ja laitteet	Käyttöikä, v												
Paperiliimapuikko	1	0	0	0	0	0	1	1	1	1	1	2	2
Lamppuja	1	6	6	6	6	8	8	8	10	10	10	12	12
Hauta-/pöytäkynttilä	1	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Lämpökynttilä	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Taskulamppu	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Varavirtalähde	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Palohälytin	7	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2
Sammutuspeite	7	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kodin ensiapupakkaus	Määrä/pakkauskoko vuodessa												
Tulehduskipu-/särkylääke	1 pkt/hlö	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Kuumemittari	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nesteytysjuomajauhe	1/hlö	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Ripulilääke	1/aikuinen	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Maitohappobakteerivalmiste	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Täikampa	1/kotitalous						1	1	1	1	1	1	1
Täishampoo	1/kotitalous						1	1	1	1	1	1	1
Laastareita, rullapakkaus	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lasten laastaripakkaus	1/kotitalous						1	1	1	1	1	1	1
Rakkolaastareita, 6 kpl pakkaus	1/kotitalous	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Haavansulkuteippi, 10 kpl pakkaus	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pinsetit	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Antiseptinen puhdistusaine	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Ensiapuside	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Nai- nen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Kodin ensiapupakkaus	Määrä/pakkauskoko vuodessa												
Kuituteippi	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kylmäpakkaus	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Palovammasalva	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Antihistamiini	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Lääkehiili	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kortisonivoide	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kertakäyttökäsineet	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Joditabletit	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Närästyslääke	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Perusvoide	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kurkkupastilli	1/kotitalous	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Nuhatipat tai -sumute	1/hlö	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Käsihuuhte	1/kotitalous, 2/3+hlön koti- talous	1	1	1	1	1	2	2	2	2	2	2	2
Kasvomaskipakkaus	1/kotitalous, 2/3+hlön koti- talous	1	1	1	1	2	1	2	2	2	3	3	4
Ulkona ja aktiviteeteissa tarvittavat välineet ja lääkkeet	Käyttöikä, v												
Aurinkorasva (Spf 30 + UVA-suoja, lapsille Spf 50)	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Aurinkolasit, lasten	3	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Aurinkolasit	3	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Suojapeite	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Matkapahoinvointilääke	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Punkkipihdit	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1

Hypoteettiset kotitaloudet		Nai- nen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Ehkäisy ja sukupuoliterveys	Määrä/pakkauskoko vuodessa												
Kondomit, kpl/vuosi	kpl/aikuinen	30	30	30	30	60	30	30	30	60	60	60	60
Ehkäisypillerit tai muu vaihtoehto kon- domeille	7 eur/v	1				1		1	1	1	2	1	1
Emätinpuikkoja hiivatulehdukseen	1/nainen	1	1			1		1	1	1	1	1	1
Särkyläkkeitä kuukautisia varten	1/yli 14-v nai- nen	1				1		1	2	1	1	1	2
Liukuvoide	1/aikuinen	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Terveydenhuolto	Käyntikerrat/vuosi												
Terveyskeskuslääkärikäynnit	1 käynti/v	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Erikoislääkärikäynnit	1 käynti/v	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Hammashoitokäynnit	1 käynti/v	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Silmälasit	3 v	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Reseptilääkekustannukset	eur/v	72	132	72	132	144	94	101	132	166	175	195	204
Lapsen tapaturmavakuutus	eur/v						30	37	79	30	42	67	79

Hypoteettiset kotitaloudet						Paris-kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuotias tyttö	YH, nainen ja 10-vuotias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö	M ja N, 4-vuotias poika	N ja N, 14-vuotias poika	M ja N, 4-vuotias tyttö ja 10-vuotias tyttö	M ja N, 10-vuotias poika ja 14-vuotias tyttö
Henkilökohtainen hygienia	Määrä/pakkauskoko vuodessa	Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v								
Käsisäippua, nestem.	500 ml	2	2	2	2	4	4	4	6	6	6	8	8
Suihkusaippua	500 ml	3	3	3	3	6	6	6	9	9	9	12	12
Sähköhammasharja	kpl	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Sähköhammasharjan pää	kpl	4	4	4	4	8	8	8	12	12	12	16	16
Hammastahna	125 ml	2	2	2	2	4	4	4	6	6	6	8	8
Hammaslanka	50 m	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Perusvoide	200 ml	3	3	2	2	5	4	5	8	7	8	9	10
Käsivoide	75 ml	2	2	0	0	2	0	2	4	2	4	2	4
Deodorantti	50ml	3	3	3	3	6	3	6	9	6	9	9	12
Ksylitolpurukumipussi	180 g	12	12	12	12	24	12	24	36	24	36	36	48
Ksylitolpastillipakkaus	65g						35			35		35	
Paperinenäliina	150 kpl/pkt	2,5	2,5	2,5	2,5	5	5	5	7,5	7,5	7,5	10	10
Kuukautissuoja	30 kpl/pkt	9	0	0	0	9	0	9	18	9	18	9	18
Pikkuhousunsuoja	50 kpl/pkt	3	4	0	0	3	0	3	6	3	6	3	6
Vanulappu	100 kpl/pkt	3	3	0	0	3	0	3	6	3	6	6	6
Vanupuikko	200 kpl/pkt	1,5	1,5	1,5	1,5	3	1,5	3	4,5	3	4,5	4,5	6
Hiusharja	kpl	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Taskupeili	kpl	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	3	2
Toilettilaukku, aikuiset	kpl	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Toilettilaukku, lapset	kpl	0	0	0	0	0	1	1	2	1	1	2	2
Kynsisakset	kpl	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4

Hypoteettiset kotitaloudet		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Henkilökohtainen hygienia	Määrä/pakkauskoko vuodessa												
Kynsiviila	kpl	1	1	0	0	1	0	1	2	1	2	1	2
Hiustenkuivain	kpl	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Partakone	kpl	0	0	1	1	1	1	0	0	1	0	1	1
Kampa	kpl	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Kestohöylä	kpl	1	1	1	1	2	1	1	2	2	3	2	3
Kasvovoide	100 ml	2	2	0	0	2	0	2	4	2	4	2	4
Kasvojen puhdistusaine	150 ml	2	2	0	0	2	0	2	4	2	6	2	4
Finnipuikko	kpl	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	1
Kasvovesi	200 ml	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
Huulirasva	kpl	2	2	2	2	4	2	4	6	4	6	6	8
Partavaahto	200 ml	0	0	2	2	2	2	0	0	2	2	2	2
Ripsiväri	kpl	4	4	0	0	4	0	4	8	4	8	4	8
Meikkivoide	kpl	2	2	0	0	2	0	2	4	2	4	2	4
Kahden luomivärin pkt	kpl	1	1	0	0	1	0	1	2	1	2	1	2
Huulipuna	kpl	2	2	0	0	2	0	2	3	2	4	2	3
Poskipuna	kpl	1	1	0	0	1	0	1	2	1	2	1	2
Shampoo	300 ml	3	3	2	2	5	3	4	7	6	8	7	9
Hoitoaine	500 ml	2	2	0	0	2	0	3	5	2	6	3	5
Hiusten muotoilutuote	300 ml	2	2	0	0	2	0	2	2	2	4	2	2
Pinnit	24 kpl/pkt	1	1	0	0	1	1	1	2	1	2	3	2
Ponnarit	16 kpl/pkt	1	1	0	0	1	1	1	2	1	2	3	2
Kampaamoleikkaus	krt/v	6	6	6	6	12	8	12	18	12	18	20	24

Hypoteettiset kotitaloudet		Nai- nen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Tietoliikennelaitteet	Käyttöikä/v												
Älypuhelin	3	1	1	1	1	2	1	2	3	2	3	3	4
Kannettava tietokone	5	1	1	1	1	1	1	1	2	1	2	1	2
Kuulokkeet	3							1	2		1	1	2
Radio (paristo)	12	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Tietoliikennemaksut													
Puhelimen liittymä/hlö	25 eur/kk	1	1	1	1	2	1	2	3	2	3	3	4
Laajakaista/kotitalous	25 eur/kk	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Postitus	16 eur/v	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Tulostus kirjastoissa	5 eur/v	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Vapaa-aika ja harrastukset	Kpl/arvo/v												
Uimassa käynti	2 krt/kk/hlö	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Kulttuurin harrastaminen	eur/v	124	124	124	124	248	174	174	244	298	318	348	368
Lomamatka	eur/v	90	90	90	90	180	120	120	150	210	210	240	240
Vierailut ja ulkona käyminen	eur/v	180	180	180	180	360	180	180	180	360	360	360	360
Vapaa-aika ja harrastukset	Kpl/arvo/v												
Huvipuistokäynti	eur/v	0	0	0	0	0	90	90	135	110	110	155	155
Lahjat (syntymäpäivä, joulukuukauden läheiset)	eur/v	100	100	100	100	200	260	260	420	360	360	520	520
Lastenhoito	eur/v	0	0	0	0	0	120	120	120	120	0	240	120
Taskuraha	eur/v	0	0	0	0	0	0	240	540	0	300	240	540
Aikuisten harrastus ja harrastusvälineet	eur/v	230	230	230	230	460	230	230	230	460	460	460	460
Lasten harrastus ja harrastusvälineet	eur/v	0	0	0	0	0	300	450	900	300	450	750	900

Hypoteettiset kotitaloudet		Nai- nen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Vapaa-aika ja harrastukset	Kpl/arvo/v												
Passi (sis. passikuvat)	1/hlö/5 v	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Televisio	1/kotitalous/7v	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Liikkuminen	Käyttöikä/v												
Aikuisten polkupyörä	8	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Lasten polkupyörä	2	0	0	0	0	0	1	1	2	1	1	2	2
Aikuisten kypärä	5	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	2
Lasten kypärä	2	0	0	0	0	0	1	1	2	1	1	2	2
Pyörän lukko	10	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Pyörän valot	5	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Pyörän kello	5	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Pyörän pumppu	10	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Pyörän huolto	1/hlö/v	1	1	1	1	2	2	2	3	3	3	4	4
Taksi- ja junareissut	eur/v	125	125	125	125	200	155	155	185	230	230	260	260
Julkinen liikenne													
Helsinki	65 eur/kk	65	36	65	36	130	65	98	130	130	163	163	195
Pääkaupunkiseutu	100 eur/kk	100	55	100	55	200	100	150	200	200	250	250	300
Kunnan sisäinen liikenne	55 eur/kk	55	44	55	44	110	55	88	121	110	143	143	176
Seutuliiikenne	87 eur/kk	87	70	87	70	174	87	139	191	174	226	226	278
Liikkuminen													
Auto	416 eur/kk												

Hypoteettiset kotitaloudet		Nainen, 45-v	Nainen, 65-v	Mies, 45-v	Mies, 65-v	Paris- kunta, mies ja nainen, n. 45-v.	YH, mies ja 4-vuo- tias tyttö	YH, nainen ja 10-vuo- tias poika	YH, nainen, 10-vuotias poika ja 14- vuotias tyttö	M ja N, 4-vuo- tias poika	N ja N, 14- vuotias poika	M ja N, 4- vuotias tyttö ja 10- vuotias tyttö	M ja N, 10-vuo- tias poika ja 14-vuotias tyttö
Asuminen													
Sähkö (energia+siirto, kWh)	kWh/v	1400	1400	1400	1400	1900	1900	1900	2400	2400	2400	4000	4000
Vesimaksu	20 eur/kk/hlö	20	20	20	20	40	40	40	60	60	60	80	80
Vuokra													
Helsinki/muu pääkaupunkiseutu	eur/kk	799	799	799	799	868	868	868	938	938	938	1077	1077
Suuret yliopistokaupungit	eur/kk	552	552	552	552	622	622	622	691	691	691	830	830
Muu Suomi	eur/kk	445	445	445	445	515	515	515	584	584	584	723	723

Naisen ja teini-ikäisen vaatteet	Aikuinen nainen		14-vuotias tyttö	
	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v
Takit				
Bleiseri/jakku	1	4,5		
Takki, kevyt	1	5	1	2,5
Talvitakki	2	5,5	2	2,5
Sadetakki	1	6,5	1	6,5
Heijastinliivi	1	10	1	10
Juhla-asu				
Juhla-asu	2	5	2	2,5
Housut/hameet				
Farkut	2	3	2	2
Kesähousut	1	3	1	1
Toppahousut			1	2
Talvihousut	1	3		
Kevyet ulkohousut			1	1
Kesämekko	1	2,5	1	1,5
Arkimekko	1	4		
Shortsit	2	4	2	2
Kesähame	1	3,5	1	2,5
Suorat housut	1	4		
Collegehousut	1	3	2	1,5
Yläosat				
T-paita/pikeepaita	8	3	6	2
Pitkähihainen paita	1	2,5	4	1,5
Puserot				
Collegepusero	1	3	3	2
Villapaita/neule, muodollinen	1	3		
Villapaita/neule, rento	2	3	1	3
Neuletakki	1	4	1	3
Huppari	2	3		
Lyhytihainen pusero/kauluspaita	2	2	1	1,5
Pitkähihainen pusero/kauluspaita	2	2	1	1,5
Urheiluvaatteet				
Säänmukainen ulkoilupuku (kuoriasu)	1	5	1	3
Urheilutrikoot	1	2,5	1	2
T-paita, urheilu	2	2,5	2	2
Uimapuku	1	3,5	1	2
Urheilurintaliivit	1	2,5	1	2
Alusvaatteet				
Alushousut	10	3	10	2,5
Rintaliivit	4	2,5	4	2
Yöasu	2	3,5	2	2,5
Aluspaita	2	2	2	2
Sukat				
Kesäsukat	7	2	7	2
Talvisukat	7	2	7	2
Urheilusukat	2	2	2	2

Naisen ja teini-ikäisen vaatteet	Aikuinen nainen		14-vuotias tyttö	
	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v
Villasukat	2	4	2	2
Sukkahousut	4	1	2	1
Legginsit/pitkät alushousut	4	2	4	2
Asusteet				
Pipo	2	5,5	2	2,5
Kesäpähine	1	3,5	1	3
Huivi			1	4
Kaulaliina	2	6	1	4
Sormikkaat	1	3	1	1,5
Nahkahanskat	1	3,5	1	1,5
Rukkaset	2	4	2	2
Rukkaset, vuorelliset			1	1
Vyö	1	7,5	1	4
Lompakko	1	4,5	1	3
Vyölaukku			1	3
Käsilaukku	2	3,5		
Laukku/Reppu	1	7	1	2
Matkalaukku	1	15		
Ostoskassi	1	5,5		
Urheilukassi	1	6	1	6
Jumppakassi			1	3
Sateenvarjo	1	3		
Kännykkäkotelo	1	4	1	4
Kengät				
Siistit kengät	1	4,5	1	2
Talvikengät	1	3	1	1,5
Tennarit			2	1,5
Arkikengät	1	2,5		
Kesäkengät	1	2		
Urheilukengät	1	2,5	2	1
Kumisaappaat	1	8	1	3
Irrotettavat liukuesteet	1	7		
Sandaalit	1	3	1	1,5
Pohjalliset	1	2	1	2

Miehen ja teini-ikäisen vaatteet	Aikuinen mies		14-vuotias poika	
	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v
Takit				
Bleiseri/jakku	1	4,5		
Takki, kevyt	1	5	1	2,5
Talvitakki	2	5,5	2	2,5
Sadetakki	1	6,5	1	4
Heijastinliivi	1	10	1	10
Juhla-asu				
Puku	1	5	2	2,5
Housut/hameet				
Farkut	2	3	2	2
Shortsit	2	4	2	1
Talvihousut	1	3		
Toppahousut			1	2
Kevyet ulkohousut			1	1
Collegehousut	1	3	2	1,5
Kesähousut	1	3	1	1
Suorat housut	1	4		
Yläosat				
T-paita/piikepaita	7	3	6	2
Pitkähihainen paita	3	2,5	4	1,5
Puserot				
Collegepusero	1	3	3	2
Villapaita/neule, muodollinen	1	3		
Villapaita/neule, rento	2	3	1	3
Neuletakki	1	4		
Huppari	2	3	2	3
Lyhytaihainen pusero/kauluspaita	2	2		
Pitkähihainen pusero/kauluspaita	2	2		
Urheiluvaatteet				
Säänkestävä ulkoilupuku	1	5	1	3
Urheilushortsit	1	2,5	1	2
T-paita, urheilu	2	2,5	2	2
Uimahousut	1	3,5	1	2
Alusvaatteet				
Alushousut	10	3	10	2,5
Pitkät alushousut	2	2	2	2
Yöasu	2	3,5	2	2,5
Aluspaita	2	2	2	2
Sukat				
Kesäsukat	7	2	7	2
Talvisukat	7	2	7	2
Urheilusukat	2	2	2	2
Villasukat	2	4	2	2

Miehen ja teini-ikäisen vaatteet	Aikuinen mies		14-vuotias poika	
	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v
Asusteet				
Pipo	2	5,5	2	2,5
Kesäpähine	1	3,5	1	3
Kaulaliina	1	6	1	4
Sormikkaat	1	3	1	1,5
Nahkahanskat	1	3,5		
Rukkaset	2	4	2	2
Rukkaset, vuorelliset			1	1
Vyö	2	7,5	1	4
Lompakko	1	4,5	1	3
Laukku/Reppu	1	7	1	2
Matkalaukku	1	15		
Ostokassi	1	5,5		
Urheilukassi	1	6	1	6
Jumpakassi			1	3
Sateenvarjo	1	3		
Kännykkäkotelo	1	4	1	4
Kravatti	1	7		
Kengät				
Siistit kengät	1	4,5	1	2
Talvikengät	1	3	1	1,5
Arkikengät	1	2,5		
Tennarit			2	1,5
Kesäkengät	1	2	2	1,5
Urheilukengät	1	2,5	2	1
Kumisaappaat	1	8	1	3
Irrotettavat liukuesteet	1	7		
Sandaalit	1	3	1	1,5
Pohjalliset	1	2	1	2

Lasten vaatteet	10-vuotias tyttö		10-vuotias poika		4-vuotias tyttö		4-vuotias poika	
	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v
Takit								
Takki, kevyt	1	2	1	2	1	1,5	1	1,5
Toppatakki	1	2	1	2	1	1,5	1	1,5
Sadetakki	1	2	1	2	1	2	1	2
Kurahaalarit					1	2	1	2
Heijastinliivit	1	10	1	10	1	10	1	10
Juhla-asu								
Juhla-asu	1	1			1	1		
Siistit housut			1	1			1	1
Siisti paita			1	1			1	1
Housut/hameet								
Farkut	2	1	2	1	2	1	2	1
Shortsit	2	2	2	2	3	1,5	3	1,5
Toppahousut	1	2	1	2	2	1,5	2	1,5
Kesähousut	1	1	1	1	1	1	1	1
Hame	1	2			1	2		
Kesämekko	1	1,5			1	1		
Kevyet ulkohousut	1	1	1	1	1	1	1	1
Välikaushousut	1	1	1	1	1	1	1	1
Collegehousut	2	1,5	3	1,5	2	1	3	1
Yläosat								
T-paita/pikeepaita	6	1	6	1	8	1	8	1
Pitkähihainen paita	4	1	4	1	3	1	4	1
Puserot								
Collegepusero	3	2	3	2	3	1	3	1
Villapaita/neule	1	2,5	1	2,5	1	1,5	1	1,5
Neuletakki	1	2			1	1,5		
Huppari	1	1,5	1	1,5	1	1	1	1
Urheiluvaatteet								
Säänkestävä ulkoilupuku	1	1,5	1	1,5	1	1	1	1
Urheilushortsit	1	2	1	2				
T-paita, urheilu	2	2	2	2				
(UV) Uimapuku	1	1,5	1	1,5	1	1,5	1	1,5
Urheilurintaliivit	1	2						
Alusvaatteet								
Alushousut	10	2	10	2	10	2	10	2
Rintaliivit	2	2						
Yöasu	2	2	2	2	2	2	2	2
Aluspaita	2	2	2	2	2	2	2	2
Sukat								
Kesäsukat	7	1	7	1	7	1	7	1
Talvisukat	7	1,5	7	1,5	7	1	7	1
Jarrusukat					2	1	2	1
Urheilusukat	2	1,5	2	1				
Villasukat	2	1,5	2	1,5	2	1,5	2	1,5
Sukkahousut	2	1			2	1		

Lasten vaatteet	10-vuotias tyttö		10-vuotias poika		4-vuotias tyttö		4-vuotias poika	
	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v	Määrä	Käyttöikä, v
Legginsit/pitkät alushousut	4	1,5	2	2,5	4	1,5	4	2
Asusteet								
Pipo	2	2	2	2	2	2	2	2
Kesäpähine	1	2	1	2	1	1,5	1	1,5
UV-pähine					1	1	1	1
Kypärämyssy					1	3	1	3
Kaulaliina/kauluri	2	3	2	3	2	3	2	3
Huivi	1	3			1	3		
Sormikkaat	2	1,5	2	1,5	2	1	2	1
Rukkaset	1	2	1	2	2	1,5	2	1,5
Rukkaset, vedenkestävät	1	2	1	1,5	2	1,5	2	1,5
Rukkaset, vuorelliset	1	1	1	1	1	1	1	1
Vyö	1	3	1	2				
Lompakko	1	3	1	3				
Vyölaukku	1	3						
Laukku, reppu	1	2	1	2	1	2	1	2
Urheilukassi	1	6	1	6	1	3	1	3
Jumppakassi	1	3	1	3				
Kännykkäkotelo/kuoret	1	4	1	4				
Kengät								
Sandaalit	1	1	1	1	1	1	1	1
Tennarit/kesäkengät	2	1	2	1	1	1	1	1
Urheilukengät	1	1	1	1				
Siistit kengät	1	1	1	1	1	1	1	1
Talvikengät	1	1	1	1	1	1	1	1
Kumisaappaat	1	2	1	2	2	2	2	2
Pohjalliset	1	1	1	1	1	1	1	1
Lenkkitosut (kesä- ja väli- kausi)					2	1	2	1
Ranta-/uimahallikengät					1	1	1	1
Kerhotossut					1	1	1	1

Liite 2. Viikon esimerkinomainen ruokalista

	Maanantai	Tiistai	Keskiviikko	Torstai	Perjantai	Lauantai	Sunnuntai
Aamiainen	Kaurapuuro Marjasose Siemeniä Rasvaton maito Hedelmä Kahvi	Kaurapuuro Marjasose Siemeniä Rasvaton maito Hedelmä Kahvi	Jogurtti Mysliä Ruisleipä juustolla Tomaatti ja kurkku Hedelmä Kahvi	Kaurapuuro Marjasose Siemeniä Rasvaton maito Hedelmä Kahvi	Jogurtti Mysliä Ruisleipä juustolla Tomaatti ja kurkku Hedelmä Kahvi	Kaurapuuro Marjasose Siemeniä Rasvaton maito Hedelmä Kahvi	Kaurapuuro Marjasose Siemeniä Rasvaton maito Hedelmä Kahvi
Lounas	Kasvisseikeitto Raejuusto Salaatti Kurkku ja tomaatti Pähkinäsekoitus Täysmehu Rasvaton maito	Kirjolohikeitto Ruisleipä Jogurtti Mysli Rasvaton maito	Liha-makaroni- laatikko Ketsuppi Porkkana- omena -raaste Ruisleipä Rasvaton maito	Broilerinkoipi Riisi Salaatti, kurkku, tomaatti Papuja Kermaviili Rasvaton maito	Kalapuikot Keitetyt perunat Kermaviili Salaatti, kurkku ja tomaatti Rasvaton maito	Broilertortilla Salaatti, kurkku ja tomaatti Kermaviili Riisi Rasvaton maito	Pinaatti- ohukainen Puolukka- survos Porkkana- omena -raaste Ruisleipä Rasvaton maito
Välipala	Juustosämpylä Tomaatti ja kurkku Hedelmä Kahvi	Juustosämpylä Tomaatti ja kurkku Hedelmä Kahvi	Jogurtti Marjoja Mysliä Pähkinöitä Hedelmä Kahvi	Juustosämpylä Tomaatti ja kurkku Hedelmä Kahvi	Jogurtti Marjoja Mysliä Pähkinöitä Hedelmä Kahvi	Juustosämpylä Tomaatti ja kurkku Hedelmä Kahvi	Jogurtti Marjoja Mysliä Pähkinöitä Hedelmä Kahvi
Päivällinen	Kirjolohikeitto Ruisleipä Jogurtti Mysli Rasvaton maito	Liha-makaroni- laatikko Ketsuppi Porkkana- omena -raaste Ruisleipä Rasvaton maito	Broilerinkoipi Riisi Salaatti, kurkku, tomaatti Papuja Kermaviili Rasvaton maito	Kalapuikot Keitetyt perunat Kermaviili Salaatti, kurkku ja tomaatti Rasvaton maito	Broilertortilla Salaatti, kurkku ja tomaatti Kermaviili Riisi Rasvaton maito	Pinaatti- ohukainen Puolukka- survos Porkkana- omena -raaste Ruisleipä Rasvaton maito	Kasvisseikeitto Raejuusto Ruisleipä juustolla Pähkinäsekoitus Rasvaton maito
Iltapala	Ruisleipä juustolla Tomaatti ja kurkku Porkkana	Jogurtti Marjoja Mysliä Hedelmä	Ruisleipä juustolla Tomaatti ja kurkku Porkkana	Jogurtti Marjoja Mysliä Hedelmä	Ruisleipä juustolla Tomaatti ja kurkku Porkkana	Jogurtti Marjoja Mysliä Hedelmä	Ruisleipä juustolla Tomaatti ja kurkku Porkkana

Liite 3. Viitebudjettihankkeessa konsultoidut asiantuntijat

Ruoka	
Ursula Schwab	Itä-Suomen yliopisto
Vaatepaneeli	
Kristiina Aalto	Kuluttajatutkimuskeskus
Ritva Koskennurmi-Sivonen	Helsingin yliopisto
Emilia Gråsten	Suomen tekstiili ja muoti RY
Terhi Kuljukka-Rabb	Kaupan liitto
Katja Lehtilä	Kesko
Hygieniapaneeli	
Eeva-Mari Karine	Hygienia- ja kosmetiikkateollisuus RY
Iida Kukkonen	Turun yliopisto
Terveydenhuolto, reseptilääkkeet	
Katri Aaltonen	Turun yliopisto
Terveydenhuolto, lääkärikäynnit	
Jussi Tervola	THL
Energian kulutus	
Päivi Suur-Uski	Motiva